

Hol voltatok
a nyáron?

A rokonoknál
nyaraltunk.

A nyelvrokonoknál?
:)

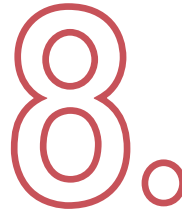
Magyar nyelv

munkafüzet

Magyar nyelv

Munkafüzet

Eszterházy Károly Egyetem
Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet

Engedélyszám: TKV/72–10/2018. (2018. 02. 27. – 2023. 08. 31.)

A kiadvány megfelel az 51/2012. (XII. 21.) EMMI-rendelet, 2. sz. melléklet, Magyar nyelv és irodalom kerettanterv az általános iskola 5–8. évfolyama számára 2.2.01.1. „A” és 2.2.01.2. „B” változat, továbbá az 5. sz. melléklet: Kerettanterv a gimnáziumok 5–12. évfolyama számára 5.2.01. előírásainak.

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban közreműködő szakértők: dr. Fényes-Bók Szilvia, Kempfner Zsófia

Tananyagfejlesztő: Méhes Edit, Thomán Angéla, Tomcsányiné Kovács Ágnes

Vezetőszerkesztő: dr. Baranyai Katalin

Alkotószerkesztő: Méhes Edit, Vitéz Annamária

Tudományos szakértő: dr. Nemesi Attila László

Pedagógiai szakértő: Bálintné Lipp Terézia

Fedélterv: Slezák Ilona

Látvány- és tipográfiai terv: Slezák Ilona, Ecsedi Gabriella

Illusztrációk, szakábrák: Téglásy György, Tényi Katalin

Fotók: ©123RF, © Shutterstock, Slezák Ilona

A tankönyv szerkesztői ezúton is köszönetet mondanak mindazoknak a tudós és tanár szerzőknek, akik az elmúlt évtizedek során olyan módszertani kultúrát teremtettek, amely a kísérleti tankönyvek készítőinek is ösztönzést és példát adott. Ugyancsak köszönetet mondunk azoknak az íróknak, költőknek, képzőművészeknek, akiknek alkotásai tankönyveinket gazdagítják.

© Eszterházy Károly Egyetem, 2017

ISBN 978-963-436-089-6

Eszterházy Károly Egyetem • 3300 Eger, Eszterházy tér 1.

Telefon: +36 1 460 1873 • Fax: +36 1 460 1822 • Vevőszolgálat: vevoszolgalat@ofi.hu

A kiadásért felel: dr. Liptai Kálmán rektor

Raktári szám: FI-501010802/1

Műszakiiroda-vezető: Horváth Zoltán Ákos

Műszaki szerkesztő: Szalay Ildikó, Marcsek Ildikó

Grafikai szerkesztő: Slezák Ilona

Nyomdai előkészítés: Ecsedi Gabriella

Terjedelem: 11,79 (A/5) ív, tömeg: 220 gramm

1. kiadás, 2018

Az újgenerációs tankönyv az Új Széchenyi Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.2-B/13-2013-0001 számú, „A Nemzeti alaptantervhez illeszkedő tankönyv, taneszköz és Nemzeti Köznevelési Portál fejlesztése” című projektje keretében készült. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Nyomta és kötötte:

Felelős vezető:

A nyomdai megrendelés

törzsszáma:

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKETÉS A JÖVŐBE

Kedves nyolcadikos Diák!

Köszöntünk a nyolcadik osztályban! A magyar nyelv tantárgy tankönyvéhez készült munkafüzetet tartod a kezvedben. E tanévben ebben fogsz dolgozni, ezért ismerj meg néhány hasznos tanácsot a használatával kapcsolatban!

- A munkafüzet a tankönyv leckéihez igazodik. Mindegyik leckéhez kapcsolódik 1–4 oldalnyi feladatsor.
- A feladatok alkalmasak arra, hogy a tankönyvből elsajátított ismeretek megértését ellenőrizd, a szabályokat alkalmazd és gyakorold.
- A tankönyv *Ellenőrizd a tudásodat!* című leckéihez kapcsolódóan a munkafüzetben a témazárhoz hasonló feladatokat találsz. Ez segít neked a sikeres felkészülésben.

• Vigyázz! Ezt a jelet azoknál a hibakeresős feladatoknál láthatod, amelyekben helytelenül írt szavak, mondatok fordulnak elő. A megoldásaidat feltétlenül ellenőrizd!

- A munkafüzetben is megtalálod azokat a jeleket, amelyek a könyvben is jelölték a különböző típusú és nehézségű feladatokat:

páros munka:

emelt szintű feladat:

csoporthmunka:

könnyű feladat:

nehéz feladat:

segítséget igénylők feladata:

Sok sikert kívánunk a feladatok megoldásához!

Segítség a hatékony tanuláshoz. Próbáld ki, érdemes!

Tudtad, hogy többféleképpen is olvashatunk?

- A *figyelmes olvasás* során minden részletre oda tudsz figyelni.
- A *gyorsolvasást* olyankor alkalmazhatod, amikor már olvastad a szöveget, most csak átsimélted.
- Az *áttekintő olvasás* során előzetesen tájékozódhatsz, hogy miről fog szólni a szöveg.
- A *kereső olvasáskor* csak bizonyos információkat keresel a szövegben.

Hogyan láthatod át, miről szól egy könyv?

- Olvasd át a tartalomjegyzéket!
- Lapozz hátra, van-e fogalomtár, kislexikon vagy más mutató a könyv végén!
- Nézd át és gondold át, hogyan és miért következnek egymás után a fejezetek!
- Keresd meg, milyen segítséget ad még a könyv a tanuláshoz!

Ne add fel, ha valamit nem értesz rögtön!

- Ha nem értesz egy szót olvasás közben, ne menj tovább, hanem keresd meg a jelentését a fogalomtárban, egy szótárban vagy az interneten!
- Fogalmazd meg kérdések formájában, amit nem értesz!

- Tanulmányozd az ábrákat, hátha érthetőbbé válik a hozzájuk tartozó szöveg!
- Ha még mindig nehezen érthető, nézz utána más magyarázatnak az interneten, lexikonokban!
- Végső esetben gondold át, kitől kérhetnél segítséget, személyes magyarázatot!

Ha szeretnél valamit pontosan, tartósan megjegyezni, akkor foglalkozz vele külön is!

- Készíts magadnak jegyzetet olvasás közben!
- Készíts kérdéskártyákat vagy gondolattérképet a legfontosabb dolgokról!
- Írj vázlatot először a könyv alapján, majd fejből is!

Ha egy lecke vagy egy fejezet végére érsz, öszszegezz, értékelj!

- Gyűjtsd össze, melyek voltak a legérdekesebb információk számodra!
- Gondold át, miért fontos számodra az új tudás, mikor és hogyan tudnád hasznosítani!
- Szedd össze, milyen korábbi ismeretek, tapasztalatok jutottak eszedbe a tananyagrésztanulása közben!
- Gondold tovább, mit lenne jó még megtudni a tanultakról!

Eredményes tanulást kívánunk a könyv szerzői és szerkesztői!

I. MIT TANULTUNK AZ ELŐZŐ ÉVEKBEN?

1. A kommunikáció és a tömegkommunikáció

1. Olvasd el az alábbi cikk részletét, és válaszolj a kérdésekre!

Elkészült a globális digitális helyzetkép – részlet

A Nielsen felméréséből kiderül: hazánkban is zajlik a digitális forradalom, de a világtárlagnál kevésbé gyorsan.

Míg a hatvan vizsgált országban a megkérdezettek átlag 69 százaléka gondolja, hogy a személyes kapcsolatokat egyre inkább az elektronikus eszközök váltják fel, addig Magyarországon ez az arány 51 százalék. Többek között ezt állapítja meg a Nielsen most megjelent tanulmánya, amelynek „Harc a nézőkért világunkban, ahol a tévé mindenütt elérhető” a címe. [...]

VÉLEMÉNY	MAGYARORSZÁG	60 ORSZÁG ÁTLAGA
„A videoprogramok életem fontos részét jelentik.”	25	55
„A személyes kapcsolatokat egyre inkább elektronikus eszközök helyettesítik.”	51	69
„Élvezem azt a szabadságot, hogy kapcsolatba kerülhetek valakivel bárhol, bármikor.”	49	76
„Szívesebben nézek videoprogramokat akkor, amikor azokat a megadott időpontban sugározzák.”	57	65
„Szívesebben nézek videoprogramokat akkor, ha kapcsolódnak a közösségi médiához.”	23	49
„Minél nagyobb a képernyő, annál jobb.”	48	63

Forrás: Nielsen fogyasztói információkat és ismereteket szolgáltató vállalat

Fontos kutatási eredmény, hogy a személyes találkozásokat, összejöveteleket felváltják a közösségi médián folytatott valós idejű beszélgetések, és a résztvevők ott cserélik ki véleményeiket kedvelt tévéműsoraikról. Társasági esemény lett a közös tévézés, ami már kilépett a nappali vagy hálószoba falai közül.

A vizsgált országok válaszadóinak nagyobb része, 53 százaléka bizonyos tévéműsorokat azért néz meg, hogy utána tudjon róla csetelni a neten. Továbbá 49 százalék szívesebben megnéz videoprogramokat akkor, ha azok valamilyen módon kapcsolódnak a közösségi médiához.

A második, harmadik és néha a negyedik képernyő egyrészt megnöveli a nézők választási lehetőségeit, másrészt pedig a tartalomszolgáltatóknak, valamint hirdetőknak további alkalmakat nyújt arra, hogy elérjenek nézőket, és kapcsolatba kerüljenek velük. [...]

(Médiainfó, www.mediainfo.hu; 2015. 04. 02.)

a) Mi a Nielsen?

b) A cikk szerint hány országban végzett felmérést a Nielsen?

c) Nevezd meg egy olyan országot, ahol végeztek felmérést!

d) A cikk mely állításait támasztják alá a táblázat adatai? Jelöld ezeket aláhúzással!

e) A cikkben közölt felmérés szerint a közösségi média kiszorítja a tévé-
zést vagy sem? Válaszodat indokold is 2-3 mondatban!

2. Számold be a felmérés eredményeivel összefüggésben saját médiafogyasztói
szokásaidról 2-3 mondatban!

3. Mutasd be néhány mondatban a felsorolt fogalmak felhasználásával, mi jel-
lemzi a személyes kommunikációt, és mi a tömegkommunikációt!

kommunikációs folyamat

feladó

címzett

csatorna

üzenet

zaj

egyirányú

kétirányú

közvetlen

közvetett

2. A helyesírás

1. Páros tollbamondás

Diktáljatok egymásnak tíz-tíz nehéz helyesírású szót! A tollbamondó bátran használhatja *A magyar helyesírás szabályai* című kiadványt.

2. Helyesírási totó

Jelöld a megfelelő számmal, milyen mássalhangzót kell írni a következő szavakban!

1 = rövid

2 = hosszú

		TIPP
1.	be...fentes (n)	
2.	be...szülött (n)	
3.	me...dörgés (ny)	
4.	me...ország (ny)	
5.	me...asszonytánc (ny)	
6.	vi...hang (sz)	
7.	fe...séges (n)	

		TIPP
8.	fe...sík (n)	
9.	fe...költ (n)	
10.	fe...tartó (n)	
11.	felje...való (b)	
12.	alpa...aöltöny (k)	
13.	alpa...atálca (k)	
13+1.	esőkő...eny (p)	

3. Írj egy-egy mondatot azokkal a szavakkal, amelyekben hibát ejtettél! Ügyelj a helyesírásukra!

4. Pótold a hiányzó magánhangzót a szavakban!

árb crúd kétárb cos metaf raelmélet t ristabakancs

lámpab ra b jdosóének kürt skalács alum niumtartály

5. Írd a mondatokba a megadott igék megfelelő alakját!

- a) _____ már békén, látod, hogy mennyire zavarja! (hagy)
 b) _____, ez nekünk is sikerülni fog! (elhisz)
 c) Akkor _____, mit is kell összeszerelni! (lát)
 d) Még ma _____ a levelet, hogy a héten megérkezzen! (felad)
 e) Ti mióta _____ ezt a játékot? (játsszik)
 f) Ne hagyjuk abba, _____ még tovább! (játsszik)
 g) Nem kaptam eddig semmit, _____ már el újra az ímélt! (küld)
 h) _____ arrébb a biciklidet, mert zavarja a járókelőket! (tol)

6. Helyesírási totó

a) Mit tanultál a keltezésről? Válaszd ki a helyes megoldást!

	1	2	HELYES MEGOLDÁS
1.	2015. január 5.	2015 január 5.	
2.	jan 6.	jan. 6.	
3.	6.-án	6-án	
4.	5.-be jár	5-be jár	
5.	2015 márciusában	2015. márciusában	
6.	2000. előtt	2000 előtt	
7.	19–20. század	19.–20. század	
8.	1849. mártírjai	1849 mártírjai	
9.	1492 fordulópont az emberiség történelmében	1492. fordulópont az emberiség történelmében	
10.	26-ra	26-ára	
10+1	8.-dik	8-adik	

b) Fogalmazd meg a tanult szabályszerűségeket, készíts vázlatot a füzetedben!

7. a) Írd le helyesen a zárójeles példákat!

TULAJDONNÉV

- (balassi bálint) _____
- (pilis) _____
- (egyesült királyság) _____
- (veszprém megye) _____
- (duna folyó) _____
- (velencei tó) _____
- (sárgarigó utca) _____
- (észak európa) _____

b) Lásd el *-i* képzővel a tulajdonneveket, írd le őket a 2. oszlopba! Írd az oszlop feletti vonalra a szófajuk nevét!

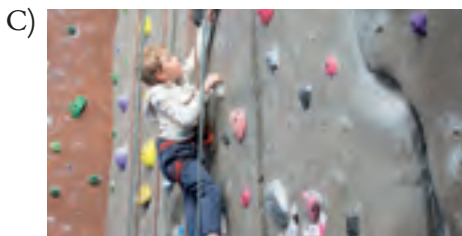
8. a) A pár mindkét tagja írjon az alábbi képekhez egy-egy egyszerű mondatot a füzetébe a megadott szempontok szerint! (Ne változtass a megadott szavak alakján!)

A kérdő mondatban szerepeljen a *vagy* kötőszó!

Az óhajtó mondatban szerepeljen a *sütkérezni* és az *enni* szó!

A kijelentő mondatban a *fiatal* és a *tehetséges* ellentétes mellérendelő szószerkezetként szerepeljen!

A felszólító mondatban szerepeljen a *kutyát* és a *macskát* szó!

b) Cseréljétek ki a füzeteiteket, ellenőriztétek egymás munkáját!

3. A szövegalkotás

1. Olvasd el a következő szöveget, és válaszolj a kérdésekre!

Furcsán üres volt a lakótelep. A korán kelők már elmentek, a nyolcra járók, mint Gergő szülei is, még nem indultak el. A különálló hatalmas házak körül szép volt a pázsit, túl szép is, senkinek se jutott eszébe, hogy rálépjen, pláne hogy futkosson vagy focizzon rajta. „Hol lehet itt focizni?” – jutott eszébe Gergőnek, ahogy az egyenesre nyírt pázsitot nézte. Az egyik csapról hosszú gumicső lógott le, lustán nyúlt el, mint egy alvó kígyó.

Gergő elrágta a kenyeret a szalámi után, s elindult ki a lakótelepről.

A telep végén félig kész házak álltak, óriási fehér csontvázukon parányi emberek nyüzsögtek, hegesztő kék fénye villogott a magasban, mintha szentjánosbogarak röpködtek volna. Mész és friss betonfertőtlenítő szúrós illata terjengett a levegőben. Kíváncsian bámészkodott, majd meguntta, és a nyaka is elfáradt, tovább ballagott egy-egy kavicsot vezetgetve, rugdosva a falak tövében.

Az utolsó kavics is eltűnt egy gödörben, mikor egy betonváz mögül kikanyarodva meglátott egy földszintes utcát.

Olyan váratlan volt a látvány, a tízemeletes betonváz mögött lapuló földszintes utca, hogy percekig ámulva nézte. Az utca közepén sárgállott a keramitkocika – amellyel az út volt kirakva –, mint az arany, ahogy a nap rásütött. Tiszta volt, mintha most separték volna fel. Holott első pillantásra is nyilvánvaló volt, hogy nem lakik senki a kis utcában, mivel egy-két ablakból hiányzott az üveg, a többi pedig be volt csukva nyár elején. Azon kívül egy-egy utcára nyíló ajtó pedig tárva-nyitva volt, de senki se mozgolódott az ajtó mögött. Gergő aprólékosan sorra vett mindent a betonváznak támaszkodva.

Az utca egyik oldalán három ház állt, még jó állapotban, a másikon kettő. A harmadik házhely üres volt. Mindegyik háznak kőkerítéssel körülvett udvara volt, sovány ecetfák nyúltak a kerítés fölé. Némelyik ablakban virágzott az otffejejtett muskátli, az ablakok alatt sötétlő pinceablakokon távolról is szinte érezhető nyirkos szag dőlt ki, az egyik pinceablakból egy kócos macska ugrott ki rémülten, s eltűnt a kőkerítés mögött, mint egy puha árnyék. Az utcátáblát ugyan leszedték a szélső házakról, de a kapuk, ajtók felett otthagyták a számtáblákat.

Gergő dobogó szívvel gyönyörködött a halott utcában. Találgatta, hogy mi történhetett. Csakis az, hogy a lakók már elköltöztek, mivel nyilván lebontják az öreg házakat, kell a hely a lakótelepnek. De még nem bontották le. A régi lakók meg olyan gyorsan költözhetnek el, hogy otffejejtették például a virágzó muskátlit az ablakban.

Mikor mindezt végiggondolta, elhatározta, hogy terepszemlét tart, vagyis alaposabban és közelebbről szemügyre vesz mindent. Még egy gyors gondolat is átfutott a fején, hogy talán lehetne valamit kezdeni ezzel a halott utcával, vagyis hogy nem egészen veszett el a nyár.

[Csukás István: *Vakáció a halott utcában* – részlet]

a) Milyenek a lakótelep házai, és milyen házak vannak a halott utcában?

b) Hány ház van a halott utcában?

c) Mi bizonyítja, hogy lakatlanok a halott utca házai?

d) Hogyan mondanád másképp a szövegben szereplő, következő szavakat, szókapcsolatokat?

– pázsit: _____

– bámészkodott: _____

– aprólékosan: _____

– dobogó szívvel gyönyörködött: _____

– szemügyre vesz mindent: _____

2. Keress a szövegből 3 példát hasonlatra!

3. a) Keress a szövegből két példát leírásra, jelöld is be ceruzával!

b) Cseréljétek ki munkafüzeteteket! Ellenőrizzétek, ha szükséges, beszéljétek meg, és javítsátok egymás munkáját!

4. Milyen eszközökkel érzékelteti az ürességet, a sivárságot Csukás István a szövegrészletben? Írj 5-6 példát!

5. Adj címet az olvasott részletnek!

6. Készíts – szabadon választott technikával – három rajzot a történethez úgy, mint-ha egy képregény kockái lennének!

7. Folytasd a történetet a füzetedben: írd meg, vajon mi történhetett a halott utcában!

8. Nézz utána a könyvtárban vagy az interneten, miről szól Csukás István *Vakáció a halott utcában* című regénye!

9. Írj másfél-két oldalnyi terjedelmű fogalmazást a füzetedbe szabadon választott témában a következő megkötésekkel!

- a) Használd fel a Csukás-szövegben szereplő hasonlatok valamelyikét!
b) Elbeszélő jellegű szövegedben szerepeljen minimum 2-3 leíró rész is!
c) Adj címet fogalmazásodnak, készítsd el a történet vázlatát!

4. A beszédhangok

1. Olvasd el az alábbi szöveget, és válaszolj a kérdésekre!

LINZERKARIKA

HOZZÁVALÓK

- 40 dkg liszt
- 20 dkg cukor
- 1 csomag sütőpor
- 2 tojás
- 1 citrom reszelt héja és leve
- 25 dkg margarin
- porcukor
- lekvár
- vaníliarúd vagy -aroma

ELKÉSZÍTÉS

A lisztet a cukorral, a margarral, a sütőporral, a tojással, a reszelt citromhéjjal és a citrom levével, a vaníliarúd kikapart belsejével vagy a vaníliaaromával összedolgozzuk.

Az így készült tésztából 4 cipót formázunk. A cipókat egyesével kinyújtjuk kb. fél centi vastagra. A kinyújtott tésztát linzerformával kiszúrjuk, ügyelve, hogy annyi legyen az alja, amennyi a lyukas teteje.

10-15 perc alatt kisütjük előmelegített sütőben. A még forró tetejét porcukrozzuk, majd az aljára kanalazott lekvárral összeragasztjuk.

a) Mely összetevők esetében határozza meg a recept írója a pontos tömeget?

b) Mely hozzávalók nem kerülnek bele a sütemény tésztájába?

c) Mire kell ügyelnie a sütemény készítőjének?

d) Adj címet az elkészítés külön bekezdéssel jelölt fázisainak!

1. _____

2. _____

3. _____

2. Sorold fel, milyen nem nyelvi jelek kísérik a fenti írott szöveget!

3. Írj 3-3 példát a szövegből magas, mély és vegyes hangrendű szóra!

magas hangrendű szó: _____

mély hangrendű szó: _____

vegyes hangrendű szó: _____

4. a) Keresd a szövegben öt példát olyan szóra, amelyikben valamilyen mássalhangzótörvény érvényesül!

PÉLDA

MÁSSALHANGZÓTÖRVÉNY

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

b) Határozd meg, milyen mássalhangzótörvény érvényesül az egyes szavakban!

5. Az előző feladatban felsorolt mássalhangzótörvényeken kívül még milyen mássalhangzótörvényről tanultál? Nevezd meg őket, és írd rájuk példát is!

6. Határozd meg a következő fogalmakat saját szavaiddal!

a) Vegyes hangrendű szó

b) Illeszkedés törvénye

5. A szavak szerkezete és jelentése

1. Olvasd el az alábbi szöveget, és válaszolj a kérdésekre!

Képzeld el, hogy kialszik minden fény...

A Láthatatlan Kiállítás Budapest egy különleges, interaktív utazás egy láthatatlan világba, ahol teljes sötétségben próbálhatsz meg eligazodni csupán a tapintás, a hangok és az illatok nyomán.

Bízz vakon!

Ha eljössz, Te is megértheted majd, milyen érzés az egyik legtöbb információt adó érzékszerved, a látásod nélkül élni, és hogyan erősödnek fel egyéb érzékeid.

Ezen a kiállításon vakok vagy látássérültek kísérnek el egy olyan útra, ami megváltoztatja az életed.

Érdekes?

Furcsa?

Idegen?

Esetleg természetes?

Egy óra vakság fel tudná nyitni a szemed?

A Láthatatlan Kiállítás Budapest egyik leglátogatottabb programja, mely Prágában, Varsóban és Stockholmban is várja az érdeklődőket!

A kiállításon a résztvevők csupán tapintás, hallás, szaglás és egyensúly-érzékelés útján jutnak információkhoz. Így a látáshiány okozta új helyzetben a nehézségek mellett azt is megtapasztalhatják, hogy a szem mint érzékszerv kiiktatásával is lehet szép és teljes a világ.

A Láthatatlan Kiállítás Budapest a nem látók és a látók világát igyekszik közeleltetni egymáshoz, és pozitív élményeken keresztül tanítja meg, hogyan segíthetjük, s miképpen érthetjük meg őket.

(Láthatatlan Kiállítás, www.lathatatlan.hu nyomán; 2017. 09. 01.)

a) Mi a kiállítás teljes neve?

b) Mely városokban van még ilyen kiállítás?

c) Kiknek készült a kiállítás?

d) Mi a szervezők célja a kiállítással?

e) Mely érzékszerveiket használhatják a látogatók a kiállításon?

2. a) Értelmezd saját szavaiddal az *interaktív* kifejezést!

b) Hangalak és jelentés kapcsolata szempontjából milyen szó az *interaktív*?

c) Hangalak és jelentés kapcsolata szempontjából milyen a *vak* és a *világ* szavunk?
Válaszodat indokold is meg a füzetedben!

3. Mit jelent a szövegben szereplő két mondat?

a) Bízz vakon! _____

b) Egy óra vakság fel tudná nyitni a szemed? _____

4. a) Jelöld be azt a szót, amelyiken nem szerepel semmilyen toldalék!

három

királyság

nyúl

országos

kék

sokaság

b) Keresd a szövegben 4 olyan alapszófajú szóra példát, amelyik toldalék nélkül, tőszó formájában szerepel! Húzd alá ezeket a szavakat!

c) Keresd a szövegben 4 olyan alapszófajú szóra példát, amelyiken csak képző szerepel, jel és rag nem! Karikázd be ezeket a szavakat!

5. Jelöld a következő szavakban a szóelemek határát a tanult módon!

információt

érezkiszerved

látók

tanítja

6. Keresd meg az alábbi képletekhez illő szót a szövegben! Írd a szót a képlet mellé!

szótő + képző + rag: _____ szótő + jel + rag: _____

szótő + rag: _____ szótő + képző + képző: _____

6. A szófajok

1. Olvasd el az alábbi szöveget, válaszolj a kérdésekre, és oldd meg a feladatokat!

A pacsirta – részlet

Ismeritek-e a kis pacsirtát? Noná, nem ismeritek. A költők annyit áradoznak róla, hogy muszáj az embernek ismerni. Még az olyan becsületes városi ember is ismeri, aki különben azt hiszi, hogy a búzát kapálják, a szarka pedig négy lábú állat, mely a víz felszínén csúszkál.

A pacsirta éneklő madár, ami alatt azt értjük, hogy őrült csiripelést végez, amikor a magasba száll. Valamivel nagyobb a verébnél, de jóval kisebb a verébnél, s tolla olyan szürkés, mint a veréb tolla, de szurokba mártva a pacsirta is fekete.

Ha tavasszal járkalunk a mezőn, pacsirtát mindig láthatunk, amennyiben pedig nem látnánk, vagy vakok vagyunk, vagy pechünk van. A pacsirta jókor ébred, s mire a munkások a mezőre érnek, s dühös morgás közt megkezdik napi munkájukat, a pacsirta már éktelen vígsággal csiripel, azaz zenél, sőt danál, vagy másképp, csicsergi reggeli énekét. Néha olyan magasra repül, hogy csak akkorának látszik, mint egy darázs – ebben hasonlít a repülőgéphez. [...]

(Nagy Lajos: *Képtelen természetrajz* – részlet)

- a) Kinek mely művét kell megkeresned, ha a részletet tovább szeretnéd olvasni?

- b) Képezz az a) pontban megnevezett tulajdonnevekből mellékneveket!

- c) Írd ki a szövegből azokat az igéket, amelyeknek jelentése az *énekel* szóval rokon!

- d) Írd ki a szövegből azokat a szavakat, amelyekkel a szerző a pacsirta tulajdonságait írja le!

2. Írj a következő szófajokra egy-egy példát a szövegből!

a) főnév: _____

b) melléknév: _____

c) (feltételes módú, többes szám 2. személyű) ige: _____

d) határozószó: _____

e) mutató névmás: _____

f) (ellentétet kifejező) kötőszó: _____

3. Határozd meg az aláhúzott szavak szófaját!

1. _____

7. _____

2. _____

8. _____

3. _____

9. _____

4. _____

10. _____

5. _____

11. _____

6. _____

12. _____

4. Határozd meg, mi a különbség az alapszófajú szavak és a viszonzások között! A részletből vett példákkal szemléltesd magyarázatodat!

5. Készítsetek a füzetetekben az olvasott szöveghez hasonló, humoros jellemzést 8-10 mondatban egy állatok választott állatról vagy növényről! A szöveg elkészítése előtt gyűjtsétek össze jellegzetes tulajdonságait!

7. A szószerkezetek

1. a) Írd az aláhúzott szószerkezeteket a táblázat megfelelő oszlopába!

Gyakran halljuk ezt a kifejezést: már az ókori görögök is... Igen, nagyon sok mindent köszönhetünk nekik. Például az olimpiai játékokat vagy egy csomó atlétikai számot. De maradandót alkottak az építéset, a szobrászat terén is. Kár, hogy Pheidiasz legnagyobb alkotásai már csak a leírások alapján készült másolatokon láthatók.

ALÁRENDELŐ SZÓSZERKEZET		MELLÉRENDELŐ SZÓSZERKEZET	
példa	fajtája	példa	fajtája

- b) Ábrázold a szószerkezet tagjainak viszonyát!

- c) Határozd meg a szószerkezetek fajtáját is, írd a táblázatba a példa mellé!

2. Keress a szövegből az alábbi szószerkezetekre példát!

- a) Birtokos jelzős alárendelő szószerkezet: _____
- b) Mennyiségjelzős alárendelő szószerkezet: _____
- c) Választó mellérendelő szószerkezet: _____

3. Írj szószerkezeteket az alábbi hiányos képletek segítségével!

a) régi → _____ szószerkezet: _____

b) _____ szószerkezet: _____

|
gyorsan

8. A mondatok és a mondatrészek

1. Olvasd el az alábbi könyvajánlót, és válaszolj a kérdésekre!

Kiss Attila: **Altináj**

Kiss Attila remek könyvében időutazásra hívja az olvasót ezer évvel ezelőtre, a Hét Törzs Szövetségének területére. A Szövetségbe tartozik a keszi törzs is. Köztük él Csábán, akinek visszaemlékezését ismerjük meg első s legkedvesebb lováról, Altinájról. A kancát apja, Akkus ajándékozta a fiának. A bonyodalmak akkor kezdődnek, mikor Altináj megnyeri az ősszel megrendezett lóversenyt, Akkus pedig Csábán nagy bánatára jó pénzért eladja a lovat.

A fiú elindul megkeresni a paripát. Otthon hagyja szüleit, testvérét és barátját, Árikánt is. A lány Csábán után indul, és segít neki megtalálni a lovat. Útjuk során tudomást szereznek arról, hogy a Szövetség nagy veszélyben van. Nehéz dönteniük: Altinajt keressék tovább, vagy mentsek meg a Hét Törzset?

Vajon hogyan döntenek? Sikerülhet-e a keszi fiúnak visszaszerezni a lovát? Le tudja küzdeni az akadályokat?

Eredj Te is Altináj után! Éld át Csábán kalandjait újra és újra a könyv segítségével!

(Kovács Balázs Kiss Attila *Altináj* című könyvéhez írt ajánlója nyomán, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár honlapja, www.fszek.hu. 2010. 05. 14., 2017. 07. 25.)

a) Hol játszódik az *Altináj* című regény?

b) Ki a regény címszereplője, és ki a főszereplője?

c) Értelmezd az olvasott szöveg segítségével a *keszi fiú* kifejezést!

2. Mondatfajták a beszélő szándéka szerint

a) Milyen mondat a beszélő szándéka szerint a késsel aláhúzott mondat?

b) Milyen mondatok vannak még a szövegben?

3. Mondatelemzés

a) Írd le a fekete vonallal aláhúzott mondatokat! Elemezd a tanult módon, és készítsd el ágrajzukat is!

1. _____

2. _____

1.

2.

b) Írd le a kék vonallal aláhúzott mondatot! Elemezd a tanult módon, és készítsd el ágrajzát is!

c) Írd le a piros vonallal aláhúzott mondatokat! Elemezd a tanult módon, és készítsd el ágrajzukat is!

1. _____

2. _____

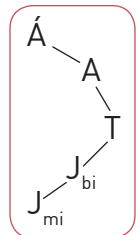
1.

2.

4. A szöveg melyik mondatának ágrajzát készítettük el? Karikázd be ceruzával a mondatot!

5. Készíts kedvenc könyvedről 6-8 mondatos ajánlót társaid részére a füzetedben!

5. Olvasd el az alábbi szöveget, és válaszolj a kérdésekre!

Hans Holbein 1533 tavaszán festette *A követek* című kettős portrét. A korabeli divatnak megfelelő, díszes öltözetet viselő két férfi francia diplomataként járt az angol fővárosban a kép keletkezésének évében. Mindkét férfi egy keleti szőnyeggel letakart írópultszerű bútordarabra könyököl. Az ilyen típusú szőnyeget a szőnyegszakértők máig Holbein-szőnyegnek hívják a festő után, holott Holbein mellett más reneszánsz festők is előszeretettel festettek képeikre Anatóliából származó,

geometriai mintázatú szőnyeget. De *A követek* nem csupán a szőnyeg miatt érdekes. Az írópulton csendéletszerűen sorakoznak a csillagászati és geometriai műszerek. Az alsó polcon földgömböt, könyvet, lantot, valamint a nyitott könyv lapjain kottát látunk. E tárgyak nem díszítőelemként szerepelnek a képen, hanem jelentésük van, ahogy a kép előterében lévő, torzított perspektívából ábrázolt koponyának is. Utóbbi csak oldalról, bizonyos szögől látszik.

(M. Heil Olga: *Holbein*. Budapest, 1962. és Enza Milanese: *A szőnyeg*. Budapest, 2003. nyomán)

a) Milyen értelemben szerepel a *követ* szó a szövegben?

b) Melyik évben jártak a követek Londonban?

c) Mi a jellegzetessége az úgynevezett Holbein-szőnyegnek?

d) Melyik művészettörténeti korszak festője Holbein?

6. Írj az alábbi szófajokra egy-egy példát a szövegből!

a) főnévből képzett melléknév: _____

b) számnévből képzett melléknév: _____

c) befejezett melléknévi igenév: _____

d) folyamatos melléknévi igenév: _____

e) kötőszó: _____

f) névutó: _____

7. Keresd ki a szövegből az alábbi jellemzéseknek megfelelő szavakat!

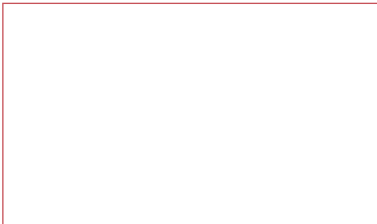
a) Kijelentő módú, múlt idejű, többes szám harmadik személyű, általános ragozású ige: _____

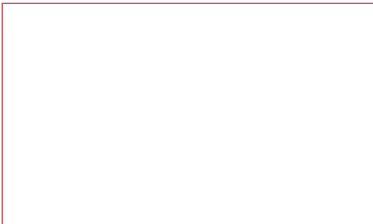
b) Többes számú főnév, ami a mondatban a tárgy szerepét tölti be:

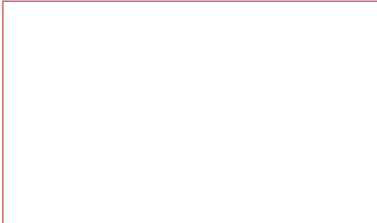
c) Tulajdonnév, ami a mondatban a helyhatározó szerepét tölti be:

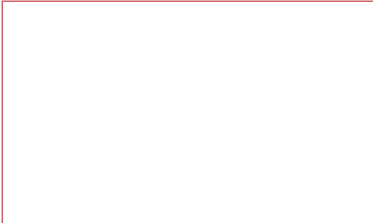
8. Ábrázold az aláhúzott szószerkezeteket, és nevezd meg a típusukat!

a)

c)

b)

d)

9. Mondatelemzés

a) Elemezd a szöveg harmadik mondatát, és készítsd el ágrajzát is!

b) Elemezd a szöveg második mondatát, és készítsd el ágrajzát is!

II. DOLGOZZUNK A SZÖVEGEKKEL!

10. A szövegek olvasása

1. Keressétek ki a következő információkat a szövegből! Szóban válaszoljatok az egyes kérdésekre!
 - a) Mely témakörökből kell felkészülniük a versenyzőknek, ha indulni szeretnének a versenyen?
 - b) Kik versenyezhetnek?
 - c) Meddig lehet a versenyre jelentkezni?
 - d) Hol jelent meg a versenyre való felhívás?
 - e) Milyen módon tudsz kérdezni a verseny kiírójától?

Országos honismereti tanulmányi verseny

A 2017/2018-as tanévben is meghirdetik az Országos honismereti tanulmányi versenyt, amelyen a jelentkezők 7 témakörben – magyar irodalom, történelem, földrajz, környezetismeret, néphagyomány, hungarikumok, feltalálók – méretetik meg tudásukat.

A verseny célja, hogy érdekes, izgalmas felfedező feladatok és játékok segítségével elmélyítse, kiegészítse a hazánk természetrajzáról, történelméről szóló tananyagot, továbbá hozzájáruljon nemzeti értékeink tudatosításához.

A versenyre 3–7. évfolyamos tanulók nevezhetnek.

Nevezési határidő: 2017. szeptember 30.

További információ az alábbi honlapon olvasható, illetve az alábbi e-mail-címen kérhető: www.honismereti-tanulmanyi-verseny.hu

info@honismereti-tanulmanyi-verseny.hu

(www.oktatas.hu; 2017. 08. 21.)

2. Tanulmányozd át figyelmesen az alábbi tápértéktáblázatot, majd válaszolj a kérdésekre!

ÁTLAGOS TÁPÉRTÉK			
(Tápértékelemek)	100 g termékben	Egy adagban (80 g)**	% (80 g)*
Energia	1470 kJ/346 kcal	1176 kJ/277 kcal	14%
Zsír	0,8 g	0,6 g	< 1%
– amelyből telített zsírsavak	0,0 g	0,0 g	< 1%
Szénhidrát	79,0 g	63,2 g	24%
– amelyből cukrok	< 1 g	< 1 g	< 1%
Fehérje	5,5 g	4,4 g	9%
Só	0,0 g	0,0 g	< 1%

* Beviteli referenciaérték egy átlagos felnőtt számára (8400 kJ/2000 kcal).

** A csomag 5 adagot tartalmaz.

a) Melyik tápértékelemből van a legtöbb a termékben?

b) Melyik tápértékelem hiányzik a termékből?

c) Hány grammos egy csomag a vizsgált termékből?

d) Körülbelül hány grammot kellene egy felnőttnek ebből a termékből megennie ahhoz, hogy fedezze napi fehérjeszükségletét?

e) Milyen termékről lehet szó? A helyes választ húzd alá, és indokold válaszodat!

gumicukor

szárastészta

szalonna

3. A következő szövegrészeket egy névtárból származnak. Olvasd el a névtár használatára vonatkozó szöveget és a közölt szócikket! Válaszolj a kérdésekre!

A névtárban való gyors tájékozódás végett múltunk hazai és külföldi szereplőinek [...] a MELLÉKNEVEIT címszóként kezeltem, és az első figyelembevételével betűrendben szedtem, a HIVATALOS NEVEIKET pedig a szócikken belül kiemeltem. [...]

Minthogy egyes mellékevek szócikkei között tartalmi összefüggések vannak, ezekre → utal, hol a szócikkeken belül, hol pedig a szócikk végén. [...]

BÁRÓ: Ifjabb WESSELÉNYI MIKLÓS bárót hívta így korának ifjúsága. Ő volt a *Báró*, főnemesi rangja vált melléknévvé. (→ *Gróf*)

[Balázs Margit: *A haza bölcse, a bolond gróf és a többiek.*
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004.]

a) Hogyan találhatja meg az olvasó múltunk nagyjait a névtárban?

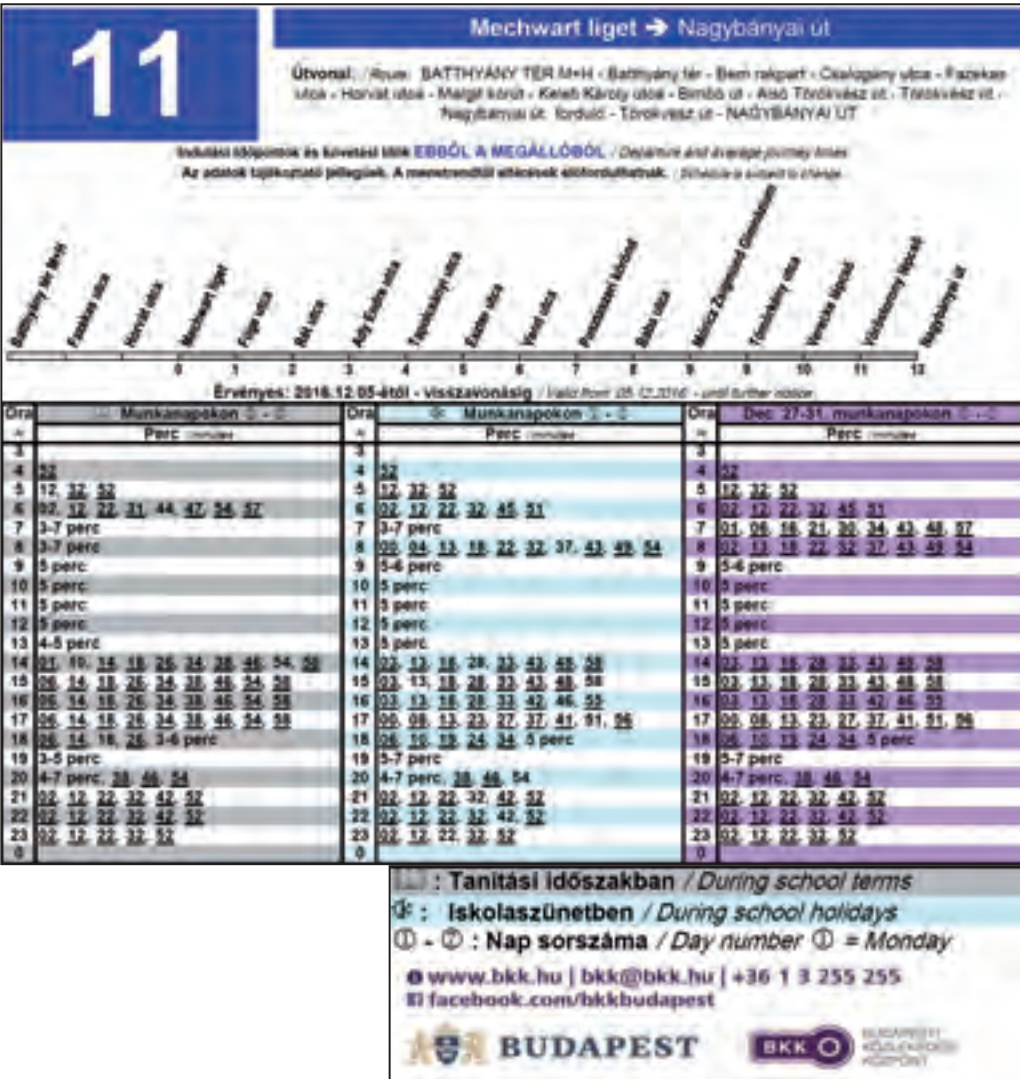
b) Miként különböztették meg a névtárban a mellékeveket a hivatalos nevektől?

c) Mit jelent a szövegben a *melléknév* kifejezés?

d) Mit jelent a jelölés: (→ *Gróf*)? _____

e) Mit gondolsz, ki lehet a *Gróf*? A *Báró* mellett milyen mellékeve volt még Wesselényi Miklósnak?

4. Tanulmányozd az alábbi menetrendet, és válaszolj a kérdésekre a füzetedben!

- Mi a kezdő- és mi a végállomása a 11-es járatnak?
- Mennyi idő alatt juthatsz el a Füge utcából a Tömörkény utcába?
2017. július 24-én, hétfőn egy utasnak 17.15-re kellett megérkeznie a Nagybányai úti megállóba. Legkésőbb mikor kellett felszállnia ehhez a Mechwart ligetnél?
- Az év melyik részében, melyik órában jár leggyakrabban a 11-es járat?
- Hogyan tájékozódhatsz, ha további utazási információkra van szükséged?

11. A szövegek értelmezése

1. Olvasd el az alábbi szöveget, figyeld meg a képet, és válaszolj a kérdésekre!

Hegedüs András: **Móra tankönyvei**
– részlet

[...] Rövid ideig tartó tanári élményei ösztönözték arra is, hogy élvezetes tankönyveket írjon a diákok számára.

A legszebb, legértékesebb Móra-tankönyvek a *Betűország első virágoskertje*, a *Betűország második virágoskertje*, a *Betűország harmadik virágoskertje* és a *Betűország negyedik virágoskertje*. Az elemi iskolák I–IV. osztályú növendékei részére írt tankönyveiből a mai iskolakönyvekbe is vettek át szemelvényeket.

Az olvasókönyveken kívül természetrajz-tankönyveket is írt Móra a polgári leányiskolák I. és II. osztálya számára. Társszerzője Wagner János, az akkori ismert tankönyvszerző, aradi tanítóképzős tanár lett. Móra könyve a természetrajz-irodalom fejlődését jelentette. [...]

(In: *Mórától – Móráról*, vál.: Megyer Szabolcs. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.)

a) Hány tankönyvet írt szerzőtársal Móra Ferenc?

b) Kiknek írt olvasókönyvet Móra?

c) Helyettesítsd más szóval az aláhúzott kifejezéseket!

növendékei: _____

iskolakönyvekbe: _____

d) Hol jelent meg a harmadikosoknak szánt olvasókönyv?

e) Milyen eltérést veszel észre a könyvborítón és a szövegben szereplő cím között?

f) Mi lehet ennek az oka?

g) Mit sugall a diákok számára a tankönyvborító?

h) Foglald össze 2-3 mondatban, mit tudsz Móra Ferencről! A füzetedben dolgozz!

2. Olvasd fel szépen artikulálva az alábbi szópárokat!

burok – búrok

csókra – csokra

marok – marók

Csepel – cseppel

díjazott – díjazót

kutas – kutass

csík – csikk

Maros – marós

lakos – lakkos

farol – farról

cseh ló – cselló

Mecsek – meccsek

mecsetek – meccsetek

markolom – markolóm

fáradozás – fáradozz, áss!

mecset – meccset

3. Játsszátok el, hogy bemondók vagytok! Az alábbi hírt olvassátok fel mint rádióbemondók! Versenyezzetek, ki tudja az 5 perces felkészülés után hibátlanul, érthetően, a tempót, a hangerőt és a hangsúlyt ügyesen kezelve felolvasni!

Cseh László tíz év után ismét világbajnok

Cseh László a szerda délutáni 200 méteres pillangóúszás döntőjében legyőzte a dél-afrikai olimpiai bajnokot, Chad Le Clos-t. Cseh nem rajtolt jól, ötven méternél is ellenfele vezetett, csakúgy mint 100 méternél. A harmadik ötven méteren azonban Cseh rákapcsolt, átvette a vezetést, és az utolsó hosszon megőrizte az előnyét. Két tized másodperccel nyert a dél-afrikai előtt. Az utolsó méteren szinte csúszott a célba, alig emelte ki a fejét a vízből. Le Clos édesapja a lelátón toporzékolt, nem akart hinni a szemének, hogy a fiánál gyorsabb volt egy 7 évvel idősebb úszó.

(Ághassi Attila cikke nyomán, www.index.hu; 2015. 08. 05., 2017. 08. 22.)

4. Egy regényt olvasva általad ismeretlen jelentésű szavakkal találkozol. Hol nézel utána jelentésüknek?

12. Véleményalkotás szóban

1. Jól értem azt, amit mondasz? Gyakoroljátok a vitakozás öt szabályát!

a) Mi a véleményed a következő témákról? Gondolataidat jegyezd le kulcsszavakban!

- Az iskolában egyenruhát viselni jó.
- A bejelentés nélküli röpdolgozat igazságtalan.

b) Mondd el a társadnak a véleményedet egy percben a lejegyzett kulcsszavak segítségével! Társad figyeljen rád, és miután befejezted gondolataid bemutatását, foglalja össze az általad elmondottakat a következő bevezetéssel:

Jól értettem, úgy gondolod

vagy:

Véleményed szerint...

c) Adj visszajelzést társadnak! Valóban gondolataidnak, szándékaidnak megfelelően értelmezte szavaidat?

2. Válassz egyet a megadott idézetek közül!

a) Fejtsd ki véleményedet 10-12 mondatban az idézetben foglaltakról! A füzettedben dolgozz!

„Úgy hallgasd meg, hogy így emlékezessen rá: »jót beszélgettünk.«.”
(Fodor Ákos)

„Beszélni kell, mert a hallgatásnak egész fészekalja rút, fekete kisgyereke születik: a félreértés, a sértődés, a megbántott önérték, a kétely.”
(Szabó Magda)

„Elég a beszédből. Nagyon sokat csalódtunk egymás szavában. Ne mondd, hogy szeretsz. Ölelj meg, ha mersz.” (Karinthy Frigyes)

b) Olvassatok fel egy-egy olyan véleményt, ami ugyanarról az idézetről íródott!

c) Figyeljétek meg az esetleges azonosságokat és a különbségeket!

3. Olvasd el az alábbi szöveget, és válaszolj a kérdésekre!

S azzal Ralph szertartásosan maga mellé, a fatönkre helyezte a kagylót, jelezve, hogy beszédének végére ért. A napfény most már vízszintesen hullott a térre. Jack felállt, és elvette a kagylót.

– Ezen a gyűlésen tehát meg kell vizsgálnunk, hogy mi micsoda. Hát én majd megmondom nektek. Az apróságok kezdték az egészet, mert egyre arról beszéltek, hogy félnek... Vadállatok?... Honnét jöttek volna? Persze hogy néha meg vagyunk ijedve, de hát ebbe bele kell törődnünk. Csakhogy Ralph azt mondja, hogy éjszaka visítotok. Az semmi más nem lehet, csak lidércnyomás. Mindegy... ti nem vadásztok, nem építetek, nem segítetek semmiben... csak nyavalyogtok és féltek, csupa böggőmasinára mindahány... Hát erről van szó. S ami a félelmet illeti, hát azt tessék nyugodtan elviselni, mint ahogy mi is kibírjuk.

Ralph nyitott szájjal bámult Jackre, de ez nem vett róla tudomást.

[...]

– Egyébként megérdemelnétek akármit, ti haszontalan böggőmasinák. De vadállat nincs...

Ralph ingerülten félbeszakította.

– Miről beszélsz? Ki beszélt itt vadállatokról?

– Te magad, a minap. Amikor elmondtad, hogy álmodnak és kiabálnak álmukban. S most már arról beszélnek... s nemcsak az apróságok, hanem néha még a vadászaim is... hogy van itt valami... valami sötét nemtudommicsoda, valami állat, szörny... Magam hallottam. Azt hittétek, ugye, hogy nem hallottam meg? Hát most figyeljetek ide! Ilyen kis szigeten nem lehetnek nagy állatok. Legföljebb malacok. Oroszlánok meg tigrisek csak nagy országokban élnek, mint Afrika és India...

– És az állatkertben.

– Most nálam van a kagyló. S most nem a ti félelmetekről beszélek, hanem a szörnyről. Féljete, amennyit akartok, ha úgy tetszik. De ami a szörnyet illeti... – Jack, a kagylót simogatva szünetet tartott, majd piszkos, fekete sapkás vadászához fordult.

– Azt kérdem, hogy vadász vagyok-e, vagy nem vagyok vadász? – A fiúk bólogattak. Jack jó vadász volt, ahhoz kétség sem fért.

– Nos... hát én bejártam ezt az egész szigetet. Egymagamban. Ha volna itt szörny, azt én megláttam volna. Ti csak féljete nyugodtan, mert hát ilyenek vagytok... de szörny az nincs az erdőben. Azzal Jack visszaadta a kagylót és leült. Az egész gyűlés megkönnyebbülten megtapsolta. Aztán Rófi nyújtotta ki a kezét.

– Nem értek egyet Jackkel mindenben, amit mondott, de van, amit jól mondott. Természetesen nincs semmiféle szörny az erdőben. Hogyan is lehetne? S mit enne az az állat?

– Malacot.

– Malacot mi eszünk.

– Röfit!

– Nálam van a kagyló – mondta Röfi méltatlankodva. – Ralph, ugye most be kell fogniuk a szájukat? Csönd legyen, apróságok! Arról akarok beszélni, hogy nem értek egyet azzal, amit Jack a félelemről mondott. Persze az erdőben nincs semmi, amitől félni kellene. Tudjátok, magam is jártam ott. Legközelebb már majd kísértetekről fogtok beszélni, meg egyéb ilyen dolgokról. De mi tudjuk, hogy tulajdonképp miről van szó, s ha van hiba, azt meg kell szüntetni.

– Letette szemüvegét, és rájuk pislogott. Abban a pillanatban lement a nap, mintha leoltottak volna egy lámpát. Röfi hozzáfogott a magyarázathoz.

– Ha az embernek fáj a hasa, akár kicsi, akár nagy...

– Neked nagy!

(William Golding: *A Legyek Ura* – részlet. Déry Tibor fordítása)

a) Mivel jelzik a közösség tagjai egymás felé, hogy valaki hozzá szeretne szólni a vitához?

b) Kik szólalnak meg a részletben a közösség által felállított szabályokat betartva?

c) Ki szólalnak meg úgy, hogy vétenek e szabályok ellen?

d) Mi a vita tárgya?

e) A megszólalók közül ki az, aki logikusan próbál érvelni? Érvelésében mi a tétel, és ezt mivel bizonyítja?

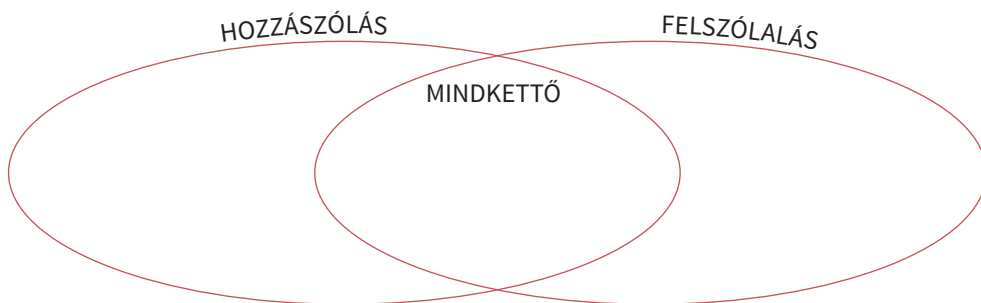
f) Vegyétek sorra közösen, mikor sérülnek az olvasott részletben a vita általános szabályai!

13. A hozzászólás, a felszólalás és a kiselőadás

1. A hozzászólásra, a felszólalásra vagy mindkettőre vonatkoznak-e a következő állítások? Írd az állítások betűjelét a halmazábra megfelelő helyére!

- a) Szóban hangzik el.
- b) Felkészülés előzi meg.
- c) Rögtönzött szöveg.
- d) Egy megadott témához kapcsolódik.
- e) Ez a szóbeli szövegtípus az elhangzottak összegzésére is szolgálhat.
- f) Anyagot is gyűjthetünk hozzá.
- g) A vázlatkészítés segíti szóbeli megnyilatkozásunkat.

2. a) 4-5 fős csoportokban dolgozzatok! Mi lehet a megbeszélés témája a következő hozzászólások esetében? Mi az egyes hozzászólások célja?

A) Magam is azt gondolom, hogy fontos a játszótér melletti füves terület folyamatos karbantartása, különös tekintettel az öntözésre, a fű nyírására. Ezek mellett javaslom hulladékgyűjtők elhelyezését, és persze ezek rendszeres ürítését.

B) Annyit tennék még hozzá, hogy a kiskereskedőktől bejövő információk szerint is a vevők csak elvéve keresik a termék kis kiszerelésű változatát, így magam is támogatom a gyártás észszerűsítését, azaz az 500 milliliter alatti csomagolások megszüntetését.

C) Köszönöm a szót! Szerintem pedig az elsők között kellene szerepelnie a kerékpárút megépítésének. Az Arany János út nagyon forgalmas, nap mint nap látni balesetközeli helyzeteket. Az sem megoldás, amikor a biciklisek a járdát használják, mert ezzel a gyalogosokat veszélyeztetik. Egy jól megépített bicikliúttal mindenki csak nyerne! Többen váltanának kerékpárra, ezáltal csendesebb len-

ne a környék, a levegő minőségéről nem is beszélve. Az utat csak az autósok, motorosok, a járdát csak a gyalogosok használnák.

b) Válasszátok ki az egyik hozzászólást, és építsetek köré egy megbeszélést! Adjátok is elő megbeszéléseteket!

3. a) Adj tanácsot társadnak, hogyan készüljön fel az alábbi témához kapcsolódó kiselőadás megtartására! Javasolj a téma kidolgozásához anyagokat a megadott irodalom és a képek közül!

1. Előadás témája: *Várak, várromok a Balaton környékén*

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

b) Dolgozzátok ki közösen a témát, és tartsátok meg kiselőadásotokat a következő órán!

c) Értékeljétek közösen az elhangzott előadásokat!

Irodalom:

- Balaton turistatérkép, Cartographia, Budapest, 2017
- Kis Gábor: *Várak, várkastélyok, várhelyek Magyarországon*, Panoráma, Budapest, 1984
- Wikipédia, végvár szócikk
- www.egrivar.hu
- www.varak.hu

▶ Szigliget várának romjai

▶ A gyulai vár napjainkban

▶ A sümegi vár makettje

▶ Eger vára a 16. században

▶ Csobánc várának romjai

14. Alkalmi beszédek

1. Döntsd el az alábbi állításokról, hogy az ünnepi beszédre, a köszöntőre vagy mindkettőre vonatkoznak-e! Írd az állítások betűjelét a megfelelő helyre!

a) egy bizonyos alkalomkor hangzik el; b) felkészülés előzi meg; c) nem feltétlenül előzi meg felkészülés; d) személyes hangvétele jellemzi; e) emelkedett hangvétele jellemzi; f) kisebb vagy nagyobb létszámú hallgatósághoz szól

ÜNNEPI BESZÉD

MINDKETTŐ

KÖSZÖNTŐ

2. Kedves barátod születésnapját ünneplitek egy kis összejevetel keretében. Fogalmazd meg egy rövid köszöntőt az ő tiszteletére!

Vedd figyelembe az alábbi ötleteket!

- Szólítsd meg az ünnepeltet és a résztvevőket!
- Nevezd meg, mi ad okot a köszöntőre!
- Válassz az alábbiak közül:
 - Beszélj a barátságok kezdetéről, állomásairól, emlékezetes pillanatairól!
 - Mit jelent számodra ez a barátság, ez a társaság?
 - Mit kaptál, mit tanultál ebből a kapcsolatból?
 - Egyéb, például jellegzetes mondás barátodtól.
- Fogalmazd meg jókívánságaidat! Válassz egy találó zárómondatot!

3. Párokban dolgozva írjatok március 15. alkalmából ünnepi beszédet! A fogalmazás során haladjatok a leckében megadott lépések szerint! Használhatjátok az előző feladat tartalmi elemeit is!

- Ötletek gyűjtése: miről írjunk, beszéljünk? Mik a gondolataim a témával kapcsolatban?
- Válogatás és rendezés: melyik ötlet valóban jó? Melyik legyen a beszédben az első gondolat?
- A fogalmazás mondatokba öntése: keressetek választékos jelzőket! Próbáljátok minél igényesebben megfogalmazni!

15. Jegyzetkészítés szóbeli és írott szövegekhez

1. Próbáld meg az alábbi, tanár által mondott rövid szövegekben megtalálni a kulcsszavakat! Készíts jegyzetet!

- Nagy ellenállással szemben kifejtett hirtelen erőfeszítéskor előfordulhat, hogy az összehúzó izom vagy az ín elszakad. Ez a sérülés legtöbbször sportolás közben következik be.

- Az izomszakadásnak és ínszakadásnak a kritikus mozdulatok fokozatos begyakorlásával, rendszeres edzéssel lehet elejét venni. Ha már bekövetkezett, akkor az elváltozás többnyire csak műtéttel gyógyítható.

2. Milyen rövidítéseket és szimbólumokat tudsz az alábbi szövegből készített jegyzetben alkalmazni?

Petőfi Sándor 1846 őszén, egy erdélyi bálon megismerte szerelmét. Levelekkel és versekkel ostromolta, próbálta a nemesi származású leány kegyeit elnyerni. 1847-ben összeházasodtak. A házasságból egy gyermek született. Petőfi 1849-ben bekövetkezett halála lezárta ezt a rövid, mégis lángoló kapcsolatot.

3. Milyen térbeli elrendezést, rajzot tudnál alkalmazni az alábbi események rövid és világos lejegyzése érdekében? Rajzold le a füzetedbe!

Itália egyesítésére elvileg két út kínálkozott. Az egyik: a népfelség következetes érvényesítésével elűzni a feudális dinasztiákat, és kikiáltani az Olasz Köztársaságot. Ezt hirdette Giuseppe Mazzini (1805–1872). Másként látta a helyzetet Cavour, az alkotmányos Piemont zseniális miniszterelnöke. Célja az alkotmányosan uralkodó Savoyai-dinasztia vezetésével történő egyesítés volt. Az olaszok nagy többsége végül is a dinasztikus megoldás mögött sorakozott föl.

1866-ban Olaszország mint Poroszország szövetségese hadat üzent Ausztriának. Bár az olaszok ebben a hadjáratban vereséget szenvedtek, hála a porosz győzelemnek és a francia közbenjárásnak, Velencét is megkapták.

16. Adatgyűjtés, a források felhasználása

1. Tájékozódj az iskola könyvtárában, milyen forrásokat találsz költők és írók életére vonatkozóan!

2. Mely internetes oldalakon gyűjtöd az adatokat az iskolai házi feladatok elvégzéséhez? Bal oldalra írd a weboldal nevét, a jobb oldalra írd az oldalon megjelölt impresszumra, forrásra vonatkozó információkat! Beszéljétek meg, mennyire tűnik pontosnak, megbízhatónak a forrás!

3. Nézz utána, hogy az időszerű kötelező olvasmányaid megtalálhatók-e a *Magyar Elektronikus Könyvtár* honlapján (www.mek.hu)! Próbáld letölteni az adott könyvet a telefonodra, a tabletedre, az e-book-olvasóra! Így akkor is kihasználhatod az időt olvasásra, amikor utazol, várakozol.

4. Tájékozódj az Országos Széchényi Könyvtárról (www.oszk.hu)!
- a) Hol található az épület?

b) Ki az alapítója? Mikor és hogyan alapította az intézményt?

c) Miért fontos Mátray Gábor tevékenysége a könyvtár története folyamán?

d) Milyen különböző olvasótermek kaptak helyet a könyvtárban? Gyűjts össze legalább hatot!

e) A könyvtár a szolgáltatásai között megnevez egy ún. születésnap csomagot.

Mit takar ez?

17. Néhány jellegzetes sajtóműfaj

1. Mennyiben felel meg, és mennyiben nem a hír műfaji követelményeinek az alábbi Örkeny-szöveg?

Örkeny István: **Hír**

Ágyában dohányzott borsodbányai lakásán Haris Márton vájár. Miután végigszívta cigarettáját, lámpát oltott, falnak fordult és elaludt.

2. Olvasd el az alábbi szövegrészletet, majd párban oldjátok meg a feladatokat, és válaszoljatok a kérdésekre! A füzetetekben dolgozzatok!

A Mindenki Hais Dorottyája még csak tizenhárom éves, mégis sűrűbb az időbeosztása, mint a legtöbb felnőttnek. Nem csak a kamerák előtt van elemében, országos műugróbajnokként az uszoda a második otthona. Jelenleg a norvégiai Európa-bajnokságra készül.

Iskolába jársz, mellette profi szinten sportolsz. Hogy néz ki egy napod?
Reggel háromnegyed hat körül kelek, és lejövök a Dagályba a reggeli edzésre, aminek fél nyolckor van vége. Nyolcra megyek suliba, kettőig ott vagyok, aztán jövök vissza edzeni háromtól hatig. Utána hazamegyek leckét írni, tanulni, és este kilenc, tíz körül lefekszem aludni.

[...]

Idén részt veszel a norvégiai Európa-bajnokságon. Hogyan készülsz a versenyre?

Próbálok minél többet edzeni, sűrűbben járok reggelente és a délutáni edzések is hosszabbak egy órával. A reggeli másfél óra vízi edzés, a délutáni pedig egy óra tornatermi és két óra vízi. A tornateremben szivacs gödörbe ugrálunk és használhatjuk a gumiasztalokat, de a vizit is szeretem. Két hét múlva lesz a verseny, szóval nagyon izgulok.

A sport mellett marad időd a színjátszásra?

Külön drámaórákra nem szoktam járni, csak forgatásokra, olyankor pedig elkérekedem az edzésről. Úgy vágtam bele, hogy kiskoromban anya ismerőse azt mondta, hogy jó arcom lenne ehhez. Anya vitt el a castingokra, de akkor még nem igazán tetszett az egész, odatettek a kamera elé, és nem tudtam, hogy mit csináljak, de aztán később megkaptam egy főszerepet, és annyira magával raga-

dott a forgatás, hogy utána már én is szerettem volna járni a castingokra. A legelső forgatásomra nem is emlékszem, akkor még csak hatéves voltam. [...]

Milyen élmény volt részt venni az Oscar-gálán?

Soha nem fogom elfelejteni, főleg azt a pillanatot nem, amikor kimondták, hogy „Sing”. Az is jó volt, amikor Justin Timberlake előadott egy számot, olyan volt, mint egy minikoncert. Én még soha nem voltam koncerten, ezért fergeteges élmény volt.

Tudod már, hogy a jövőben melyik irányt választod?

Még nem nagyon tudom. Egy ideig szeretném még folytatni a forgatásokat és a műugrást is. Az olimpia nyilván célom, de nem gondolom, hogy életem végéig a műugrással fogok foglalkozni. A színészet képből van, nem mondtam le róla, de igazából orvos szeretnék lenni már nagyon régóta, ez az elsődleges célom.

[Fejes Réka: „Az olimpia a célom” – részlet, marieclaire.hu; 2017. 07. 19.]

- a) Mi az olvasott szöveg műfaja? Válaszokat indokoljátok meg!
- b) Mit tud meg az olvasó a beszélgetésből Hais Dorottyáról?
- c) Mit tud meg az olvasó az újságíróról?
- d) A beszélgetés során az újságíró következetesen betartja a műfaj szabályait. Igazoljátok vagy cáfoljátok az állítást!
- e) Milyen kép alakult ki benned Hais Dorottyáról a beszélgetés elolvasása után?

3. Milyen sporttal foglalkozó lapokat ismersz?

- a) Hozzatok be különböző sajtótermékeket! Keressetek benne 2-2 példát hírre és tudósításra!
- b) Olvassatok el az újságokból egy riportot is! Keressetek példát benne olyan részre, amelyekben a riportalany mellett az újságíró is elmondja a személyes véleményét valamilyen kérdésről!

4. Idézzétek fel, mi volt az elmúlt hetek vagy hónapok legemlékezetesebb iskolai vagy osztályeseménye!

- a) Párokban dolgozza fel az egész osztály ugyanazt a programot! Készítsetek elő egy jelenetet, melyben egy általatok választott sajtóműfaj keretei között számoltok be a rendezvényről!
- b) Találjátok ki, hogy társaitok melyik sajtóműfajt választották!
- c) Beszéljétek meg, mennyiben felelt meg a programról való tájékoztatás az adott műfaj jellegzetességeinek!

18. Az önéletrajz

1. Helyesírási totó

Mit tanultál az intézménynevek, díjak és versenyek helyesírásáról? Mikor alkalmazunk kisbetűt és nagybetűt? Ismereteidet felelevenítve írd le helyesen a következő tulajdonneveket!

aranyjánosgimnázium, losonczitériáltalánosiskola, csikferencáltalánosiskolaés-gimnázium, szegedinemzetiszínház, véndiákétterem, lukácsfürdő, lisztferencrepülőtér, kazinczydíj, verséspróزامondóverseny, matematikaverseny, bolyaimatematikacsapatverseny

TULAJDONNÉV	-I KÉPZŐS MELLÉKNÉV

2. Húzd alá a felsorolt tartalmi elemek közül azokat, amelyek részét képezhetik egy vázlatos vagy hagyományos típusú önéletrajznak!

testvérek száma, iskolák neve, testmagasság, elért sporteredmények, nagyszülők neve, nyelvismeret, vallás, születési hely és idő, családi állapot, szabadidős tevékenység

3. Készíts táblázatot a füzetedbe, melyben szempontok alapján összehasonlítod a hagyományos és a vázlatos típusú önéletrajzot!

HAGYOMÁNYOS ÖNÉLETRAJZ	VÁZLATOS TÍPUSÚ ÖNÉLETRAJZ
------------------------	----------------------------

4. Olvasd el József Attila *Curriculum vitae* című írását! Írd ki azokat a részeket, ahol eltér a tárgyilagos bemutatástól, és személyes élményeket, kötődéseket mutat be!

19. Gyakorolj!

1. Olvasd el az alábbi hagyományos önéletrajzt, és válaszolj a kérdésekre!

2001. március 22-én születtem Veszprémben, anyám neve Horváth Tünde, apám neve Bondor Géza. Két testvérem van, Anna és Kristóf. Anna még csak a 4. osztályba jár, Kristóf két évvel utánam született, ő nyolcadikos.

Júliusban három hétre szeretnék jelentkezni a meghirdetett újságosztásra. Tavaly nyáron részt vettem a nagybátyám induló cukrászdájának a reklámozásában szórólap-osztogatással, tehát van tapasztalatom abban, hogyan szólítsak meg járókelőket.

2010 nyaráig Veszprémben éltünk, az óvodát és az általános iskola első három osztályát még itt végeztem el, de anyu új állást kapott egy fővárosi székhelyű cégnél, így 4.-be már a Csillaghegyi Általános Iskolába jártam. Innen a 8. osztály elvégzése után az Árpád Gimnáziumba mentem, jelenleg is itt tanulok. Érdekel a biológia és a számítástechnika, szeretem a zenét (egy kis zenekarunk is van), és ha marad még időm, falat mászom. Sok barátom van, könnyen teremtek kapcsolatot másokkal. Tanáraink szerint kifejezetten jól kommunikálok. Az angol mellett németül tanulok.

Budapest, 2017. május 23.

- a) Milyen célból született az olvasott önéletrajz?

- b) Hány éves az önéletrajz írója?

- c) Hányadik osztályba jár a pályázó diák az önéletrajz írásakor?

- d) Sorold fel a pályázó diák hobbijait!

2. a) Mely tartalmi és formai követelményeknek felel meg az olvasott életrajz, és melyeknek nem?

Megfelel az önéletrajz tartalmi és formai követelményeinek, mert _____

Nem felel meg az önéletrajz tartalmi és formai követelményeinek, mert _____

b) Mi az életrajz legnagyobb hibája?

3. Véleményed szerint az életrajz mely részlete fontos a meghirdetett munka szempontjából, és mi az, ami felesleges? Válaszodat indokold is meg!

4. Írd le a füzetedbe a fenti önéletrajzot a tartalmi és formai hibák kijavítása után!

5. Mi a véleményetek a szórólapok segítségével történő reklámozásról? Hozzatok fel az alábbi két állítás segítségével mellette és ellene szóló érveket!

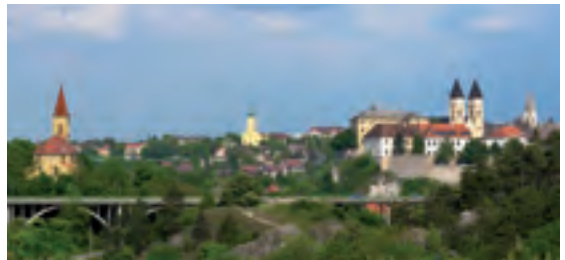

- a) „A szórólap az egyik leghatékonyabb és legolcsóbb eszköze a termék, szolgáltatás bevezetésének.”
b) „A szórólap pénzkidobás és szemétygártás.”

6. 4-5 fős csoportokban dolgozzatok! Készítsetek közösen maximum 10 perces kiselőadást Veszprémről az alábbi témákhoz kapcsolódva! Osszátok fel egymás között a feladatokat, mindenki a kapott témához gyűjtsön anyagot!

- a) Közigazgatás
b) Elhelyezkedés, földrajzi adottságok
c) Történelem
d) Gazdasági és tudományos élet
e) Művészet, kulturális élet

20. Összefoglalás – Dolgozzunk a szövegekkel!

1. Törekedj a pontos helyesírásra minden helyzetben! A helyesen leírt önéletrajzod, a kiselőadásodat kísérő kivetített, hibátlan vázlat az igényesség benyomását kelti másokban!

Nézd meg figyelmesen az alábbi példákat, ha hibát találsz, húzd alá pirossal a hibás szót vagy szókapcsolatot, és írd le kijavítva!

- a) 2003. július 6.-án születtem Egerben. _____
- b) A testvérem még csak 5.-es. _____
- c) 2009. szeptemberében kezdtem az általános iskolát. _____
- d) Kedvencem a matematika, és a történelem. _____
- e) Verseivel az Arany János-i hagyományt követte. _____
- f) Debrecen Hajdú-Bihar-megye székhelye. _____
- g) Budapesten 23 kerület van, a Nemzeti Múzeum az 5-ben található. _____
- h) A Fertő tó a világörökség része. _____

2. Mesemondás

- a) Van-e élményed arról, hogy valaki meseolvasását hallgattad? Vissza tudsz-e emlékezni a mesélő hangjára? Osszátok meg egymással emlékeiteket!
- b) Milyen mesekönyveket ismersz? Hozd be az iskolába kedvenc mesekönyvedet, és mutasd meg a társaidnak legkedvesebb meséidet!
- c) Képzeld el, hogy óvodásoknak olvasol esti mesét! Milyen tempó, hangerő és hangsúlyozás lenne megfelelő? Adjátok elő egymásnak régi kedvenceiteket!

3. Jegyzetkészítés

- a) Hallgasd meg tanárod felolvasásában a gleccserekről szóló ismeretterjesztő szöveget, és készíts hozzá jegyzetet a füzetedbe!
- b) Olvasd el az alábbi ismeretterjesztő szöveget, és készíts hozzá jegyzetet a füzetedbe!
- c) Hasonlítsd össze a szóban elhangzott szöveg alapján írt jegyzeteidet az olvasott szöveg alapján készített jegyzettel!

Gleccserek Európában

Eljegesedett területek Európában elsősorban az Alpokban és Skandináviában, a Kaukázus Európához sorolt régióiban, kisebb részben a Pireneusokban talál-

hatók. Közép-Európában az állandóan jéggel fedett területek 2/3-a az Alpokban van. [...]

Az Alpok gleccsereit Európa víztornyának is nevezik, hiszen olvadékvizei részben a Földközi-tengerbe, részben az Északi-tengerbe, az Atlanti-óceán északi medencéjébe és a Fekete-tengerbe tartanak. Az Alpok legmagasabb csúcsa az olasz–francia határ közelében emelkedő Mont Blanc (4808 m), számos jelentős és drasztikusan visszahúzódó gleccserrel.

Az európai régió jégtömegének 1/3-át képviselik a Fekete- és a Kaszpi-tenger között húzódó Kaukázus jégmezői, gleccserei. A hegységnek csak egy részét sorolják Európához, a keletebbi vonulatai Ázsiához tartoznak. A legtöbb kaukázusi gleccser az 5642 m magas Elbrusz környékén csoportosul, amelyet Európa legmagasabb csúcsaként tartanak nyilván.

Sok kisebb gleccser található még a Pireneusokban, amely Európa legnyugatibb hegyvonulata. A spanyolországi Maladeta-masszívumon, az olaszországi Appennineken, valamint Szlovéniában és Lengyelországban is vannak kisebb jégképződmények.

Számos hegyvidéki országban a gleccserek olvadékvizei a legfontosabb vízforrások az ivóvízellátás, a háztartások, a mezőgazdaság és az ipar számára. Fontos szerepük van a turizmusban és a vízerőművek áramtermelésében is. A gleccserek zsugorodásával mindezek veszélybe kerülnek. Más oldalról viszont a gleccserek természeti katasztrófák forrásai is. Az egyik legnagyobb gleccserkatasztrófa 2002-ben a kaukázusi Észak-Oszétiában következett be, amikor egy jéggel kevert lavina teljesen letarolta a Genardo-völgyet, és 140 embert temetett tömegsírba. [...]

(Juhász Árpád: *Gleccserek, a Föld hőmérői*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2012. 29. o.)

4. a) Fogalmazd meg hírként az olvasott szövegben említett gleccserkatasztrófát a füzetedben!
- b) Olvasd fel a hírt egy hírműsor bemondójaként!

5. Tudtad, hogy a Prezit magyar fejlesztők hozták létre? Nézz utána, kik és mikor fejlesztették a programot, és ismerkedj a program használatával! Hogyan tudnád egy élvezetes előadás szolgálatába állítani a programban rejlő lehetőségeket?

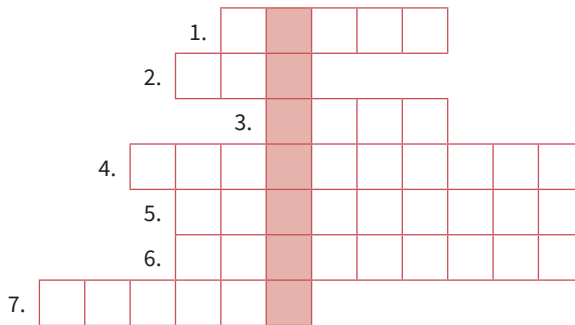
21. Ellenőrizd a tudásodat!

1. Egészítsd ki a tanult fogalmakkal az alábbi hiányos szöveget!

A szóbeli kommunikáció leggyakoribb formája a két vagy több ember között zajló _____. Témája szabadon választott, szemben a megbeszéléssel, amelynek előre megtervezett célja van. Gyakran előfordul, hogy például a megbeszélés során a felek nem értenek egyet egymással, eltérő a _____, amelyet _____ támasztanak alá.

Felkészülés előzi meg az egy bizonyos témáról tartott, viszonylag rövidebb terjedelmű előadást, a _____, amelyet a hallgatóság tagjai a helyszínen rögtönzött szöveggel, az úgynevezett _____ egészíthetnek ki.

2. a) Fejtsd meg a rejtvényt! A megfejtés a mindennapi kommunikáció során gyakran alkalmazott módszer neve lesz.

1. A vélemény, álláspont, állítás, amit bizonyítunk vagy cáfolunk.
2. Rövid, tömör, lényegre törő tájékoztató sajtóműfaj.
3. Eltérő vélemények ütköztetése érvek és ellenérvek felsorakoztatásával.
4. Képernyőn megjelenő jellegzetes szövegtípus, a képi és szöveges információk linkekkel kapcsolódnak egymáshoz.
5. Összefüggő mondatokból, bekezdésekből álló szöveg.
6. Egyes szám első személyben megfogalmazott szövegtípus, amelyben életünk eddigi főbb eseményeit, állomásait mutatjuk be.
7. Nyomtatott vagy elektronikus formában közzétett anyag, amelyet egy téma kidolgozásához felhasználunk, és amelyre bizonyos szabályokat betartva hivatkozunk.

b) Mondd el saját szavaiddal, mit jelent a megfejtett fogalom!

3. a) A pár mindkét tagja külön-külön számozással jelölje a kiselőadásra való felkészülés részállomásainak helyes sorrendjét!
- b) Cseréljétek ki füzeteteket, ellenőriztétek, ha kell, javítsátok egymás munkáját!

Témaválasztás.

Vázlatkészítés az előadáshoz.

Anyaggyűjtés.

Konzultáció a témához értő személlyel.

A gyűjtött anyag elrendezése, a lényeg kiemelése.

Az előadásmód gyakorlása.

Az előadandó szöveg megírása.

A szöveg előadása a hallgatóság előtt.

4. Ki milyen forrásokat használt fel kiselőadásához? Készítsd el a rövid szövegek alapján a hivatkozások listáját!

a) Dóra a Szent György napjához köthető népszokásokról készített kiselőadásához kikölcsönözte a könyvtárból Tátrai Zsuzsanna és Karácsony Molnár Erika *Jeles napok, ünnepi szokások* című, 1997-ben megjelentetett könyvét, amit a budapesti székhelyű Mezőgazda Könyv- és Lapkiadó Kft. adott ki.

Hivatkozások jegyzéke:

b) Tivadar a Városliget történetéről készített kiselőadásához Pesti László és Tarjányi Ferenc *A Városliget* című (www.kia.hu/konyvtar/pestikert/varosliget.htm), 2008 júniusában, a Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtárának honlapján közzétett, 2017. 04. 10-én letöltött cikkét használta fel. Ezenkívül elolvasta az IPM 2016-ban megjelent 10. számának 104–111. oldalán szereplő, *A Városliget nyilvános titkai* című cikket, amit Ráday Mihály írt.

Hivatkozások jegyzéke:

III. A SZÓALKOTÁSI MÓDOK

22. A szóösszetétel

1. Ráhangoló nyelvtörők

Száz sasszem meg száz sasszem az sok száz sasszem.
Stresszes, strasszos strucc-sztrecscucc.

2. Keresd meg az előtagot!

a) Ugyanaz az előtag járul a következő három szóhoz:

_____ szem

_____ kakas

_____ toll

Megoldás: *páva*

b) Melyik szó járulhat előtagként az alábbi három szóhoz?

_____ tojás

_____ politika

_____ toll

c) Melyik szó járulhat előtagként az alábbi három szóhoz?

_____ viadal

_____ borjú

_____ erő

d) Melyik szó járulhat előtagként az alábbi három szóhoz?

_____ hagyma

_____ cukor

_____ tánc

3. Szarkaláb, kutyatej...

Gyűjtsetek párban állatnév előtagú szavakat!

4. Kakukktojás

Melyik szó nem illik szerkezetét tekintve a sorozatba? Karikázd be!

bánya

eső

láz

macska

rúd

hörcsög

vasárnap

5. Szóhíd

Mi van középen?

Keress meg az alábbi furcsa összetett szavak közös elő-, illetve utótagját!

Példa: *macskapótlék*. Megoldás: *macska* – **nyelv** – *pótlék*

- a) zápkrem záp – _____ – krém
- b) csokipaprikás csoki – _____ – paprikás
- c) élőnézet élő – _____ – nézet
- d) országfa ország – _____ – fa
- e) fürdőkerékpár fürdő – _____ – kerékpár
- f) vérbeszedő vér – _____ – beszedő
- g) hajtólevés hajtó – _____ – levés
- h) óraőr óra – _____ – őr
- i) üvegpont üveg – _____ – pont
- j) macskapörkölt macska – _____ – pörkölt

6. Szóhíd

Kapcsoljatos elő- és utótagot a *nyelv* és *könyv* szavakhoz!

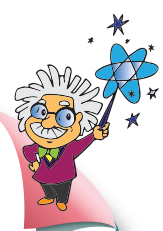
Pl. macska – nyelv – járás

zseb – könyv – újdonság

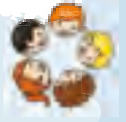
_____ – nyelv – _____ _____ – könyv – _____
_____ – nyelv – _____ _____ – könyv – _____

TALENTUM

Játék az anyanyelvvél. Találd ki az 1. feladatban olvasottakhoz hasonló, vicces nyelvtöröket! Minél több összetett szót használj! Következő órán rendezetek nyelvtörőmondó versenyt!

23. A szerves szöösszetételek

1. Bemelegítő csapatverseny

a) Gyűjtsetek *macska* előtagú összetett szavakat!

b) Visszavágó. Gyűjtsetek *ló* előtagú összetett szavakat!

2. Keresd meg az előtagot! Találj ki újabb feladványokat!

Ugyanaz az előtag járul a következő három szóhoz:

Példa: _____ -*szem*, -*főzelék*, -*leves* Megoldás: *bab*

a) ...ruha, ...séta, ...hajó Megoldás: _____

b) ...tészta, ...nadrág, ...repedés Megoldás: _____

c) ...lencse, ...szerenád, ...comb Megoldás: _____

d) ...verseny, ...zavar, ...robbanás Megoldás: _____

e) ...pacsirta, ...erő, ...láz Megoldás: _____

f) ...sonka, ...selyem, ...park Megoldás: _____

g) ...rejtvény, ...mutatás, ...regény Megoldás: _____

h) ...csont, ...lyuk, ...tartó Megoldás: _____

i) _____ Megoldás: _____

j) _____ Megoldás: _____

3. Keresd meg az utótagot! Találj ki újabb feladványokat!

A megadott szavakhoz ugyanaz az utótag illik.

a) emlék-, folyó-, kéz- Megoldás: _____

b) tömeg-, ló-, verseny- Megoldás: _____

c) gyors-, helyes-, titkos- Megoldás: _____

d) telek-, álmos-, nyelv- Megoldás: _____

e) pokol-, fagyalt-, gőz-

Megoldás: _____

f) tűz-, szűrő-, fő-

Megoldás: _____

g) holt-, szépség-, emlék-

Megoldás: _____

h) tolvaj-, violin-, lakás-

Megoldás: _____

i) _____

Megoldás: _____

j) _____

Megoldás: _____

4. Alárendelő összetételek

a) Milyen viszony van az alábbi összetett szavak tagjai között? Írd a szavakat a megfelelő helyre!

napraforgó	napsütötte	napfogyatkozás	napfény	naplopó
tanítónő	határátlépés	bekötőút	színházjegy	kézenfekvő
százlábú	favágó	lótenyésztő	bálnavadász	szélcsendes

alanyos alárendelés: _____

tárgyas alárendelés: _____

határozós alárendelés: _____

jelzős alárendelés: _____

b) Gyűjtsetek párban további példákat a megadott típusú alárendelésekre!

alanyos alárendelés: _____

tárgyas alárendelés: _____

határozós alárendelés: _____

jelzős alárendelés: _____

24. A szervetlen szóösszetételek

1. Írj példákat a táblázatba a szövegből az összetett szavak különböző típusaira!

Nahát, milyen gyorsan eltelt a magyaróra! Bármelyik pillanatban kicsengethetnek. Majdnem mindegyik feladatot sikerült megoldanom. Bárcsak lenne még egy-két percünk a szógyűjtésre! A szóösszetételek típusait nemsokára úgy fújom, mint az egyszeregyet. Lassan-lassan nyelvtudós leszek. A kézenállás mégiscsak jobban megy. Másfajta képesség kell hozzá. Nehogy elfeledkezz a házi feladatról, jövő órán lesz akkor nemulass!

Összetett szavak		
Szerves összetételek		Szervetlen összetételek
Alárendelő összetett szavak	Mellérendelő összetett szavak	

2. Válasszatok ki egy féoldalas összefüggő szöveget az irodalomkönyvetekből! Gyűjtsetek a szövegből példákat összetett szavakra, és írjátok be a táblázatba!

Összetett szavak		
Szerves összetételek		Szervetlen összetételek
Alárendelő összetett szavak	Mellérendelő összetett szavak	

SZÓKINCSGYARAPÍTÓ

Gyűjts további összetett szavakat! Folytasd a sort a füzetedben!

könyvtalvány, könyv-; nyelvtörő, nyelv-; kutyaütő, kutya-; napnyugta, nap-

25. A különírás és az egybeírás

1. Ráhangoló nyelvtörő

Szív- és szájszembeszasszisztensre sincs szükség Sepsiszentgyörgyön.

2. Szólánc

A szóláncban az összetett szó utolsó tagja egyben az új összetett szó kezdő tagja. Pl. szólánc – láncjáték – játékgép – ...

Csapatversenyben folytassátok a szóláncot! Melyik csapat fűzi a leghosszabbat?

vízfesték – _____

hóember – _____

3. Elválasztás

Válaszd el az összetett szavakat a lehető legtöbb helyen! Mire kell ügyelned?

biliárdasztal – _____

bokszutca – _____

bodzatea – _____

halandzsabeszéd – _____

kiskörút – _____

luxusautó – _____

üzenetátvitel – _____

valóságshow – _____

vasútelágazások – _____

vázizomzatod – _____

vasálarcos – _____

varázsitalok – _____

vámellenőrzés – _____

4. Egybeírás vagy különírás? Nem mindegy!

Alkoss mondatokat az alábbi szó párokkal! Magyarázd meg eltérő jelentésüket!

némettanár – német tanár: _____

háromszög – három szög: _____

hatökör – hat ökör: _____

madárlátta – madár látta: _____

porlepte – por lepte: _____

betegápoló – beteg ápoló: _____

egyetért – egyet ért: _____

négyemeletes – négy emeletes: _____

5. Amit szabad Jupiternek...!

„A költői helyesírás nem mérvadó a köznyelv helyesírásában.” (Elefki László)

A költői nyelv sok mindent megenged. Azt is tudjuk, hogy a nyelv állandóan változik. A helyesírás is.

„Mint ha pásztortűz ég őszi éjszakákon,
Messziről lobogva tenger pusztaságon:
Toldi Miklós képe úgy lobog fel nékem
Majd kilenc-tíz ember-öltő régiségben.
Rémlik, mintha látnám termetes növését,
Pusztító csatában szálfá-ökklését,
Hallanám dübörgő hangjait szavának,
Kit ma képzelnétek Isten haragjának...”

.....Ösztövéér kutágas, hórihorgas gémmel
Mélyen néz a kútba s benne vizet kémel:
Óriás szunyognak képzelné valaki,
Mely az öreg földnek vérit most szíja ki.
Válunál az ökrök szomjasan delelnek,
Bögölyök hadával háborúra kelnek:
De felült Lackó a béresek nyakára,
Nincs, ki vizet merjen hosszú csatornára.”

- a) Honnan származik az idézet? _____
- b) A feladat címe egy szállóige első része. Hogyan hangzik a második része?
Magyarázd meg a jelentését! _____
- c) Húzd alá késsel az alárendelő összetett szavakat az idézetben!
- d) Húzd alá zölddel a mellérendelő összetett szavakat!
- e) Mely szavaknak változott a helyesírása? _____
- f) Mit jelent az *emberöltő* szó? _____

6. Egy kis ismétlés a hatodikos tananyagból

Hatodikban az alapszófajok mellett megismerkedtetek a viszonyzókkal is. Tanultátok, hogy nem lehetnek önálló mondatrészek. A viszonyzók közé tartoznak a névelők, a névutók, a kötőszók, a szóértékű módosítószók, a segédigék és az igekötők. A kötőszók szavakat, mondatrészeket, tagmondatokat vagy mondatokat kapcsolnak össze. A szóértékű módosítószók a mondatban megfogalmazott kijelentést árnyalják, módosítják. Fajtái:

tagadószó: *nem, se, dehogy*

tiltószó: *ne, se, nehogy*

kérdőszó: *-e, vajon*

óhajtószó: *bárcsak*

bizonyítószó: *bizony, persze, hogyne*

határozatlanságot kifejező módosítószó: *talán, esetleg, alighanem*

Karikázd be az összetett szavakat a szövegben! Írj a füzetedbe néhány példát az alábbi típusok szerint: szerves összetételek; szervetlen összetételek!

26. Az alárendelő összetett szavak helyesírása

1. Ráhangoló nyelvtörő

Luxusmoszkvicskibusz-slusszkulcs

2. Alkoss összetett szavakat a megadott szavakkal úgy, hogy az összetétel előtagja a *matematika* szó legyen! Ügyelj a helyesírásra!

dolgozat

professzor

tanár

tankönyv

oktatás

óra

érettségi

tanterv

történet

3. Csapatverseny. Gyűjtsetek hat szótagnál hosszabb kéttagú összetett szavakat! Ne felejtsetek: a kéttagú összetett szavakat szótagszámtól függetlenül egybeírjuk (igazgatóhelyettes, internetelérhetőség).

4. Gyakorold a többszörösen összetett szavak helyesírását! Folytasd a sort, gyűjts további példákat a füzetedbe!

kék busz	megálló	kékbusz-megálló
csuklós autóbusz	vezető	
meleg víz	fűtés	
	szállítás	térialma-szállítás
földrajzi név	gyűjtés	
csíkos görény		csíkosgörény-szag
első kerék	meghajtás	
idegen nyelv	tanulás	
		hidegvíz-tároló

5. Hibás étlap

a) Keresd meg és javítsd ki a hibákat az étlapban!

MENÜ	
ribizli krémleves	_____
spárgakrémleves	_____
zöldség leves	_____
kelkáposztafőzelék	_____
karalábéfőzelék	_____
zöldborsófőzelék	_____
mákosészta	_____
cseresznyebefőtt	_____
kakaós palacsinta	_____

b) Állíts össze a füzetedben te is egy menüsört, ügyelj az összetett szavak helyesírására!

MENÜSOR		
ELŐÉTEL	FŐÉTEL	DESSZERT

6. Folytassátok a sort!

a) diva**t**tervező, láb**b**ilincs, tű**z**ománc, fé**m**műves, diá**k**edvezmény, _____

b) blo**k**k-könyv, cse**k**k-kifizetés, _____

FELKÉSZÜLNI... VIGYÁZZ... RAJT!

Kreatív írás! Írj rövid fogalmazást a füzetedbe, beleszőve a 6. feladatban gyűjtött szavakat!

27. A mellérendelő összetett szavak helyesírása

1. a) Hozz létre mellérendelő összetett szavakat a megadott tagok kiegészítésével!

ki-_____ földön-_____

egy-_____ ízzé-_____

éjjel-_____ más-_____

- b) Válaszd ki közülük a szóismétléseket, és írd ezekkel a szavakkal egy-egy mondatot!

2. a) Karikázd be a felsorolt szavak közül a mellérendelő összetett szavakat!

diótorta

diótorta-készítés

diós-mákos

szoba-konyhás

éjfelete

fekete-fehér

fehérpecsenye-receptek

hányja-veti

búbánatos

hányaveti

kétszobás

- b) Írd a mellérendelő összetett szavakkal egy-egy mondatot!

- c) Írd a mellérendelő összetett szavak mindegyikének felhasználásával egy 10-12 mondatból álló összefüggő történetet a füzetedbe!

3. Telitalálat. Könnyen lehet most ötös találatod.

a) Milyen típusú összetétel a *telitalálat*? _____

b) Töltsd ki a helyesírási szelvényt! Írd be a jó megoldás betűjelét a táblázatba!

1.	2.	3.	4.	5.

1. a) telis-tele
b) telistele
c) telis tele

3. a) örökkönörökké
b) örökkön örökké
c) örökkön-örökké

5. a) sakk-matt
b) sakk matt
c) sakk matt

2. a) égre földre
b) égre-földre
c) égreföldre

4. a) napról napra
b) napról-napra
c) naprólnapra

4. a) Pótold a mondatokból hiányzó mellérendelő összetett szót!

- Bottal ütheted a nyomukat, már rég _____ túl vannak.
- Balázs _____ esküdözött, hogy elkészíti a matekházat a fociedzés előtt.
- _____ összetörte, hogy segítsen neked, te pedig így hálálod meg!
- Hazalátogatott a híres a színész, a falu _____ kivonult a fogadására.
- Ígért ő _____, de aztán nem lett az egészből semmi.

b) Alakítsd át a mondatokat úgy, hogy jelentésük megmaradjon, de ne szerepeljen bennük mellérendelő összetett szó!

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

28. A szóképzés

1. a) Milyen képzett szavak jutnak eszedbe a következő képekről? Írd a szavakat a képek alá! Egy képhez több képzett szót is írhatasz!

A) _____

B) _____

C) _____

D) _____

E) _____

F) _____

b) Beszéljétek meg, ki milyen képzett szavakat írt a képekhez!

c) Jelöljétek a szavakon a tanult módon a szótőt és a képzőt!

d) Határozzátok meg a képekhez írt szavak szófaját, és azt is, melyiket milyen szófajú szóból képeztük!

A KÉPZETT SZÓ SZÓFAJA

AZ EREDETI SZÓ SZÓFAJA

A) _____ ← _____

B) _____ ← _____

C) _____ ← _____

D) _____ ← _____

E) _____ ← _____

F) _____ ← _____

2. Gyűjtsetek csapatban képzett szavakat adott időre! Melyik csapat gyűjtötte a legtöbbet?

a) Gyűjtsetek *-ász, -ész* képzős főneveket!

b) Gyűjtsetek *-mány, -mény* képzős főneveket!

c) Gyűjtsetek *-da, -de* képzős főneveket!

d) Gyűjtsetek *-vány, -vény* képzős főneveket!

3. Fogalmazd meg a 2. feladat példái alapján, mikor kapcsolódik a szótóhoz magas magánhangzós, és mikor mély magánhangzós képző!

4. Olvasd el a szöveget, és válaszolj a kérdésekre!

A Magyarország északkeleti és Szlovákia délkeleti határán elterülő Aggteleki- és Szlovák-karszt összefüggő barlangrendszere a két ország közös felterjesztése alapján 1995-ben került az UNESCO világörökség listájára. Leghíresebb a Baradla–Domica-barlangrendszer, melynek eddig feltárt oldalágaival együtt mért összhosszúsága 25 km, ezáltal Magyarország és a mérsékelt égöv leghosszabb barlangjának számít. A karsztvidék további nevezetes barlangjai: a Földvár- és Rákóczi-barlang az Esztramoson, a légúti megbetegedésben szenvedők gyógyítására alkalmas Béke-barlang és a hidrológiai jelentőségű Vass Imre-barlang.

Az Aggteleki Nemzeti Park védett természeti területe összesen 20 170 hektár. Hazánk nemzeti parkjai közül az első, melyet elsődlegesen az élettelen, földtani természeti értékek, a felszíni formák és a felszín alatt húzódó barlangok megóvása érdekében hoztak létre. A régészeti feltárások során talált számtalan lelet bizonyítja, hogy a barlangok némelyikét már az őskor embere is ismerte, sőt lakhelyül szolgált.

A védelem alatt álló felszín alatti világ több mint 500 barlanglakó állatfaj számára nyújt életteret. Néhány faj teljesen endemikus, azaz csak itt fordul elő, vagy elsőként itt jegyezték fel. A 28 európai denevérfaj közül 21-et regisztráltak itt, melyek közül kettő szerepel a veszélyeztetett fajok listáján. A föld alatti vizeket és forrásokat benépesítő halak között is található néhány ritka és védett faj. A paradús környezet ideális élőhely az olyan kétéltűek számára, mint a tűzszalamandra.

A Baradla-barlang kiváló akusztikájú, kivételes hangversenytermében egyedi élményt jelentő komolyzenei barlangkoncerteket rendeznek.

(A www.unesco.hu/kultura/vilagorokseg-www/aggteleki-karszt-szlovak-nyoman)

a) Keres példákat a szövegből a különböző szóképzési módokra!

SZÓKÉPZÉS	IGEKÉPZÉS	igéből igét	
		főnévből igét	
		melléknévből, számnévből igét	
	NÉVSZÓKÉPZÉS	főnév képzése	
		melléknév képzése	
		számnév képzése	
	IGENÉVKÉPZÉS	főnévi igenév képzése	
		melléknévi igenév képzése	
		határozói igenév képzése	

b) Tulajdonnév + köznév. Keres példákat a szövegből ilyen összetételre!

5. Hazánk már több világörökségi helyszínnel képviselteti magát a rangos világörökségi listán. Melyik magyarországi világörökség-helyszíneket ismered? Kutass utánuk, és sorold fel őket a füzetedben!

29. A szóalkotás ritkább módjai

1. A szóalkotási módok közé tartozik a szórövidülés is.

Pl.: *laboratórium* → *labor*, *mikrohullámú sütő* → *mikró*. Gyűjts további példákat!

2. A mozaikszók leggyakoribb fajtái az ún. betűszók, ezek többszavas kapcsolat kezdőbetűiből alakulnak ki. Minek a rövid alakjai az alábbi betűszók? Ügyelj a helyesírásra!

a) EU: _____

HÉV: _____

MTA: _____

MTV: _____

MÁV: _____

MEK: _____

b) ELTE: _____

MTI: _____

FTC: _____

MTK: _____

PIM: _____

NAV: _____

c) MNG: _____

KSH: _____

MME: _____

OKJ: _____

áfa: _____

3. a) Figyeld meg a következő példákat!

ELTE-t, ELTE-s; EU-ban, EU-beli; MTA-nak, MTA-s; áfát, áfás

b) Fogalmazd meg a példák alapján, mi jellemzi a betűszók írásmódját toldalékolás esetén!

4. Szóösszevonások. Milyen többszavas kapcsolatok egységeiből állnak az alábbiak?

Elmű: _____

Főgáz: _____

Telekom: _____

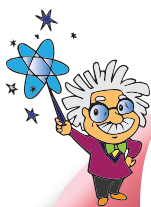
b) Milyen szóösszevonásokkal találkozol a környezetben?

5. A szóalkotási módok között is sajátos kategória a jelentésváltozás, amikor egy-egy szó korábbi jelentése mellé új csatlakozik. Például: az *egér* új jelentése: a számítógép kezeléséhez szükséges eszköz.

a) Milyen jelentés társult az *elefántfül* kifejezéshez?

b) Gyűjts további példákat!

TALENTUM

a) Találj ki új jelentéseket a 2. feladat betűszavaihoz!

b) Gyűjts az iskolában használt, új keletkezésű betűszavakat magyarázatukkal együtt! A füzettedben dolgozz!

30. Gyakorolj!

1. Helyesírási totóverseny. Külön-külön oldjátok meg, majd vessétek össze eredményeiteket! Karikázd be a helyes megoldás betűjelét!

1. a) házi feladatmegoldás	8. a) gépkocsi-nyereménybetétkönyv
b) házi feladat megoldás	b) gépkocsinyereménybetétkönyv
c) házifeladat-megoldás	c) gépkocsi nyereménybetétkönyv
2. a) datolyapálma-ültetvény	9. a) gépjármű-forgalom
b) datolya-pálma-ültetvény	b) gépjárműforgalom
c) datolyapálmaültetvény	c) gépjármű forgalom
3. a) Kazinczy-verseny	10. a) alumíniumkohászat
b) kazinczyverseny	b) alumínium-kohászat
c) Kazinczy verseny	c) alumínium kohászat
4. a) kétszázötven oldalas	11. a) gerinc-csigolyatörés
b) kétszázötvenoldalas	b) gerinccsigolyatörés
c) kétszázötven-oldalas	c) gerinccsigolya-törés
5. a) regény trilógia	12. a) gerinc-oszlopferdülés
b) regény-trilógia	b) gerincoszlop-ferdülés
c) regénytrilógia	c) gerincoszlopferdülés
6. a) futballlabda	13. a) rendőrfőkapitányság
b) futball labda	b) rendőr-főkapitányság
c) futball-labda	c) rendőr főkapitányság
7. a) előadó művészet	13+1 a) vízvezeték-szerelő
b) előadóművészet	b) víz-vezetékszerelő
c) előadó-művészet	c) vízvezetékszerelő

2. Határozd meg, melyik szó milyen szóalkotási mód segítségével jött létre! Írd a szó mellé a szóalkotási mód nevét!

a) képtelenség: _____	d) virágváza: _____
b) fagyi: _____	e) girbegurba: _____
c) BKK: _____	f) nemdohányzó: _____

3. Fogalmazd meg saját szavaiddal a füzetedben, melyik szóalkotási módot mi jellemzi!

31. Összefoglalás – A szóalkotási módok

1. Olvasd el a szöveget, és válaszolj a kérdésekre!

Az UNESCO 1972-ben elfogadott Világörökség Egyezményének célja az emberiség kiemelkedő értékkel bíró kulturális és természeti örökségének megőrzése. Az egyezményhez csatlakozó állam kötelezettséget vállal arra, hogy a területén fekvő világörökségi helyszíneket óvja, és megőrzi a későbbi generációk számára is.

Egyesült Nemzetek
Nevelésügyi, Tudományos
és Kulturális Szervezete

Világörökség
Magyarországon

A Hortobágyi Nemzeti Park mintegy 81 ezer hektáros területe nagy kiterjedésű síkságon terül el, és kiemelkedő példáját nyújtja ember és természet harmonikus kölcsönhatásának. A látszólag monoton tájba harmonikusan illeszkednek a csárdák, a hidak és a pásztorépítmények. A kultúrtáj végtelen látóhatárát szétosztottan megszakító fák, kurgánok, gémeskutak, valamint a 18. és 19. században épült csárdák és hidak szintén hozzájárulnak sajátos arculatához.

A puszta nagyrészt ma is lakatlan, de – őrizve a pásztorszokásokat és társadalmi hagyományokat – az áprilistól októberig tartó időszakban több száz állattartó legelteti itt szürkemarha-gulyáit, rackajuh-nyájait, méneseit. A szikes talajok uralta füves síkság jelenlegi arculatát a jégkor végére nyerte el, amikor a terület elvesztette kapcsolatát az Északi-középhegységből érkező vízfolyásokkal. Az ember jelenléte e térségben már a korai kőkorszakban is bizonyítható. Főleg a réz- és bronzkor emlékeit őrzik – a köznyelv által kunhalmoknak is nevezett – 1–9 méter magas temetkezési halmok, a kurgánok. A néptelenné váló síkon keresztülvezető kereskedelmi útvonalak mentén, 10–12 kilométerenként – úgymond lóváltásnyira – épültek az erre a kultúrtájra oly jellemző csárdák, valamint a szórványosan előforduló hidak, melyek közül a leghíresebb az 1827-ben megépített Kilenclyükű híd, a Hortobágy egyik szimbóluma.

A mai Hortobágy legjellemzőbb élőhelyei a szikes legelők, a rétek és a mocsarak, melyek mozaikosan fordulnak elő egymás mellett, helyenként löszpusztákkal tarkítva. A puszta a vízimadarak költésének és vonulásának európai jelentőségű helyszíne. Itt található Közép-Európa legnagyobb kanalasgém-állománya, valamint a hazai gémfajok, a batlák, kárókatonák és számos énekesmadárfaj. Az országon átvonuló darvak százezres tömege és a vadludak – mielőtt tovább repülnének – itt pihennek meg évente kétszer, nemzetközi hírű látványosságot nyújtva a madárlesre érkezőknek.

(A vilagorokseg.hu/hortobagyi-nemzeti-park-a-pusztan nyomán)

a) Mi a Világörökség Egyezmény célja?

b) Miért világörökség a Hortobágyi Nemzeti Park – a puszta?

c) Mik a kurgánok?

d) Milyen jellegzetes építmények találhatók a pusztában?

e) Melyek a legjellemzőbb élőhelyek, és hogyan fordulnak elő a mai Hortobágyon?

f) Milyen madarakat figyelhetünk meg a pusztában?

2. a) Keres példákat a szövegből a különböző szóalkotási módokra!

SZÖSSZETÉTEL	SZÓKÉPZÉS	RITKÁBB SZÓALKOTÁSI MÓDOK

b) Határozd meg a füzetekben a gyűjtött szavak típusát!

3. Válaszd szét az összeolvasztott összetett szavakat! Ügyelj a helyesírássra! A füzetben dolgozz!

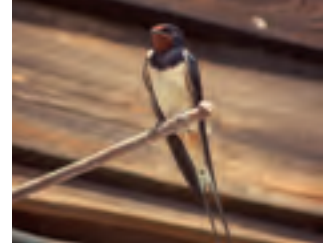
vbelődöntővillamosenergiaiparvízvezetékcsőrendőrfőkapitányságvízveze
tékszerelőlelkiismeretfurdalásvízilabdamerkőzészvízvezetékálózatvívóvi
lágbajnokságvitorlázórepülőversenyvillamosmegállóhelyvbaranyéremvaló
színűségyszámításvagyoadóbevállásmagánokirathamisításmássalhangzóösszeol
vasztás

32. Ellenőrizd a tudásodat!

1. Milyen állat?

a) Egészítsd ki az állatneveket!

kacsa _____ hosszú _____ villás _____
emlős csikóhal fecske

b) Írd le elválasztva az állatneveket!

palackorrú delfin: _____

véznaujjú maki: _____

papucscsőrű madár: _____

háromujjú lajhár: _____

2. Szókincsgyarapító

a) Alkoss összetett szavakat a szavakból, majd szóban foglald őket mondatba!

rózsa barna szer sárga lámpás kupola virág
fű lugas búza hagyma narancs gesztenye tök

b) Gyűjts további olyan összetett szavakat, amelyek előtagja növénynév!

3. a) Milyen típusú alárendelő összetett szavak az alább felsorolt példák?

tökkelütött

fülbemászó

százsorszép

útonálló

b) Találj ki egy olyan történetet, amelybe beleszövöd a fenti alárendelő összetett szavakat!

4. a) Döntsd el a következő állításokról, hogy igazak vagy hamisak! Ha az állítás igaz, akkor az I, ha hamis, akkor a H betűt írd az állítás melletti négyzetbe!

b) Minden esetben egy-egy példa segítségével indokold is meg válaszodat!

1. A szóképzés során mindig megváltozik a szavak szófaja.

Indoklás: _____

2. A jelöltség vagy a jelöletlenség jelentős mértékben meghatározza azt, hogy két szó kapcsolata szószerkezet vagy összetett szó.

Indoklás: _____

3. A mozaikszókhöz tartozó betűszók valamilyen többszavas szókapcsolat kezdőbetűiből alakultak ki, erre írásmódjuk is utal.

Indoklás: _____

4. Az ikerszókat helyesírásuk különbözteti meg a mellérendelő összetett szavaktól.

Indoklás: _____

5. A szervesetlen szóösszetételek két szó gyakori együttes használatából alakultak ki.

Indoklás: _____

6. Az összetett szavak alkotóelemeit hat szótagig egybe kell írni. A szótagszámba csak a képző számít bele, a jel és a rag nem.

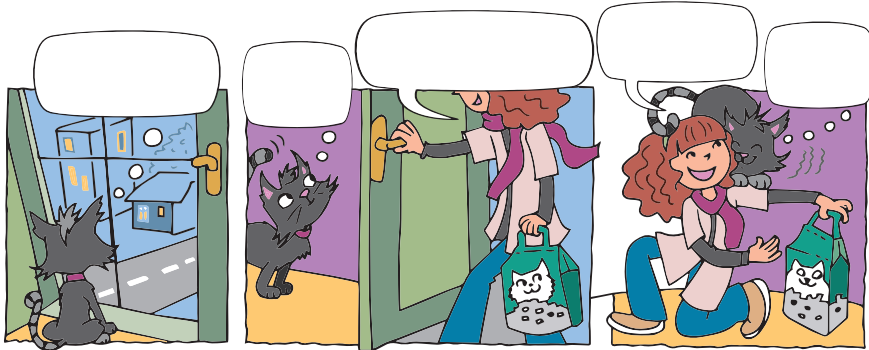
Indoklás: _____

IV. Az összetett mondat

33. Az összetett mondat

1. Feliratozás

a) Találjatok ki egyszerű mondatokat a képregényhez! Igyekeztek minél többféle bővítményt használni!

b) Írjátok a legötletesebb megoldásokból néhány példát az egyszerű mondat valamennyi szerkezeti típusára!

- minimális, tagolt: _____
- bővített, tagolt: _____
- tagolatlan, szerkesztett: _____
- tagolatlan, szerkesztetlen: _____

2. Alkoss a képregény egyszerű mondataiból összetett mondatokat a füzetedben!

3. Alakítsd át a következő egyszerű mondatokat összetett mondattá!

Pl.: *A csíkos inget szeretném felvenni.* → *Azt az inget szeretném felvenni, amelyik csíkos.*

A meglepődéstől felkiáltottam. → _____

Az őszinte emberekkel barátkozom. → _____

Kedvelem az állatos filmeket. → _____

A közmondás szerint az ugató kutya nem harap. → _____

4. Alakítsd át az alábbi összetett mondatokat egyszerű mondattá!

Pl.: *Ha kedves vagy, kedvességet kapsz cserébe.* → *Kedvességért kedvességet kapsz cserébe.*

Én megengedném azt, hogy lehessen okostelefont használni dolgozatíráskor.

Azokat a könyveket olvassátok el, amelyeket év elején ajánlottam!

Olyan sok édességet ettem, hogy megfájdult a hasam.

Azokat a tanárokat kedvelem, akiknek jó humora van.

5. Olvasd el az alábbi részletet Ottlik Géza *Uszodai tolvaj* című művéből!

Cholnoky volt az osztály egyik legjobb matematikusa, de barátja, Szomor Péter nemcsak jó matematikus volt, hanem úszóbajnok és csinos fiú is. Cholnoky magasabb volt barátjánál, testes, lomha mozgású ember. Mintha az esze is lassabban járt volna. Hosszas tűnődés után válaszolt a legkönnyebb és a legnehezebb kérdésekre egyaránt; ilyenkor úgy látszott, megfélekedezik az egész külvilágról. De a feleletei azután meglehetősen bizonyosak voltak. Hogy miért töpreng annyit egyszerű dolgokon is, amikor aztán ő is csak azt mondta végül, amit bárki más már előbb kimondott volna: hogy ilyenkor mi jár a fejében, miféle rejtett ellenvetések, ezt senki sem sejtette, csak Szomor Péter. Mulatott Cholnoky Gáboron, de olykor türelmesen megvárta, hogy barátja agya elvégezze a maga nehézkes utazását, s végül megkapjon egy kurta igenlő bólintást, amit majd zsebre vághat, felhasználhat, köszönő szó nélkül, megtakarítva magának egy csomó fáradságot. Gondolkozása járt volna lassabban? Nem, hanem alapjában kettejük közül ő volt a lustábbik; és ez még merészebb állítás, s még hamisabb képet fest róluk. Mi az, ami annyira megkülönböztette őket? Cholnoky szegény fiú volt, apja nem élt, Szomor Péter szőke haja mindig frissen volt nyírva, cigarettázott, hacsak nem készült éppen egy versenyre, s a nagy házat, ahol szüleivel lakott, kastélynak nevezték a faluban. Okossága afféle alkalmi szeszélynek tűnhetett. Esze csupán csillogó fényűzés volt, Cholnokyé pedig unalmas valóság, amely elválaszthatatlanul hozzátartozott lényéhez.

Mi derült ki a részlet alapján Cholnokyról és barátjáról?

a) Válaszodat egyszerű mondatokban fogalmazd meg!

b) Foglald össze egy-két összetett mondatban, mit tudtál meg a két diákról!

c) Mi a címe Ottlik Géza híres regényének, amely egy katonai iskolában – az otthonától távol – tanuló diákok megpróbáltatásokkal teli életét mutatja be?

6. Egészítsd ki a megkezdett mondatokat egy új tagmondatokkal!

Az iskolában azokat az órákat szeretem, _____

Azok a dalszövegek tetszenek, _____

Az nagyon tud bosszantani, _____

Azzal lehet leginkább elvenni a kedvem, _____

Szünetben írok egy sms-t anyunak, _____

Ma elkéstem az iskolából, _____

Megígérem, _____

A téli szünetben szeretnék kirándulni, _____

A kistestvéremmel elhatároztuk, _____

34. Az alárendelő összetett mondat

1. Olvasd el Bubó doktor „bölcsségeit”!

- „Az elmegyógyász csak akkor tévedhet nagyot, ha nem állapít meg semmit.”
- „Sosem szabad a lázat annyira enyhíteni, hogy a beteg kihűljön!”
- „A baj akkor válik jelentéktelenné, ha a beteggel egy nagyobbat is sikerül beszereztetni.”
- „Ne terjessz el egy ragályt csak azért, hogy legyen mit megfékezned!”
- „Egy rövidlátó politikus mindig győz az ellenfelén, ha az vak.”
- „Ha az amputálást akarod gyakorolni, próbálkozz a százlábúval!”
- „Némely betegség akkor gyógyítható a legjobban, ha távol tartod az orvost.”
- „Sok esetben már az is számottevő, ha az orvos életben marad!”

(Romhányi József: *Doktor Bubó* – részletek)

- Figyeld meg a tagmondatok sorrendjét! Állapítsd meg, melyik a főmondat, melyik a mellékmondat! Jelöld fölötte F és M betűkkel!
- Karikázd be az utalószókat! (Ha nincs utalószó, pótold!)
- Keretezd be a kötőszókat!

2. a) Egy közmondás szavait szótagokra bontottuk, rakd össze a mondatot!

- Figyeld meg a tagmondatok sorrendjét! Azonosítsd a főmondatot, karikázd be az utalószót! Milyen mondatrész szerepét tölti be az utalószó a főmondatban?

- A megfelelő mássalhangzókkal kiegészítve egy-egy ismert közmondás olvasható. (A kétjegyű mássalhangzó elemeit külön vonal jelöli.)

__A__ __I__ __O__ __Á__ __A__ __A__ __Ó__, __E__ __Ö__ __A__ __A__ __A__ __O__.

- Figyeld meg a tagmondatok sorrendjét! Azonosítsd a főmondatot, karikázd be az utalószót! Milyen mondatrész szerepét tölti be az utalószó a főmondatban?

3. Dolgozzatok párban! Mit is jelent?

Az alábbiakban ismert közmondások magyarázatát adtuk meg. Találjátok ki, melyik közmondásokra gondoltunk! A képek segítségül szolgálnak. A megfejtések alárendelő összetett mondatok.

a) Akire nem tartozik, az ne sértődjön meg, ne bántódjon meg, ne törődjön az „ügygel”.

b) Aki nem beszél olyasvalamiről, amiről nem tanácsos, nem kell félnie, hogy bajba keveredik.

c) A reggeli időszak a legalkalmasabb a munkára.

d) Megcsinálta a bajt, viselje következményeit!

e) Kis értékkel sem szabad pazarlóan bánni.

f) Amit fiatal korában tanul az ember, arra idősebb korában is emlékszik.

g) Ha jobb nincs, elégedjünk meg azzal, ami van.

h) A hangoskodó, nagyszájú emberek nem szoktak veszélyesek lenni.

4. Gyűjts olyan közmondásokat, amelyek szerkezetüket tekintve alárendelő összetett mondatok!

Használd O. Nagy Gábor *Magyar szólások és közmondások* című könyvét vagy Bárdosi Vilmos *Lassan a testtel! Emberi testrészek a magyar szólásokban, közmondásokban* című kiadványát vagy az internetet! Készíthetsz rajzos illusztrációt is!

5. Az alárendelő összetett mondatok vizsgálatához most *Murphy törvénykönyvéből* válogattunk összetett mondatokat:

a) A) A hiba elkerülésének legbiztosabb módja, ha nem hibázol.

B) A rendezetlenségben az a legjobb, hogy nincs rend.

b) A) Ami el tud romolni, az el is romlik.

B) Amit nem raksz össze, szét nem eshet.

C) Ha képes vagy bármit elfelejteni, elkerülnek a válságok.

D) Az a vírus, ami nem vesz le a lábadról, talpra állít.

- Állapítsd meg, melyik a főmondat, melyik a mellékmondat! Számold meg a tagmondatokat!
- Karikázd be az utalószókat! (Ha nincs utalószó, pótolj!)
- Keretezd be a kötőszókat!
- Készítsd el a mondatok ágrajzát!

A)

_____, aki gyorsan ad.

Messziről jött ember azt mond, _____

B)

Aki másnak vermet ás, _____

_____, olyan a fogadjisten.

4. a) Írjatok két-két állítmányi, alanyi és tárgyi alárendelő összetett mondatot az előző feladatok példamondatai segítségével!

b) Ábrázoljátok is mondataitokat!

Állítmányi alárendelő összetett mondat

A) _____

B) _____

Alanyi alárendelő összetett mondat

C) _____

D) _____

Tárgyi alárendelő összetett mondat

E) _____

F) _____

A)	B)	C)	D)	E)	F)

36. A határozói alárendelő összetett mondat

1. Az alábbi közmondások, szókapcsolatok szerkezetüket tekintve két tagmondatból álló alárendelő összetett mondatok.

A) Akkor szép az élet, ha zajlik.

B) A cérna is ott szakad, ahol a legvékonyabb.

C) Él, mint Marci Hevesen.

D) Mindenki azzal főz, amije van.

a) Keresd meg a mondatokban az utalószót, és keretezd be ceruzával! Ha nincs a mondatban utalószó, akkor írd a mondat fölé!

b) Állapítsd meg az alárendelés fajtáját a tanult módon!

c) Készítsd el a mondatok elemzési ábráját!

A)	B)	C)	D)
----	----	----	----

2. Határozd meg a fenti közmondások jelentését a magyarázatok segítségével!

a) Írd a közmondás betűjelét a jelentés mellé!

A) Semmi sem érdeklí, gondtalanul él. _____

B) Arra kell építenünk, azt tudjuk használni, amink van. _____

C) Mindig a szegény embert éri baj, kellemetlenség. _____

D) A lehetőségeidhez mérten alakítsd vágyaidat! _____

E) A tartalmas, mozgalmas élet a jó. _____

F) Ha végül jóra fordul a dolog, semmi ok panaszra. _____

b) Melyik közmondáshoz kapcsolódik a két kimaradó értelmezés?

c) Egészítsd ki a hiányos közmondásokat!

d) Elemezd a mondatokat a tanult módon!

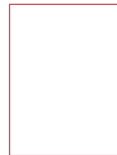
e) Készítsd el ábrájukat is!

Addig _____, ameddig _____.

--

_____ jó, ha jó _____

3. Elemezd az alábbi összetett mondatokat a tanult módon! Készítsd el ábrájukat is! A füzetekben dolgozz!

- a) A) Menj, ahová csak akarsz!
B) Azzal barátkozom, akivel kedvem tartja.
C) Úgy látom, téged ez egyáltalán nem érdekel.
D) Nem esik jól felkelnem, amikor még koromsötét van kint.

- b) A) Ha rám hallgattál volna, most nem itt tartanánk.
B) Úgy, ahogyan ő énekelt, nem énekelt senki közülünk.
C) Annak mondd, akire tartozik!
D) Siessünk, hogy elérjük a vonatot!

4. Olvasd el figyelmesen az alábbi idézeteket! Írd a sorok mellé az alárendelések fajtáját! Készítsd el a mondatok ábráját a füzetekben!

- a) A) „Az nem lehet, / hogy annyi szív hiába onta vért.” (Vörösmarty Mihály)

- B) „Úgy született hajdan a vers az ujjam alatt, / ahogy az Úr alkotott valami szárnyas / fényes, páncélos, ízelt bogarat.” (Babits Mihály)

- C) „Szeretném, ha szeretnének.” (Ady Endre)

- b) D) „Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent.” (Radnóti Miklós)

- E) „Jól rendelték azt az istenek, hogy a szegény ember is tudjon kacagni.” (Móricz Zsigmond)

- F) „Tedd a kezed / homlokomra / mintha kezed kezem volna.” (József Attila)

- c) G) „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” (Tamási Áron)

- H) „És fön az égen, úgy mint régen, / rostokol a nagybajszu Hold.” (Weöres Sándor)

- I) „Kinek szívében a haza nem él, az száműzöttnek tekintheti magát mindenhol;” (Kölcsey Ferenc)

37. A jelzői alárendelő összetett mondat

1. Idézetek híres versekből

- „Oly korban éltem én e földön, / mikor a költő is csak hallgatott,”
(Radnóti Miklós)
- „Nincs annyi szám, / Ahány a szépség gazdag kebelén.” (Petőfi Sándor)
- „[...] annyi vér se maradt benne, / Mennyi egy szűnyognak elég lenne.”
(Arany János)
- „[...] mit érlel annak a sorsa, ki családjáért dolgozik;” (József Attila)

a) Figyeld meg a tagmondatok viszonyát!

b) Karikázd be az utalószót, keretezd be a kötőszót a mondatokban!

c) Nézz utána, melyik versből valók az idézetek! Hogyan lehet legegyszerűbben és leggyorsabban megtalálni a verseket?

2. Közmondás. Melyik közmondás szavai keveredtek össze?

UTÁN

NE

FEL

AMELYIK

SZEKÉR

VESZ

NEM

FUSS

OLYAN

a) Állapítsd meg az alárendelés fajtáját! _____

b) Milyen típusú jelzői mellékmondatot tartalmaz? _____

3. Állapítsd meg, milyen jelzői alárendelés van az alábbi összetett mondatokban! Készítsd el a mondatok ábráját is!

a) A) „Volt ennek a tájnak sok akkora fája,
Hogy a tetejüket János nem is látta.” _____

b) B) „A királylány arcát mosta könnyhullatás,
Melynek kútfeje volt bánat s szánakozás.” _____

C) „Mikorra a patak vize tükörré lett,
Melybe ezer csillag ragyogása nézett:” _____

c) D) „Szófogadásra így inté az óriást,
Aki tovább nem is tett semmi kifogást,” _____

E) „A harmat, mely ekkor ellepett fűt, bokort,
Tán a szánakozó csillagok könnye volt.” _____

A)	B)	C)	D)	E)
----	----	----	----	----

d) Kinek mely művéből valók az idézetek?

e) Keresd még három alárendelő összetett mondatot a műből! Írd le őket a füzetedbe, és készítsd el ábrájukat is!

4. Készítsd el az elemzési ábráját a következő szólásoknak!

a) Olyan madár igen ritka,
kinek kedves a kalitka.

b) Ki a Tisza vizét issza,
vágyik annak szíve vissza.

5. A természet ünnepe

1902-ben Párizsban az európai országok egyezsége kötötték a hasznos szárnyasok védelméért. Még ebben az évben – a világon elsőként – Chernel István ornitológus madarak és fák napját szervezett hazánkban. Azóta már a természetvédelmi törvény is előírja: minden év május 10-e a madarak és fák napja.

A WWF Magyarország a budapesti Normafán található természeti értékekre hívja föl a figyelmet. A hely különleges értékét adják azok a hatalmas termetű idős fák (bükkök, tölgyek, hársak), amelyek az országban másutt már alig csodálhatók meg ilyen sokaságban. A szervezet önkéntes csapata 2014 tavaszán arra vállalkozott, hogy felmérje a Normafán található idős fákat. A legnagyobb köztük egy 157 cm átmérőjű, mesébe illő bükkfa a Harang-völgy oldalában. Az erdők vegyes fajajösszetétele a hely kiemelkedő természetességére utal. A bükk elterjedtsége azért érdekes, mert Magyarországon máshol ilyen alacsonyan alig fordulnak elő ligetei. Megőrizte őket a hely szelleme, a város zöld szívében, ahol nem a fakitermelés a legfontosabb cél.

[A természet ünnepe – részlet, www.ng.hu; 2014. 05. 09., 2017. 08. 22.]

- a) Mivel foglalkozik az *ornitológus*? _____
- b) Ti hogyan ünneplitek a madarak és fák napját? _____
- c) Milyen idős lehet egy 157 cm átmérőjű fa? _____
- d) Keresd meg azt az összetett mondatot, amelyben jelzői mellékmondat szerepel!
- _____
- e) Nézz utána, mivel foglalkozik, milyen szervezet a WWF!
- _____
- _____

6. Elemezd az alábbi mondatokat a tanult módon! Készítsd el ábrájukat is!

- a) A) Annyi mondatot elemeztem, amennyit még soha!
 B) Annak a lánya vagyok, aki megnyerte évekkal ezelőtt a síversenyt.
 C) Olyan embernek nézel, aki nem tartja be a szavát?
- b) D) Balázs fényképeket mutatott, amelyek mindenkinek nagyon tetszettek.
 E) Olyanok tanácsát fogadom meg, akiket jól ismerek.
 F) Kiselejtezttem cipőket, amiket már évek óta nem hordok.

A)	B)	C)	D)	E)	F)

7. Egy kis matek

Keresd meg a 80-nak azt a legkisebb többszörösét, amelyik csak az 1 és a 0 számjegyeket tartalmazza!

- a) A matematikát kedvelők oldják meg a feladatot! _____
- b) A matematikát kevésbé kedvelők vizsgálják meg a tagmondatok közötti kapcsolatot! _____

8. „Mit érdekel az a bűnös, akinek a záloga a kezemben van?”

- a) Elemezd a fenti kérdő mondatot!

- b) Állapítsd meg a tagmondatok viszonyát! _____
- c) Készítsd el az elemzési ábrát!

38. A kapcsolatos, az ellentétes és a választó mellérendelő összetett mondatok

1. Minifogalmazás

Hat órákor megszólalt az ébresztő, ...

Kerékitetek a megkezdett mondatból egy rövid fogalmazást! Változatos összetett mondatokat alkossatok! Dolgozzatok párban!

2. Híres emberek mondásaiból, műveiből idézünk. Olvasd el az idézeteket, majd válaszolj a kérdésekre, oldd meg a feladatot!

a) „A fecske nem ember, mégis visszavágyik a szülőföldre.” *(Gárdonyi Géza)*

„Rossz dolog ugyan az üres gyomor; de az üres szív még rosszabb.”

(Jókai Mór)

„Az igazságot olykor eltemetik, de a hazugság mindig kiderül.”
(Rejtő Jenő)

b)

„A boldogságot nem elég megérdemelni, azt alkotni is kell tudni.”

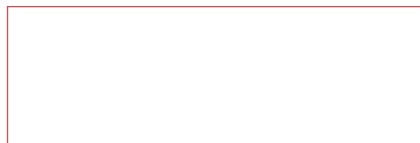
(Jókai Mór)

„Minden kezdet nehéz, ám legnehezebb az emberi kapcsolatokat felépíteni.” *(Karafiáth Orsolya)*

„Csönd van. A dudva, a muhar,
A gaz lehúz, altat, befed
S egy kacagó szél suhan el
A nagy Ugar felett.” *(Ady Endre)*

c) „Nincsen apám, se anyám,
se istenem, se hazám,
se bölcsőm, se szemfedőm,
se csókom, se szeretőm.” (József Attila)

- Milyen logikai kapcsolat van az egyes idézetek tagmondatai között?
- Karikázd be a kötőszókat!
- Rajzold az idézetek mellé az elemzési ábrát!

3. Válassz ki az egyszerű mondatokból néhányat, és találd ki egy rövid, 8-10 mondatból álló történetet velük! Minél változatosabb kötőszókkal alakítsd összetett mondatná őket! Megváltoztathatod az igeidőt, az igemódot, és változtathatsz a szórenden is.

Bálint egy mázlista.

Annamari mereng.

Peti nem szereti a matekot.

Bálint repdes az örömtől.

A palacsinta forró.

A tea hideg.

Az eső esik.

Ádám szeret focizni.

Ildi beszélget Petivel.

Anna csodálkozik.

Bálint mond valamit.

A fiúk játszanak.

Zoli csal.

Cézár ugat.

Domi kutyája aranyos.

Éva fél a kutyáktól.

Annamari nevet.

A légy zümmög.

A vadászgörény éhes.

Peti álmos.

Zoli unatkozik.

Ádám szerelmes.

Bence zenét hallgat.

A teknős füvet eszik.

39. A következtető és a magyarázó mellérendelő összetett mondatok

1. Egészítsd ki a mellérendelő összetett mondatok fajtáinak táblázatát!

ELNEVEZÉSE	kapcsolatos				
ÁBRÁJA		① ↔ ②		① → ②	
JELLEMZŐ KÖTŐSZAVAI			vagy, akár		
PÉLDAMONDAT					<i>Nem mehetek moziba, ugyanis beteg vagyok.</i>

2. Alkossatok csoportokat! Cédulákra íjátok fel a mellérendelő mondatok kapcsolatfajtaikat! Mindegyik csoport húzzon egy cédulát! Adott időre a csoportok alkossanak minél többféle, a kihúzott típusba tartozó összetett mondatot az alábbi szavak beépítésével!

eső nap hegy

kirándulás szomorú erdő vasárnap

szendvics gyerekek pihenés

szülők fáradt otthon vidám

3. Az alábbi összetett mondatok egy ismert regényből valók. Olvasd el, majd válaszolj a kérdésekre!

- A) „Akármekkora erdőn is keresztülmennék, s még lagnám is benne bátron, tiszta egyedül!”
- B) „Nem hozott apám egyebet, csak az üres borztarisnyát a nyakában, [...]”

- C) „Utunkat egy jó gyalogos két óra alatt megtette volna, de mi még a harmadik órában is messzecske voltunk a céltől.”
- D) „Leverhettem volna tán a csillagokat az égről, vagy visszahozhattam volna akár a napot is.”
- E) „Három puskás ember jött bé a házba, vagyis két városi vadász és egy kecskeszakállas harmadik.”
- F) „Este a lámpa mellett még egyszer elgondoltam ezt az emlékezetes vadászatot, aztán lefeküdtem.”
- G) „Megnehezedett minden a földön, de kiváltképpen az én szívem nehezedett meg.”
- H) „Feleletre sem méltatták Márkust, pedig igaza volt neki.”
- I) „De bizony (a fa) nemcsak rosszabbul égett, hanem egyáltalán el sem égett, (...)”
- J) „A várakozó csendben nem is mondott semmi többet, hanem csak hallgatott.”

- a) Melyik regényből idéztünk? _____
- b) Karikázd be a mondatok kötőszavait!
- c) Mely mondatokban van kapcsolatos mellérendelés? Írd ide a mondatok betűjelét! _____

d) Csoportosítsd az idézetekben szereplő kötőszókat!

A mellérendelés fajtája	Kötőszó	Példamondat
Kapcsolatos	sőt,	
Ellentétes	viszont,	
Választó	akár-akár,	
Következtető	ennélfogva,	
Magyarázó	tudniillik,	

- e) Írj további kötőszókra példákat!
- f) Írj mindegyik mondatfajta egy-egy saját példát is a táblázatba!

4. Variációk

a) Folytasd az elkezdett mondatokat úgy, hogy mellérendelő összetett mondatok legyenek! Többféle befejezést találg ki!

- Dolgozatírás közben megszólalt valakinek a mobilja, ...

- Feleléskor elnevettem magam, ...

b) Találd ki a mondat elejét!

..., mert megérdemeltem.

5. Írj egy rövid elbeszélést legutóbbi hétvégédről! Igyekezz úgy fogalmazni, hogy minél többféle mellérendelő összetett mondat forduljon benne elő!

FELKÉSZÜLNI... VIGYÁZZ... RAJT!

Tíz mondat

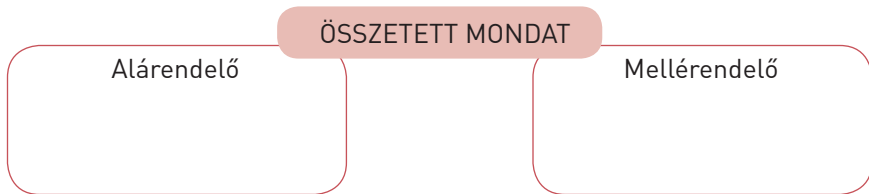
Írj tízmondatos fogalmazást a legutóbbi osztályprogramról a füzetedbe! (Két kapcsolatos, két ellentétes, két választó, két következtető és két magyarázó mondatból álljon!)

40. Részösszefoglalás

1. a) Határozd meg az összetett mondatok típusát!
b) Írd a mondat betűjelét az ábra megfelelő halmazába!

- A) Ebből nem kérek, de abból fogok venni.
B) Akkor beszéltem Ernővel utoljára, amikor az a nagy kánikula volt.
C) Kétnaponta futok, azaz ügyelek az állóképességemre.
D) A hétvégén elutaztunk Bakonybélbe, és jó nagyot kirándultunk.
E) Ott is megnézted, ahová tenni szoktad?
F) Az ne adjon tanácsot, aki még soha nem próbálta átúszni a Balatont!

2. Elemezd az előző feladat mondatait, készítsd el ábrájukat is!

A)	B)	C)	D)	E)	F)

3. A következő idézetek Arany János egyik általad is tanult verséből valók.

- a) Olvasd el figyelmesen az idézeteket, és határozd meg, milyen a tagmondatok viszonya!
b) Készítsd el a mondatok ábráját is!

- A) „Hol van, ki zengje tetteim –” _____
B) „Sürgő csoport, száz szolga hord, / Hogy nézni is tereh;” _____
C) „Fegyver csörög, haló hörög,” _____
D) „Felköttetem a lordmajort, / Ha bosszant bármi nesz!” _____

A)	B)	C)	D)

- c) Melyik Arany-műből valók az idézetek? _____

4. Olvasd el Lackfi János kortárs költő, író versét, és válaszolj a kérdésekre, oldd meg a feladatokat!

Lackfi János: **Apám kakasa**

Ej, mi a szösz, kakas szaki,
csak nem a szobában lakik?
Megzakkant tán az öregem,
s beengedi ide nekem?

Ide repül, oda kotor,
tele önnel minden bokor,
bár nincs is bokor a házban,
s a kakast se kell magázzam.

Kukorékolsz, mint az ágyú,
az agyunk is belelágyl!
Mint a postás a levelet,
padlónk telepecsétele!

Becsüld meg magad, öregem,
mert hát úszni nem tudsz te sem,
s ha levesben kötsz ki végül,
tarajod is belekékül!

Macska, téged arra intlek,
ne lépj túl bizonyos szintet!
Kakasnak erős a csőre,
vagdos vele nyakra-főre.

Láttam már félszemű kandúrt,
biztosítlak, jól elrandult!
S ha a harcban nem nyuvadsz ki,
hát apám fog agyoncsapni!

- a) Kinek melyik versét ismered fel Lackfi János költeményében?

- b) Határozd meg, és ábrázold a fekete vonallal aláhúzott tagmondatok viszonyát!

- c) Határozd meg, és ábrázold a kék vonallal aláhúzott tagmondatok viszonyát!

- d) Határozd meg, és ábrázold a piros vonallal aláhúzott tagmondatok viszonyát!

- e) A vers melyik sorához tartozik a következő ábra?
Húzd alá ceruzával!

2

1 H_{idő}

41. A többszörösen összetett mondatok – Kiegészítő tananyag

1. Alkoss többszörösen összetett mondatokat! Egészítsd ki az elkezdett mondatokat két-két mellérendelő tagmondatokkal!

Ma tanítási szünet volt, mert _____,
ezért _____.

Az iskola előtt parkoló autó riasztója hirtelen megszólalt,
_____.

2. Olvassátok el az alábbi szövegrészletet! Figyeljétek meg, milyen típusú összetett mondatokból épül fel az ismeretterjesztő szöveg!

A kaukázusi medvetalp akár 5 méter magas, virágzatának átmérője 1 méter is lehet, pöttyzött, sötétpiros szára pedig 10 centiméter vastag. Volt idő, amikor kerti dísznövényként ültették, ám sok helyen elvadult, így főleg patakok mentén gyomként terjed. Magyarországon az egyetlen olyan lágy szárú növény, ami még az embernél is magasabbra nő. Leginkább a felső-Tisza-vidéki ártereken, Zirc környékén, illetve a Kőszegi-hegységben látható, ahol kellően nedves, árnyékos környezetet talál. Ha egyszer megtelepszik valahol, ott visszaszorítja az őshonos növényeket, és meghódítja a teljes élőhelyet. Magja akár 15 évig is vár a föld alatt a megfelelő pillanatra, hogy kifejlődhessen, ezért csak korai kaszálással, illetve gyomirtókkal védekezhetünk elterjedése ellen. [...] A kaukázusi medvetalp valamennyi föld feletti része, így szára, levele, virágzata, termése is olyan mérgeanyagot termel, ami hámsérülést okoz. [...] A növény víztiszta, átlátszó nedvével juttatja a bőrre azt a kumarinszármazékot, ami először bőrpírt, erős viszketést és égő érzést, később hólyagokat okoz. Vakarni nem szabad, mert annál intenzívebbek lesznek a kellemetlen tünetek. Ha véletlenül a szembe kerül a növény nedve, minél előbb keressünk fel egy szemészt, akinek feltétlenül mondjuk el, mi okozta a tüneteket!

(*Óvatosan a kaukázusi medvetalppal!* – részlet, www.ng.hu;
2014. 08. 18., 2017. 08. 22.)

- a) Olvassátok fel a többszörösen összetett mondatokat!
b) Keretezzétek be az alárendelő, és karikázzátok be a mellérendelő kötőszókat!
c) Magyarázd meg a füzetedben, miért kell óvakodnunk a kaukázusi medvetalptól! Válaszod többszörösen összetett mondat legyen!

3. a) Olvasd el a Kertész Imre *Sorstalanság* című regényéből vett sorokat!

- A) „Azután a csendőrök mindnyájunkat kivittek a kaszárnyából, s itt először külön villamosszerelvénybe gyömöszöltek, a Duna-part egy pontján hajóra raktak át, majd kikötés után végül egy útszakaszon még gyalogszerrel hoztak tovább [...]”
- B) „Apám vállat vont, és azt válaszolta, hogy nemcsak az üzleti életben, hanem »az élet többi területein« sincs többé biztosíték semmire.”
- C) „...valahogy mindig lesz, mert úgy még sosem volt, hogy valahogy ne lett volna.”
- D) „Új életet akkor kezdenének csak, ha újra megszületnék, vagy ha valami bánatom, betegség vagy efféle érné az elmémet, amit remélhetően tán csak nem kívánnak nékem.”

b) Készítsd el a többszörösen összetett mondatok ábráját!

A)	B)	C)	D)
----	----	----	----

4. Fogalmazd meg a képregény eseményeit egy minél több tagmondatból álló összetett mondatban! Írj párbeszédet a képekhez!

42. Az összetett mondatok helyesírása

1. a) Pótold a hiányzó – mondatközi és -végi – írásjeleket!
 b) Állapítsd meg a tagmondatok fajtáit! Ne felejtse el, hogy az alárendelő mondatok fajtáját a főmondat határozza meg, a mondatzáró írásjelet is ennek megfelelően kell megállapítani!
 c) Egészítsd ki a táblázatot!

PÉLDAMONDAT	FŐMONDAT	MELLÉKMONDAT
Ki korán kel aranyat lel	kijelentő	kijelentő
Megkérdeztem honnan tudja		
Megkértem hogy nyomtassa ki		
Azt kívántam bárcsak elrepülhetnék		
Megdicsérlek hogy milyen pontos vagy		
Adjam oda amikor nem is érdemli meg		
Ki állította hogy milyen jó ez a klip		
Nem is tudod mikor indulunk		
Ki mondta hogy hagyd abba		
Ki könyörgött hogy bárcsak eljöhetne		
Ne segíts ha nem kérem		
Azt áruld el miért késtél		
Mondd meg neki ne késsen többé		
Valld be nyugodtan hogy azt kívánod bárcsak vége lenne		
	felszólító	felkiáltó

2. Aguti, Fossza, Ínia, Baribál, Takin. Tóth Krisztina költőné humoros állatverseinek címei.
 a) Melyik állatról hallottál már, és melyik teljesen ismeretlen számodra?
 b) Szerinted hogyan néznek ki ezek az állatok?

Aguti: _____

Fossza: _____

Ínia: _____

Baribál: _____

Takin: _____

c) Rajzold le a címekben szereplő élőlények valamelyikét!

d) Tedd ki a hiányzó írásjeleket a versekben, majd hasonlítsd össze a megoldásodat az eredeti szöveggel!

Baziliszkusz

Mi lehet a baziliszkusz
Cserépbén nő mint a fikusz
Olyan mint a bazsalikom,
hogy fűszernek becsákolom

Vagy templom mint a bazilika
Épület vagy ritka állat
Lakóhelye Amerika
rá az ember ott találhat

Mérges ráncos fejű hulló
úgy néz mint a szomszéd bácsi
hogy mi a rossz mi nem illő
ebből kéne kitalálni

Bámul rád a baziliszkusz
bazi nagy gyík zöld a bőre
Hát te még köszönni sem tudsz
Mindig üdvözöld előre...

Sisakos kazuár

Áruld már el kedves strucc
te aki oly sokat tudsz
hogy mi a divat mi a szokás
(a fiad is egy okostojás)
áruld már el, kedves strucc
mért van fejemen e cucc
hogy mi végre van e másság
a sisakos kazuárság
Mert én nem azt firtatom
hogy miért nőtt sisakom
csak bevallom, lennék néha
kicsit szabad kicsit léha
olyan mint a többi madár
nem sisakos nem kazuár

Takin

Ha fekete csíkot látsz valakin
és zerge az illető
akkor ő egy tibeti takin
ez biztosra vehető

De ha kétely maradt benned
akár csak egy csipet
elég lesz tőle megkérdezned
lakóhelye Tibet

Ha ő hűvösen bólínt erre
valóban egy takin
merthogy nem sima tulokzerge
az látszik valakin...

3. Az internetes nyelvhasználat új írásjelei

a) Vitassátok meg, miért lett ekkora jelentősége a hangulatjeleknek! _____

b) Te milyen hangulatjeleket használasz? _____

4. Mondatfejtés

Tagoljátok és pótoljátok írásjelekkel az alábbi szósort többféleképpen úgy,
hogy értelmes mondatokat kapjatok! Írjátok le a mondatokat helyesen!

kifogemlékezniarabudapestbenbécibenéltem

PROJEKTFELADAT

Alkossatok háromfős csapatokat! A csapatok készítsenek kétperces prezentációt a következő órára Tóth Krisztina egyik választott versének főszereplőjéről!

43. Az idézés és a párbeszéd

1. Olvasd el a vicces párbeszédeket! Figyeld meg az írásjeleket!

Odakint zuhog az eső. Valaki áll az ajtó előtt. Az apa kiszól:

- Te ázol ott, fiam?
- Teázik a fene, be akarok menni!

- Te mi leszel, ha nagy leszel?
- Még nem tudom, de sokat akarok keresni...
- Akkor legyél Google!

Két gengszter találkozik.

- Hogy vagy, öregem? - kérdezi az egyik.
- Kösz, megvagyok! És te?
- Én még nem vagyok meg, de már keresnek!

Stewardess az utashoz:

- Uram, kér vacsorát?
- Miből lehet választani?
- Igen vagy nem.

- Elnézést, megmondaná, hogyan jutok el a postára?
- Kocsival van?
- Nem.
- Akkor gyalog.

2. A fogalmazásokban gyakori hiba a szóismétlés. Hogyan kerülhetjük el? Úgy, ha bátran merítünk gazdag szókincsünkéből. Helyettesítsd a következő mesében a *mondta* igét más-más kifejezéssel, majd hasonlítsd össze a fordítással!

Kikelt a tojásból Kistréce.

Megszülettem! - _____ vidáman.

Én is! - _____ rá Kispipi.

Sétálni megyek - mondta Kistréce.

Én is! - _____ rá Kispipi.

Kapirgálok egy kicsit! – _____ Kistréce.

Én is! – _____ Kispipi.

Gilisztát találtam! – _____ Kistréce.

Én is! – _____ Kispipi.

Fogtam egy lepkét! – _____ Kistréce.

Én is! – _____ rá Kispipi.

Fürödni fogok! – mondta Kistréce.

Én is! – _____ Kispipi.

Már úszom is! – _____ Kistréce.

Én is – kiáltotta Kispipi. – Segítség!

Kistréce kihúzta Kispipit a vízből.

Megint fürödni megyek egy kicsit – mondta Kistréce.

De én nem! – _____ Kispipi.

(Kispipi és Kistréce. In: Vlagyimir Szutyjev: *Vidám mesék*)

3. a) Az alábbi párbeszédés regényrészletből hiányoznak az írásjelek. Pótold!

Úgy tettem mintha erősen tusakodnám aztán nagy elszántságot mutattam

hirtelen

A parancs parancs mondtam

és kifelé indultam

Hová mész kérdezte apám

Édesapám parancsolatjára megpróbálom nyulat

fogni

Tán nem ment el az eszed

Nekem lehet hogy el feleltem

de hátha jó egy nyúl s az visszahozza

b) Melyik regényben olvashatók a fenti sorok? _____

44. Gyakorolj!

1. Hiányzó tagmondatok

a) Fejezd be a megkezdett összetett mondatokat!

A) Karcsi nagyon elfáradt, _____

B) Havazik, _____

C) Annyit kérek, _____

D) Általában akkor kelek fel, _____

b) Elemezd az összetett mondatokat!

c) Készítsd el ábrájukat is!

A)	B)	C)	D)
----	----	----	----

2. Idézd az alábbi rövid szövegeket a megadott módon!

a)

Hej, Debrecen,
Ha rád emlékezem!
Sokat szenvedtem én tebenned,
(Petőfi Sándor: *Egy telem Debrecenben* – részlet)

• Szó szerinti idézés, az idézet elé kapcsolj egy idéző mondatot!

• Szó szerinti idézés, az idézet után kapcsolj egy idéző mondatot!

b)

Anyu nagyon higgadtan mondta: fejezzétek be a veszekedést!

• Független idézés

- Szabad függő idézés

3. Helyesírás – a tagmondatok közötti írásjelek

- Pótold az alábbi levélből hiányzó vesszőket!
- Írj példát a levélből a következő mondattípusokra!

tagolt tagmondat + tagolatlan tagmondat: _____

mellérendelő összetett mondat: _____

alárendelő összetett mondat: _____

tagolatlan mondat: _____

Édes jó Bertuska

Hitvány rossz beteg vagyok s nem vagyok méltó a Maga barátságára mert Magának lehet engem bántani de nekem Magát nem volna szabad mert Maga sokkal-sokkal nemesebb jobb mint én. De ne hagyjon el azért s bocsásson meg. Szánom és bánom a rosszaságomat. Nem tehetek róla. Legyen elnéző nemes és jó mint amilyen mindig. [...] Holnap 26 éves leszek. Nem éltem még semmit. Vagy gyötrődtem vagy buta mámorral zibbasztottam el magam. Most már pedig ugye az öregség jön? Brrr! [...] Ez az én lelkem állapota édes Bertuska. Csak A...ltól kapnék egy üzenetet még! Vagy beszélhetnék magával! Hát maga is január végén megy? Miért ne mehessünk együtt? Lehet? Jó? Majd beszélünk róla.

Üdvözli és jóságáért hálás kézcsókoló szegény híve

Szombat du. ½ 5 óra.

- Írj Bertuska nevében pár mondatos válaszlevelet egy kitalált címzethez a megadott szempontok alapján! A füzetedben dolgozz! Leveledben szerepeljen a következő mondattípusok mindegyike!

tagolatlan mondat; egy tagolatlan tagmondatból és egy tagolt tagmondatból álló összetett mondat; minimális mondat; mellérendelő összetett mondat; alárendelő összetett mondat; több tagmondatból álló összetett mondat

45. Összefoglalás – Az összetett mondat

1. a) Olvasd el figyelmesen, hogyan gondolkodott az életről a világhírű tudós, Szent-Györgyi Albert, aki kutatásaiért orvosi és élettani Nobel-díjat kapott!

- „Amit meg akarunk gyógyítani, azt előbb meg kell ismernünk.”
- „A sport nemcsak testnevelés, hanem a léleknek is az egyik legerőteljesebb nevelőeszköze.”
- „A békéhez nem bombák kellenek, hanem jóakarát és emberi együttérzés.”
- „A természet hatalmas, az ember parányi.”
- „Olyan lesz a jövő, mint amilyen a ma iskolája.”
- „Felfedezni valamit annyit tesz, mint látni, amit mindenki lát, és közben arra gondolni, amire még senki.”
- „Az iskola arra való, hogy az ember megtanuljon tanulni, hogy felébredjen tudásvágya, megismerje a jól végzett munka örömét, megízlelje az alkotás izgalmát, és megtalálja a munkát, amit szeretni fog.”

b) Beszéljétek meg! Te hogyan vélekedsz a tudós-felfedező gondolatairól?

c) Idézd valamely mondását (tetszőleges módon)!

2. Az alábbi feladatok megoldásához használd a tankönyvi lecke ábráját!

a) Írj mondatfelhőket a képregényhez! A feliratok különböző szerkezetű mondatok legyenek!

b) Keress 10 különböző típusú mondatot valamelyik olvasmányodból!
Állapítsd meg és jegyezd le a mondatfajtaát is!

3. Varró Dániel: *Buszon*

a) Olvasd el a verset, majd rajzold meg az 1. versszak elemzési ábráját!

A buszvezetők mind mogorvák,
odacsukják az utasok orrát,
ahogy az orrok ellilulnak,
a buszvezetők felvidulnak.

Rázós buszon az ellenőr
sohase tudni, merre dől,
zsebében toll, karján szalag,
jobban teszi, ki elszalad!

A nénik mindig hátra szállnak,
ott üldögélnek, álldogálnak,
nehéz a szatyruk, nem beszélnek,
csak álldogálnak, üldögélnek.

b) Milyen műveket ismersz kortárs költőnktől?

46. Ellenőrizd a tudásodat!

1. Olvasd el az alábbi szöveget, válaszolj a kérdésekre, és oldd meg a feladatokat!

Január 19. Hétfő

A suliban beléptem egy csoportba. Az a nevünk, hogy Irgalmas Szamaritánusok. Segítünk a segítségre szorulókon meg ilyesmi. Hétfő délután lógunk a matekról. Ma megbeszéltük, hogy miket fogunk csinálni. Engem a nyugdíjas csoportba raktak. Nigel piszok melót kapott, gyerekekre kell vigyáznia a játszótéren. Szenved, mint a kutya. Alig várom a következő hétfőt. Szerzek egy kazettát, hogy felvegyem a vén szivarok szövegét a háborúról meg ilyesmikről. Remélem, olyat kapok, akinek jó a memóriája. A kutya megint az állatorvosnál van. Beton ragadt a mancsába. Nem csoda, hogy tegnap éjjel úgy vonyított a lépcsőn. Pandora ma ebéd közben rám mosolygott a suliban, de én egy mócsingon rágódtam, és nem tudtam visszamosolyogni. Ez az én formám.

(Sue Townsend: *A 13 és 3/4 éves Adrian Mole titkos naplója* – részlet)

- a) Szerkezetüket tekintve milyen típusú mondatokból áll a szöveg?

- b) Milyen viszony van az aláhúzott mondatok tagmondatai között?

1. mondat: _____

2. mondat: _____

- c) Elemezd a két mondatot, készítsd el ábrájukat is!

1. mondat ábrája:

2. mondat ábrája:

- d) Keresd a szövegben többszörös összetett mondatra példát, és húzd alá ceruzával!

- e) Elemezd a többszörösen összetett mondatot, készítsd el az ábráját is!

2. Idézz a fenti szövegből egy részletet szó szerint, a megadott szempontok alapján!

a) Az idéző mondat az idézet előtt álljon: _____

b) Az idéző mondat ékelődjön be az idézetbe: _____

3. Alkoss összetett mondatokat az utasításoknak megfelelően!

a) Alkoss minőségjelzői alárendelő összetett mondatot a következő mondat felhasználásával: *A suliban beléptem egy csoportba.*

b) Alkoss magyarázó mellérendelő összetett mondatot a következő mondat felhasználásával: *Hétfő délután lógunk a matekról.*

c) Alkoss ellentétes mellérendelő összetett mondatot a következő mondat felhasználásával: *A kutya megint az állatorvosnál van.*

4. Javítsd ki a szöveg központozását! Pótold a hiányzó írásjeleket, keretezd be pirossal a felesleges írásjeleket! Írd le a kijavított szöveget a füzetedbe!

A regény 1983-ban jelent meg Angliában a magyar közönség 1986-ban Békés Pál fordításában vehette először kezébe. A naplószerű történet ma is népszerű a tizenévesek körében, még akkor is ha azóta sok minden változott körülöttünk. Pedig Adrian Mole-lal semmi különös nem történik, csak hétköznapi dolgok, iskolába jár, pattanás nő az állán, szerelmes lesz, szülei kapcsolata megromlik, anyja el- majd visszaköltözik, s apja munkanélküli lesz. Mi népszerűségének oka? Talán az, hogy Sue Townsend örökérvényű kamaszproblémákról ír az iróniát sem mellőző, olykor kegyetlen humorral, éppen úgy, ahogy a kamaszok látják a körülöttük lévő világot.

V. A NYELV VÁLTOZÁSA

47. A magyar nyelv eredete és típusa

1. Olvasd el a szöveget, és válaszolj a kérdésekre!

Egy német, akit a magyar nyelv érdekelt

Budenz József (1836–1892) egy kis német faluban, Rasdorfban született. A falu lelkésze – látva szorgalmát és tudásvágyát – a kilencéves fiút latin és görög nyelvre kezdte tanítani. A tudomány és a történelem vonzotta. Az egyetemen – többek között – megismerkedett az indoeurópai nyelvészettel. Budenz előbb csak kíváncsiságból érdeklődött a magyar nyelv iránt, mert az anyyira eltért az indoeurópai nyelvek rendszerétől, később le is telepedett Magyarországon.

Hunfalvy Pállal együtt megkezdte a Reguly-hagyaték feldolgozását. Hunfalvy a vogul és az osztják, Budenz a mordvin, a cseremisiz és a csuvas anyagot vizsgálta. Meggyőződésévé vált, hogy a magyar nyelv a finnugor nyelvcsaládba tartozik. 1867–68-ban megjelent a *Magyar és finn-ugor nyelvekbeli szó-egyezések* című munkája. A mű 858 szócikke közli azokat a tőszókat, amelyek a többi finnugor nyelvben is kimutathatók, így alkalmasak arra, hogy a magyar és a finnugor nyelv közötti rokonságot bizonyítsák. A pesti egyetemen 1868-ban magántanári kinevezést kapott az urál-altaji, mai szóval finnugor összehasonlító nyelvtudományból. 1871-ben rendes akadémiai taggá választották, majd kinevezték a pesti egyetemre az „altaji (azaz a finnugor) összehasonlító nyelvészet” tanárává. Ez volt az első ilyen jellegű tanszék Európában. Budenz „tudósképző” tanár volt. Hallgatóit ösztönözte a véleményalkotásra, könyvtárát szabadon használhatták. Keddi estéin összegyűjtötte barátait, diákjait, tisztelőit egy asztaltársaságban. Szerette a budai sétákat. Kitűnő botanikus volt, Buda minden virágát ismerte.

(Fazekas Katalin Melinda: *Budenz József élete* nyomán.

www.budenznet.sulinet.hu; 2017. 08. 22.)

a) Melyik tanszék alapítása fűződik Budenz József nevéhez?

b) Miért nevezzük „tudósképző” tanárnak?

2. Ismerősek az alábbi nevek?

A magyar nyelv történetének kutatói: Sylvester János, Szenczi Molnár Albert, Simonyi Zsigmond, Gombocz Zoltán, Pais Dezső, Zsirai Miklós, Bárczi Géza, Benkő Loránd

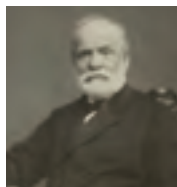
A nyelvrokonság kutatói: Sajnovics János, Gyarmathi Sámuel, Reguly Antal, Budenz József, Vámbéry Ármin, Hunfalvy Pál

Budenz
József

Vámbéry
Ármin

Hunfalvy
Pál

Szenczi Molnár
Albert

Pais Dezső

Válasszatok ki csoportonként egy-egy nyelvészt a magyar nyelvtörténet vagy a nyelvrokonság kutatói közül! Derítsétek ki, mivel foglalkoztak, majd mutassátok be őket a többi csoportnak 3-5 perces kiselőadásban!

3. Az alábbi névszók az alapszókészlet részei. Versenyezzetek, ki tud öt perc alatt szóképzéssel és szóösszetétellel (csak a megadott szavak használhatók fel) minél több szót alkotni belőlük!

Pl. ág, ló, öt, szőr → ágú, ágas, ötágú, ötször, ötöd, lószőr, lovas, lovag stb.

főnevek: anya, év, fej, kéz, szén, szív, víz

melléknevek: édes, fekete, keserű, meleg, ó

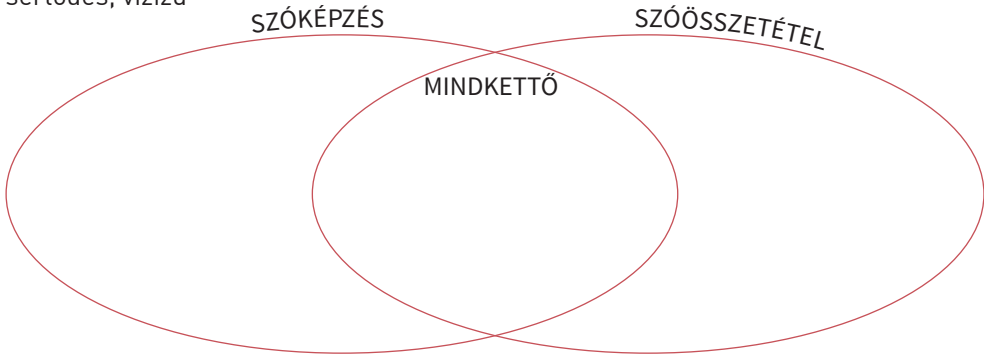
számnevek: egy, kettő/két, száz, ezer, sok

48. A magyar nyelv szókészletének eredete

1. a) Csoportosítsd az alábbi belső keletkezésű szavakat az alapján, hogy szóképzéssel, összetétellel vagy esetleg mindkét szóalkotási mód segítségével jöttek-e létre! Írd a szavakat a megfelelő halmazba!

állvány, aranyág, ásítás, édesapa, édesvízi, eperlevél, hegyorom, íztelen, jóízű, kőfal, kőszívű, lábfej, lebegés, meggylé, mézédés, mondat, nevetséges, nézés, nyúlvány, sértődés, vízízű

- b) Az alapszóképlet mely szavaiból jöttek létre a fenti szavak? Írd ezeket a szavakat a táblázat megfelelő oszlopába!

IGÉK	FŐNEVEK	MELLÉKNEVEK

2. Figyeld meg a következő jövevényszavakat, és válaszolj a kérdésekre!

- Példák a honfoglalás előtti török eredetű jövevényszavakra: *bika, borjú, disznó, juh, kecske, kos, tyúk; sajt, túró; árpa, búza; dió, gyümölcs, körte, szőlő*
- Példák különböző szláv nyelvekből származó jövevényszavakra: *rozs, zab, kalász, gabona; bab, káposzta, lencse, paprika, retek; gereblye, kasza, kazal, széna; barack, cseresznye, szamóca; gomba, juhar, luc, moha, páfrány; bárány, birka, kacsa, kakas, macska; mocsár, patak; ablak, gerenda, kémény, konyha, pince; ebéd, vacsora, kalács, kolbász, tészta; csizma, nadrág, szoknya; apáca, érsek, kereszt, pap*

- Példák német jövevényszavakra: *borbély, céh, cégér, erszény, kalmár, papír, pék; biliárd, dáma, gróf, kastély, lant, tánc; cukor, fasírt, nudli, perec; karfiol, krumpli, spenót, ribizli; cél, ostrom, páncél, pisztoly, sarcol, zsold*
- Példák latin jövevényszavakra: *kápolna, mártír, mise, oltár, ceruza, iskola, kollégium, tábla; gyömbér, menta, petrezselyem, zsálya; diéta, kúra, patika; kamra, téglá*
- Példák francia jövevényszavakra: *lakat, szekrény; paraj; burzsoá, gavallér; lavór, rezsó*
- Példák olasz jövevényszavakra: *csemete; lándzsa, trombita; balerina, cselló, maskara, opera; datolya, füge, mandula, rizs; makaróni, spagetti, piskóta, torta*

a) Mely nyelvekből kerültek a magyarba a gyümölcsneveink? _____

b) Melyik az a növény, amelyre a példák szerint két szavunk is van, és mindkét szó más nyelvből került a magyarba? Írd le mindkét szót! _____

c) Milyen jövevényszavakat használunk, amikor biológiaórán érdeink élővilágáról tanulunk? _____

d) Milyen eredetűek a vallással kapcsolatos szavaink? _____

e) Mely nyelvekből származnak háziállataink elnevezései? _____

f) Milyen eredetűek a hadtörténethez köthető szavaink? _____

g) Milyen eredetűek a szórakozás fogalomkörébe tartozó szavaink? _____

3. a) Írd az alábbi idegen szavak mellé a magyar megfelelőjüket, vagy add meg jelentésüket egy-egy szókapcsolattal! A füzetedben dolgozz!

A) monitor, B) fotoszintézis, C) klaviatúra, D) nonstop, E) tréner, F) menedzser, G) triumvirátus, H) multinacionális, I) kollaboráns, J) szituáció

b) Melyek azok a kifejezések, amelyek szóképzésed részét képezik a mindennapi kommunikáció során, melyek azok, amelyeket csak bizonyos helyzetekben, és melyek azok, amelyeket egyáltalán nem használsz?

c) Írj a szavak mindegyikével egy-egy mondatot is!

49. Nyelvtörténeti áttekintés

1. Olvasd el az alábbi ismertetőt a nyelvemlékekről, utána válaszolj a kérdésekre!

Nyelvemlékek

Nyelvemlékeknek nevezzük azokat az írásos emlékeket, amelyek nyelvünk régi állapotának őrzői. Minél régebbi valamely nyelvemlékünk, annál becsesebb. Tárgyuk szerint – többek között – alapító- és adománylevelek, birtok- és vagyonösszeírások, végrendeletek, jobbágyösszeírások, egyházi iratok, periratok, szótárak, nyelvtanok. A korai nyelvemlékek idegen (főleg latin) nyelvű szövegben lévő magyar szavak. Ezeket szórványemlékeknek nevezzük.

A *tihanyi apátság alapítólevele* 1055-ből eredetiben maradt fenn. Az oklevéllel I. Endre király megalapítja a tihanyi apátságot, és birtokkal, szolganéppel látja el. A latin oklevélben 58 magyar szó és egy mondattöredék található.

A *Gesta Hungarorum* (1200 körül) a magyarok eredetét, honfoglalását írja le latin nyelven. Szerzője ismeretlen, ezért Anonymusnak nevezzük. Az eredeti kézirat elveszett, de XIII. századi másolatát az Országos Széchényi Könyvtár őrzi. Néhány szó Anonymus művéből:

Személynevek: *Árpád*, *Zobolsu* (Szabolcs).

Földrajzi nevek: *Buduuar* (Budavár), *Surung-rad* (Csongrád), *insula Sepel* (Csepel-sziget).

Szövegemlékeknek nevezzük az összefüggő magyar szöveget tartalmazó emlékeket.

A kolostorokban írnokok másolták, sokszorosították a műveket. A másolás mellett a díszítésre is törekedtek: művészi miniatúrákkal, iniciálékkal (díszes kezdőbetű) emelték munkájuk értékét.

a) Mit nevezünk nyelvemlékeknek?

b) Mi a szórványemlék?

c) Mit tudsz Anonymusról? Tudod-e, hol látható a szobra Budapesten?

d) Hogyan hangzik a tihanyi alapítólevél magyar mondattöredéke?

e) Mi az iniciálé?

f) Készíts iniciálét keresztneved kezdőbetűjéből!

2. Olvasd el az első magyar nyelvű könyvről szóló cikket és a szemelvényt, majd válaszolj a kérdésekre!

A *Jókai-kódex*ben található az Assisi Szent Ferenc legendáját megörökítő, magyar nyelvű elbeszélő irodalom első emléke. A művet 1370 körül fordíthatták latinról magyarra. Teljes szövegét a 70 évvel későbbi másolat, az 1440 körül Budán keletkezett *Jókai-kódex* őrizte meg. Mivel egy latin nyelvű mű fordítása, a latin nyelv hatása igen erős benne, ezért stílusa nehézkes, nyelve nagyon archaikus.

Eltére fráter Masseus Szent Ferenchez. Kit Szent Ferenc karitászágban vevén, lábait megmosván és eledelt csinálván. Étek vevén, fráter Masseust hívá erdőbe és mezejtelen fővel s kolcsolt kezeivel térdre hajolván kér őtet, mondván: Mit akar mi Istenünk, Úr Jézus Krisztus, hogy tegyek? Felele fráter Masseus, hogy: fráter Sylvesternek és Szent Klárának és társának egy volt áldott Krisztusnak felett, tudnimelt hogy akarja, hogy elmennie prédikálnod, mert nem hívott tenmagadot teérted, de egyebeknek is idvességéért.

[Szent Ferenc prédikál a madaraknak – részlet. In: *Jókai-kódex*.]

a) Mit jelent az *archaikus* szó?

b) Milyen igeidőben vannak az *eltére*, *hívá* és *felele* igék?

c) Mit jelent a *karitás* szó? Honnan lehet ismerős a kifejezés?

3. Az alábbi szavakat ma már nagyon ritkán használjuk. Mit jelentenek? Kari-
kázátok be a helyes választ!

csúz	énekesmadár	betegség	ragasztó	ekevas
kacska	butácska	fiatal kacska	görbe	furcsa
móres	ruhadarab	illendőség	kosárfajta	kemencepadka
hapták	katonai őrházikó	étel	népi bútordarab	vigyázzállás
kravátli	régimódi cipő	nyakkendő	szerszám	bokréta
lajstrom	jegyzék	harisnya	sebtapasz	öblös kancsó
lator	ostoba	létra	bűnöző	zárfeleség
papramorgó	kutya	gyomnövény	pálinka	az ördög tréfás neve
megkövet	agyonüt	kémkedik utána	bocsánatot kér	aranyba foglal
serken	vérezni kezd	ébred	viszket	lóra ül
kies	üde, kellemes	kopár	kedves	elhagyott

4. Archaizmus

A mindenkori élőnyelvi használathoz képest az elavult/elavuló szavakat nevez-
zük így (pl. *rér* – sógor, *kaszab* – mészáros, *isa* – bizony).

Ma hogyan mondjuk?

a) anyámasszony katonája: _____

angolpark, vurstli: _____

árnyékszék: _____

atyafiság: _____

b) aprójóság: _____

áristom: _____

ármádia: _____

átabotában: _____

avítt: _____

batár: _____

béklyó: _____

5. Mit jelentenek az alábbi szavak? Jelöld a sorok végén a helyes megoldást!

		1	2	X	
1.	csukapecsenye	sült hal	(sertés) szűzpecsenye	ropogós tornacipő	
2.	pityóka	burgonya	édesvízi halfajta	ital népiesen	
3.	matutka	nagymama	burgonyaétel	édességféle	
4.	pacal	a szarvasmarha tisztított, csíkokra vágott gyomra	marhafarok	disznózsír	
5.	tojásgyümölcs	patiszon	mangó	padlizsán	
6.	abál	forró vízben főz	kiabál igekötő nélkül	gyertyát önt	
7.	tósz	pirított kenyér	pohárköszöntő	mártás	
8.	ajóka	szardellaszerű apróhal	tonhal ikrája	salátaféle	
9.	szörbet	szerb édesség	sűrű, fagyaltszerű ital	török édesség	
10.	kumisz	erjesztett kancatej	kecskesajt	disznóság	
11.	kandíroz	ételt sűrit	húst szeletel	cukorral bevon	
12.	csőben sült	cső alakú sütőben sült	mártással, sajttal bevonás utáni sütőben sütés	feltekert formában sült	
13.	aligátorkörte	avokádó	füge	papaya	
+1	hecsedli	málna	eperdzsem	csipkebogyó	

KITEKINTŐ

Vannak olyan nyelvújítási kifejezések, melyek nem maradtak meg a nyelvben. Találd ki, melyik magyar kifejezés melyik szónak felelt volna meg! Kösd össze a megfelelő mai és a nyelvújítási alakot (egy mai szóhoz több nyelvújítás kori szó is tarthat!)

bankár
lényeg
téglalap
improvizátor
lajhár

hosszas négszegelet
gyors költész
létalap
rögtönző
restnök
pénzcsűrnök
közarány

50. A magyar nyelv változatai

1. Írd le, hogyan nevezik a köznyelvben!

csitkenye, hecserli, hecsedli, hecsempeccs: _____

fuszulyka, faszulyka, paszuly: _____

kolompér, kompér, korompér, krompér, grulya, földialma, svábtök: _____

törökparadicsom, kékparadicsom, vinete, vinetta: _____

stelázsi, kredenc, sublót, kaszli: _____

szilke, csupor, ibrik: _____

2. Milyen rokon értelmű változatait ismered az alábbi szavaknak?

piszke: _____

fánk: _____

bodobács: _____

cibere: _____

3. Olvassátok el hangosan vagy hallgassátok meg a <http://mek.oszk.hu> oldalon hangoskönyv formájában az alábbi regényrészletet!

Az a nap, amelyik az előbb felemlített nagy fordulatot hozta belé az életembe, éppen a Szent Mihály napjára következő nap volt, vagyis szeptember harmincadika. De már azt, hogy szereda volt-e vagy csütörtök, azt már nem tudnám megmondani, csak az jut jól eszembe, hogy apám rég nem járt volt immár az erdőről haza. Édesanyám délebed után mindjárt elment egy zsákkal pityókát ásni, s nekem egy jó halom csöves törökbúzáat hagyott hátra, hogy én azt lefejtsem, amíg estére hazajő. Egy kis zsúpfedeles házban laktunk, amelyik a kertek tetejében feküdt, a Hargita felőli részen. Mivel napfényes őszi idő volt, még az ablakot is kinyitottam, hogy azon a friss levegő jöhessen béfelé bátran. Aztán a ház közepébe gyűjtöttem a törökbúzacsoveket egy rakásba, melléje egy üres vékát helyeztem a földre, s magam egy rostával béeültem ügyesen a kettő közé: a rostát vettem az ölömbe, s dologhoz láttam. Volt egy jóféle nagy lompos kutyánk,

akit Hegyesnek hívtak, s volt egy hóka macskánk is, amelyiket ugyanvalóst erősen szerettem. A kutya lefeküdt velem szembe a földre, s egész idő alatt onnét nézte csodálkozó szemekkel, hogy milyen ügyesen morzsolom belé a rostába a törökbúzá. Később a macska is hozzánk pártolt, mégpedig olyanformán, hogy feljött a jobbik vállamra, ahonnan váltakozva hol macskanótát húzott a fülembe, hol pedig az arcját mosta.

Hamar és jól telt az idő ebben a munkában, s a társaságban. Amikor a nap már-már a földig húzta volna bé az eget, mint valami nagy-nagy piros alma, egyszerre mozgást hallottam odakünn. Egy percre abbahagytam a dolgot, s a csendben úgy tetszett, mintha valaki jött volna felfelé a négy kőgarádicson. De mire ezt kigondoltam volna, a jövés már az ereszbe is érkezett. Egy hopp, s hát a macska leszökött a vállamról, de abban a pillanatban az ajtó is nyílani kezdett. Erre Hegyes is vakkantott egyet, de mindjárt láttam, hogy elsiette a dolgot, mert édesapám lépett bé az ajtón.

(Tamási Áron: *Ábel a rengetegben* – részlet)

a) Gyűjtsd össze, miben tér el mai köznyelvi beszédünktől Ábel elbeszélése!

b) Mikor van Szent Mihály napja?

c) Mi a köznyelvi megfelelője az alábbi – a fenti szövegben található – szavaknak?

törökbúza: _____

kőgarádics: _____

pityóka: _____

4. Párosítsátok az alábbi székely tájszavakat köznyelvi megnevezésükkel!

barátfej

szúnyog

cseszle

buta, vicces

éjjelibátor

sovány

fuszekli

futás

gernyác, gerbic, girnyó

kutya

gúnya

zokni

hupucál

pitypang

iszkiri

lovagol

góbé

ruha

5. Mit jelentenek a következő, régebbi diáknyelvi kifejezések? Karikázd be a megfelelő kifejezést!

homorít	elbújik	tornázik	jól felel
adja a bankot	kölcsönt ad	nagyképűsködik	kártyázik
baj van az emeleten	buta	nagy a hangzavar	magas
radírozgat	handabandázik	eltünteti a nyomokat	mentegeti magát
nyulat fog	vadászik	elesik	fél
madarak és fák napja	szünet	sorozatos egyesek	ajándékozás

6. Hobbinyelvek

- a) Egészítsd ki az alábbi rétegnyelvek kifejezéseinek sorát!

„Kártyásnyelvi” szavak: bubi, talon, _____

A méhészkedés szavai: kas, sonkoly, _____

Kedvelt hobbid szavai: _____

- b) A hobbinyelvi szavaknak megvan a szaknyelvi megfelelőjük is. Nézz utána, melyiknek mi!

Amatőr sakk: ló – profi sakk: huszár

királynő – _____

paraszt – _____

Amatőr foci: taccsdobás – profi labdarúgás: partdobás

bekk(el) – _____

korner – _____

spori – _____

- c) Gyűjtsd össze kedvenc sportágad szakszavait!

(Könyvajánló: Parapatics Andrea: *Szlengszótár. A mai magyar szleng 2000 szava és kifejezése fogalomköri szinonimamutatóval*)

51. Nemzetiségi nyelvhasználat az országhatáron innen és túl

1. Egy kis földrajz

Tudod-e, hol élnek: a jó palócok, a tót atyafiak, a bukovinai székelyek, a moldvai csángók, a matyók, a kárpátaljai magyarok? Jelöld be a fenti térképen! Írd be a megfelelő helyre a megnevezésüket!

2. Egy kis történelem

A Felvidék – Mikszáth regényeinek dimbes-dombos színhelye – ma Szlovákia része. Itt található a híres-neves Lőcse, Lubló, Árva, Krasznahorka, Trencsén, Somoskő, Szepes, Sztrecsnó, Bajmóc, Beckó vára. Mit tudsz róluk? Mutasd be néhány mondatban valamelyiket!

3. a) Miről híresek az alábbi helységek?

Hollókő _____

Csesztve _____

Szklabonya _____

Huszt _____

Munkács _____

b) Hol találhatók? Jelöld a fenti térképen!

4. Olvasd el az idézetet, majd válaszolj a kérdésekre!

„Gerendák, ajtók és mindenféle házi eszközök úsztak a hullámokon, szakajtó, zsúp és ablaktábla. (Egész házakat mosott el a víz valahol!) Azután jött egy petrence, utána pedig valami négyszögletes tuskót gurítottak a habok... A holdfény éppen oda vágódott. Nem tuskó biz az, de tulipántos láda, s nini, egész csuda, milyen szépen ül ott a tetején egy picike bárány.

Az ám, most, hogy ím a partnak hozza a szél, Tóth-Pernye Jánoséktól egészen jól látszik, amint két hátulsó lábát alászedve, az első lábacskaival megkapaszkodik. Szép patyolatgyapjas, két fekete folt van a hátgerincén, piros pántlika a nyakában. Nagyon szerethette valahol valaki!

Olyan türelmesen ül az ide-oda billegő jószágon, mintha jószántából hajókáznék, s ha mekken is néha, csak azért, mert éhes. Pedig itt még ehetik is, ha a láda bolondjában utoléri a petrencét. Nincs valami messze... amott fordul ni, a Périék pajtájánál! Nosza, szaladj hát utána, öreg láda!

Nézték egy darabig, hogy majd csak előbukkan a kanyarodónál, de meg nem láthatták. Elnyelte nyilván a sötétség, vagy hogy talán Sós Pál uram fogta ki útközben a csáklyával...”

a) Honnan való az idézet?

b) Magyarázd meg vagy rajzold le!

petrence: _____

szakajtó: _____

zsúp: _____

csáklya: _____

pántlika: _____

c) Mi a jelentése a jószág szónak ebben a szövegben?

5. Nézz utána, keresd meg a receptjüket az alábbi ételeknek!

a) *Lepcsánka, macok, tócsni*. Mi a különbség köztük?

b) Miből készül?

a palóc macsóka _____

a felvidéki sztrapacska _____

a sváb tungi _____

a bukovinai pacsni _____

a szajmóka _____

6. Gyűjts össze legalább 10 híres magyar embert, akik a mai Magyarország határain kívül születtek! Irodalom- és történelemtankönyvedet is segítségül hívhatod!

Ha érdeklődsz a tájszavak iránt, lapozd fel a Tinta Könyvkiadó *Az ékesszólás kis-könyvtára* sorozatának *Tájszavak. A magyar nyelvjárások atlaszának szavai, szóalakjai* című kiadványát!

Hungarikum

A matyó népművészet 2013-tól a Hungarikumok Gyűjteményében szerepel. Nézz utána, mit jelent ez, és milyen dolgok szerepelnek még ebben a gyűjteményben! Készíthetsz a hungarikumokról számítógépes bemutatót is osztálytársaidnak.

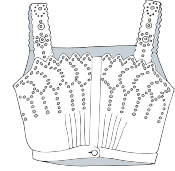
KITEKINTŐ

52. Gyakorolj!

1. a) Mit jelentenek az alábbi szavak? Írd a képek alá a megfelelő szót! Van egy kakukktojás is!

pendely pártá mente lajbi dolmány toportyán bocskor
rokolya kraváтли kaluczni kacagány ködmön pruszlik

Kakukktojás: _____

Miért? _____

Hol találkoztál korábban ezzel a szóval? _____

b) Mit gondolsz, elsősorban milyen eredetűek a ruházkodással kapcsolatos szavak?

c) Ellenőrizd a válaszüdat, nézz utána a szavak eredetének!

2. Bizonyos szavaink, amelyek az alapszókészlet részét képezték, mára eltűntek nyelvünkől, vagy megváltozott a jelentésük. Írd a megadott szavak mellé a ma használatos köznyelvi kifejezést a zárójelbe tett segítség felhasználásával!

mony (főnév): _____ (nyelvjárásban: tíkmony)

jó (főnév): _____ (földrajzi névben: Sajó, Berettyó < Berekjó)

ravasz (főnév): _____ (ma az állat tulajdonságára használjuk)

3. a) Bizonyítsd be az alábbi magyar szavak, szókapcsolatok idegen nyelvre fordításával, hogy a magyar ragasztó nyelv!

Magyar szó, szó szerkezet	Angol fordítás	Német fordítás	Egyéb idegen nyelv
fésülködöm			
vártalak			
jól vagyok			
van időd?			

b) Melyik idegen nyelv mivel fejezi ki azt a jelentést, amit a magyar todalékok segítségével?

KITEKINTŐ

a) A Tinta Kiadó érdekes és tanulságos szótárának szerzője Bencédy József, címe pedig: *Régi szavak szótára* (teljes címe: *Kihalt, elfeledett és kiveszőben levő szavak és szójelentések magyarázata*)! A szótár 15 500 szót tartalmaz.

b) Írj ki belőle tíz – számodra érdekes – szót!

c) Add fel feladványként osztálytársaidnak! Ki találja ki leghamarabb a szó jelentését?

53. Összefoglalás – A nyelv változása

1. Válaszolj a következő kérdésekre, és oldd meg a feladatokat!

a) Melyik nagy nyelvcsaládba tartozik a magyar nyelv? _____

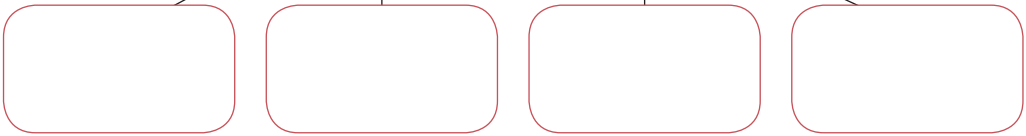
b) Mely nyelvekkel áll rokonságban? Nevez meg hármat! _____

c) Milyen típusú a magyar nyelv? Egy példával is igazold a magyar nyelv típusba sorolását! _____

d) Milyen típusú az angol vagy a német nyelv? Egy példával is igazold a tanult nyelv típusba való sorolását! _____

e) Milyen eredetű a magyar nyelv szókészlete? Töltsd ki az ábrát!

A MAGYAR NYELV SZÓKÉSZLETÉNEK RÉTEGEI

f) A szókészlet mely rétegéhez tartoznak legrégebbi, és melyikhez legújabb szavaink? _____

g) Hogyan nevezik első, hosszabb terjedelmű, prózában íródott magyar nyelvű nyelvemlékünket? _____

h) Miért fontos a 18. század vége nyelvünk története szempontjából?

i) Mi a köznyelv? _____

j) Miben térnek el egymástól a magyar nyelv változatai?

k) Sorold fel a társadalmi nyelvváltozatokat!

2. Szómúzeum

Ódon, ma már furcsa, sokszor esetlen szavakból válogattunk.
Melyik állat neve lehet?

röstnök _____ bőrmadár _____ légy madár _____
nyakorjány _____ küllöny _____ héjanc _____

3. A nyelvújítás furcsaságai

Vannak szavak, amelyek láttán joggal gondolhatjuk: „Jé, ez a mindennapos szó milyen bonyolult módon keletkezett!” Például: *csipesz* = *csíp* ige + *eszköz* főnév eleje. Mi a nyelvújítási „szóösszerántás” eredménye?

cső + orr = _____ rovátkolt + barom = _____
zengő + tambura = _____ levegő + ég = _____

4. A gazdasági, társadalmi, kulturális változások a nyelvre is hatással voltak, vannak és lesznek. Milyen szavakra ismersz az értelmezések alapján?

- Digitális, számítógépes adattár, információgyűjtemény: _____
- Táncorna, élénk ritmusú zenére végzett testedzés: _____
- A középületek, közterületek olyan módú elkészítése, hogy a mozgáskorlátozottak kerekesszékekkel is tudjanak közlekedni: _____
- A szülők távollétében a gyerekekre vigyázó személy: _____
- Az a gazdálkodási mód, gyakorlat és szemlélet, amely harmóniában van a természettel, s ugyanakkor annak a megőrzésére törekszik: _____
- Filmre vett, gyors váltásokkal szerkesztett, ritmusos, mozgalmas jelenetsor:

5. Vannak olyan szavaink, amelyek alapszava régi, sok évszázada nyelvünkben élő szó, képzjük viszont idegen (többnyire latin). Folytassátok a sort!

egyetemista, _____

54. Ellenőrizd a tudásodat!

1. Döntsd el a következő állításokról, hogy igazak vagy hamisak! Ha az állítás igaz, akkor az I, ha hamis, akkor a H betűt írd az állítás melletti négyzetbe!

- a) A magyar nyelv finnugor nyelv, és több más rokon nyelvvel együtt az uráli nyelvcsaládba tartozik.
- b) Az egymással rokonságban álló nyelvek mindig azonos nyelvtípusba tartoznak.
- c) Az alapszókészletben már megtalálhatjuk a legfontosabb igéken, főneveken kívül névmásaink és számneveink egy részét is.
- d) A területi nyelvváltozatok közé tartoznak a nyelvjárások és a regionális köznyelv.
- e) A jövevényszavakon máig érezni az idegen eredetet.
- f) A határon túl élő magyarok által használt nyelvváltozat azonos a magyar köznyelvvél.

2. a) Írd a különböző nyelvváltozatokhoz tartozó szavakat, szókapcsolatokat a táblázat megfelelő oszlopába!

allergén

átvételi elismervény

édesanya

ciki

csajszi

gácsér

grammatika

havazik

kajál

kolompér

kutya

lipe

suli

tértivevény

tök jó

zsemle

zsozsó

köznyelv	nyelvjárás	szaknyelv	szleng	diáknyelv

b) Mely szavak pontos besorolása okozhat nehézséget? Mi ennek az oka?

c) Bővítsd tovább a sort, írd saját példákat a füzetedbe!

VI. BESZÉLGESSÜNK A NYELV HASZNÁLATÁRÓL!

55. A nyelvtani szabályokon túl

1. Figyeld meg a kisbabák vagy a kisgyerekek beszédét, gyűjts jellemző fordulatokat, nyelvbotlásokat!

2. Egészítsd ki a mondatokat a megadott szavakkal! Toldalékolhatod őket!

praxis

praktikus

praktika

praktizál

- A fiatal lányok a sütés-főzéskor sok _____ lehetnek el női rokonaiktól.
- A táborba hozd magaddal a svájci bicskád, mert számos helyzetben _____ lehet.
- A szakvizsga megszerzését követően ügyvédként kezdett _____ egy ügyvédi irodánál.
- Dr. Kovács Ágnes huszonöt éven keresztül rendelt a Széll Kálmán téri háziorvosi _____.

3. Szünetben a lányok locsognak, az órán puszognak, ha vitára kerül a sor, akkor szónokolnak.

Milyen rokon értelmű igéssel tudod folytatni a sort?

4. Hányféle igekötőt tudsz kapcsolni a *beszélni* igéhez? Mennyiben módosul a jelentése? Írj mondatokat a különféle alakokkal!

5. a) Mit jelentenek az alábbi beszéddel kapcsolatos közmondások, szólások?

Valakinek a lelkére beszél. _____

A levegőbe beszél. _____

A rossz hír szárnyon jár. _____

A vízcsapból is ez folyik! _____

Ajtóstul ront a házba. _____

Bükkfanyelve van. _____

Akasztott ember házában kötelet emleget. _____

Az epe beszél belőle. _____

Borban az igazság. _____

Cipzár van a száján. _____

b) Keresetek még legalább öt szólást, közmondást a beszédre vonatkozóan a *Magyar szólások és közmondások* adatbázisában, amit a világhálón is megtaláltok!

56. A nyelvhasználat az érvényesülés eszköze

1. a) Figyeld a magad és mások beszédét! Találsz-e jellemzően sokat használt szót, szófordulatot? Melyek azok?

- b) Van-e köztetek, aki nagyon hadar vagy éppen lassan beszél? Van-e köztetek, aki általában hangosan vagy éppen halkán beszél? Milyen egyéb jellemzőit tudjátok megfogalmazni egymás nyelvhasználatának?

2. Idézzétek fel, mit tanultunk az udvarias kommunikációról? Gyűjtsetek minél több szabályt ezzel kapcsolatban!

3. Az alábbi szavak gyakran fordulnak elő társalgásban és a sajtóban.
a) Kösd össze az idegen szavakat magyar megfelelőjükkel!

dinamikus	rokonszenves
egoista	önző
extrovertált	pontos
szimpatikus	szélsőséges
indiszkkrét	mozgékony
korrupt	kifelé forduló
pedáns	megvesztegethető
radikális	tapintatlan

b) Hogyan mondjuk magyar szóval ezeket a kifejezéseket? Mely tulajdonságok jellemzőek rád? Karikázd be!

agresszív _____	aktív _____
arrogáns _____	depressziós _____
fotogén _____	idealista _____
impulzív _____	intelligens _____
introvertált _____	intuitív _____
konzervatív _____	kreatív _____
labilis _____	liberális _____
melankolikus _____	neurotikus _____
passzív _____	pesszimista _____
pragmatikus _____	provokatív _____
primitív _____	realista _____
romantikus _____	szolid _____

4. Milyen tulajdonságok jutnak eszedbe a képekről? Beszélgetsetek róluk!

57. A nyelv csapatot épít

1. Tapasztaltad-e már rokonokat látogatva vagy utazva az ország lakóhelyedtől távol eső pontjain, hogy a beszélt nyelv eltér az általad megszokottól? Meséljétek egymásnak élményeitekről!

2. Mennyire ismered a tájszavakat?

Mit jelenthetnek az alábbi tájszavak? Válaszd ki a helyes köznyelvi megfelelőt aláhúzással!

szőrkutya – nyúl, puli, sündisznó

bózsza – bója, katicabogár, bogrács

helyre – csinos, hasznavehetetlen, okoskodó

borfüge – eper, ribizli, áfonya

viselős – állapotos, gondterhelt, elegáns

megputykul – megver, megharagszik, megzárul

3. Olvasd el az alábbi szöveget, majd válaszolj a kérdésekre!

(A nyelvjárási nyelvhasználat) megbélyegzése azért is megengedhetetlen, mert Erdélyben, a Felvidéken és Kárpátalján az anyaországnál is általánosabb, tehát megbélyegzésével a határainkon kívül rekedt magyarok nyelvhasználatát bélyegezzük meg. A határokon túli magyar népesség túlnyomó része kétnyelvűségben él, s közülük azok számára, akik nem magyar tömbökben, hanem szórványvidékeken, vagy lakótelepi szórványban élnek, a magyar nyelv már csak nagyon korlátozottan, lényegében a család és az istentisztelet nyelveként használható. Minthogy a magyarnak csekély a mindennapi használati értéke, a szülők csak akkor adják gyerekeiknek tovább, csak akkor járatják gyerekeiket magyar iskolába, ha magyarnyelv-tudásuknak önmagában is értéket tulajdonítanak. Éppen ezért a magyarság asszimilációjára törekvő állam igyekszik a magyar nyelvhez fűződő pozitív érzelmeket lerombolni. A szlovákiai Új Szó például a következőképpen számol be Ivan Hudec, az 1998-as szlovák kormány kultuszminiszterének komáromi beszédéről (1998. aug. 22.): »A miniszter kifejtette, hogy a szlovákiai magyar kisebbséget nem szeretik a magyarországi magyarok sem, primitívnek tartják és lenézik őket, mert már beszédükből is érződik, hogy nem igazi magyarok. Ezért jó volna – mondta –, ha ezt tudatosítva végre megtanulnának szlovákuul, hogy be tudjanak illeszkedni a hazai társadalomba.« Ivan Hudec módjára

cselekednénk, ha a nem művelt köznyelvet beszélők nyelvjárását megbélyegeznénk, anyanyelvtudásukkal kapcsolatban kételyeket, gátlásokat ébresztenénk. Természetesen az iskolában, különösen a gimnáziumokban és felsőoktatási intézményekben tanítani kell a művelt köznyelvet is, de nem az anyanyelvjárás helyett, hanem azon túl. Az anyanyelvjárás szűkebb környezetünkkel köt össze bennünket, a művelt köznyelv pedig a magyar kultúrával, az irodalmi hagyományokkal, a nemzet egészével.

(É. Kiss Katalin: *Anyanyelvünk állapotáról*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.)

a) Jellemezd a határon túli, magyarul beszélő közösségeket kiterjedésük alapján!

b) Mit jelent az, hogy a magyar nyelvnek csekély „a mindennapi használati értéke” a határon túli beszélők életében?

c) Mi a következménye annak, ha a határon túli magyaroknak gátlásaik, félelmeik vannak saját anyanyelvtudásukkal kapcsolatban?

d) Mi lehet a célja annak, hogy a szerző a megszokott *nyelvjárások* szó helyett az *anyanyelvjárások* kifejezést használja?

e) Fogalmazd meg egy mondatban, milyen teendőkre hívja fel a figyelmünket a nyelvész!

4. Csoportnyelvek

a) Mely csoportnyelvre, rétegnyelvre jellemzőek az alábbi szavak?

centerez, kötény, keze, szöglet, tizenegyes: _____

b) Bizonyítsd be saját példáiddal, hogy az általad úzött sportnak, szabadidős tevékenységnek vannak olyan szavai, amelyek kimondottan arra a csoportra jellemzőek!

58. A helyzethez illő nyelvhasználat

1. Melyik nyelvváltozatra példa az alábbi szövegrészlet?

irodalmi nyelv

nyelvjárás

köznyelv

szleng

- A) Hát úgy vót, hoty szombat este émöntünk a menyasszonyhó. _____
- B) Uzsonnára a mi asztalunknál terítettek, a szokottnál kissé ünneplésesebben. Májusi vidámsággal volt telítve a levegő. _____
- C) Ne majrézz, búrd be inkább, és menjünk! _____

2. Melyik nyelvváltozatot alkalmaznád az alább megadott helyzetekben?

- A) családi összejövétel _____
- B) állásinterjú _____
- C) ballagási beszéd _____
- D) felvételi fogalmazás _____
- E) vásárlás kerékpárboltban _____

3. a) Keresz szinonimákat, rokon értelmű szavakat az alábbi kifejezésekre!

jó fej: _____

jóban vagyunk: _____

elvagyunk: _____

vicces: _____

fontos: _____

b) Csoportosítsd a fenti szinonimákat aszerint, hogy melyiket milyen közegben használhatod!

hivatalos helyen: _____

barátok között: _____

nagyszüleiddel beszélgetve: _____

iskolai órán: _____

4. Javítsd ki egy diák alábbi fogalmazását!

A tanuló nem alkalmazkodik a megnyilvánulási helyzetéhez, és a köznyelvi normától eltérő diáknyelvi kifejezéseket használ a szövegben.

- a) Helyettesítsd őket igényes és választékos kifejezésekkel!
b) Kitalálod, melyik műről írt a diák?

-) A mű egyik főszereplője az öt Bennett lány anyja, akinek alakja és döntései köré csomó bonyodalom kapcsolódik a sztori folyamán. Érdekes karakter, mert egy rahedli extrém tulajdonsága van.
-) Először is: jellemzően baromi sokat beszél mások számára érdektelen témákról. Például az egyik bál után a lányai és Mr. Bingley táncrendjéről tart kiselőadást férjének, akit ez láthatólag nem érdekel. Másik rossz tulajdonsága, amivel piszkosul hátráltatja, sőt majdnem becsődölteti legnagyobb lánya, Jane házasságát, az az, ahogyan a netherfieldi bálon viselkedik. Ott ugyanis totálisan nyíltan és fennhangon ecsetelte Mr. Bingley gazdagságát, mintha veje lett volna már, pedig még csak meg sem kérte a lánya kezét. Ráadásul, a férjével ellentétben elég lüke és műveletlen személyiség. Ez abban mutatkozik meg, hogy soha nem olvas, nem zenél, és csak a napi pletykák érdeklik. Ha felmerül egy gikszer, bezárkózik szobájába, onnan ki se dugja a fejét, a cselédeknek dirigál, és mindezt a gyenge idegeire fogja. Így kihúzza magát a problémamegoldás alól, és mindent Mr. Bennetre hagy. Persze amint megoldódik a gáz helyzet, az ő idegei is meggyógyulnak.
-) Bár Mrs. Bennett furfangjai nem mindig eredményesek, a véletlen sokszor segít neki, így a végén többé-kevésbé eléri célját.

5. Szóbeli felvételi

Az álmaid középfokú intézményébe való bekerüléshez szóbeli beszélgetésen kell részt vened. Melyek azok a lehetséges kommunikációs elemek, amelyek zavart, nemtetszést válthatnak ki egy felvételi beszélgetési helyzetben?

a) Gyűjtsétek össze a zavart okozó tényezőket (hangerő, beszédtempó, szóhasználat, gesztusok és testtartás)!

b) Mutassátok be jelenetekben az igénytelen, nem megfelelő, illetve az igényes és a helyzetnek megfelelő beszédmódokat és viselkedéseket a megadott helyzetben!

6. Állóképek

Képzeld el, hogy a szóbeli felvételin szemben ülsz a tanári bizottsággal!

a) Gondolj ki négy különböző testhelyzetet (lehetséges, hogy ezek csak apróságokban különböznek), melyek közül csak egyetlen az igazán megfelelő az adott szituációban.

(Ötletek: túlzott zárkózottság, félnkség, túlzott önhittség, a felvételiztető személyiségét furcsának találó, érdektelen, túlzott lazaság.)

b) Mutasd be társaidnak a négy különböző állóképet (szoborszerűen ülhetsz, nem beszélhetsz, és nem mozdulhatsz közben)!

c) Társaid válasszák ki az egyetlen megfelelő állóképet a négyből!

d) Mivel közvetíted egy közösségben véleményedet, hangulatodat, viszonyulásaidat a többiekhez, amikor egy szót sem szólsz?

7. Ki az?

a) Húzzátok ki kalapból egymás nevét!

b) Írj öt mondatból álló jellemzést arról az osztálytársadról, akinek a nevét kihúztad! Ebben elsősorban belső tulajdonságait fogalmazd meg!

Jellemzésedben nem használhatod az alábbi szavakat: *kedves, aranyos, vicces, jó fej, nagyon, jó, jól.*

c) Olvasd fel név nélkül a jellemzést! Találjátok ki, kiről van szó!

59. Gyakorolj!

1. Helyesírás-isméltés – központozás

a) Egészítsd ki a szöveget a megfelelő helyeken vesszőkkel!

Gergő vagyok hetedikben csatlakoztam az osztályhoz. Ez alatt a két év alatt több élményt szereztem mint az előző iskolámban hat esztendő alatt. Mikor idecsöpentem hamar be tudtam illeszkedni. Az iskola nagyon jó közösségi és tanulmányi szempontból is. Az itt töltött két év során elég sok csínynt követtünk el de ezeket a pozitív élmények közé sorolom. Természetesen az iskolán kívül is nagyon jó kalandokban volt részem az új barátokkal. Rengeteget sportolok szabadidőmben extrém sportokat űzök gördeszkázom snowboardozom és wakeboardozom. Szívesen néptáncolok és most rögbizni is elkezdtem. Bár örülök hogy jön a nyár és az új sulisok újdonságot rejt de sajnálom itt hagyni ezt a remek iskolát.

b) Írjatok egy-egy visszaemlékezést az általános iskolában eltöltött közös évekről! Gyűjtsétek össze a fogalmazásokat, sokszorosítva megajándékozhatjátok egymást és tanáraitokat ezzel az emlékfüzettel!

2. Kötőszóhasználat

A fogalmazás írója igénytelenül, szegényesen használja a kötőszókat. Javítsd át írásában ezeket, helyettesítsd a folyamatosan ismétlődő kötőszókat rokon értelműekkel!

-) *Első 4 évemből csak az osztálykirándulásokra, Mónika néni mézeskalácsára és a Márti néni jól megrendezett színdarabjaira emlékezem. Felsőben már picivel több dolog maradt meg. Bár az első két évet itt is homály fedí, de a második két év eddigi apró életem legszebbjei voltak. Felsőben már nemcsak lányokkal, hanem több fiúval is nagyon jóban lettem. És ebben a 3-4 évben kiderült, hogy osztálytársaim nemcsak hűségesekek, de jó szakácsok is. Nem akarok belemenni a serfőzésbe, és annak több hónapos érlelésébe (természetesen az osztályteremben), de nem csak efféle furcsaságok történtek itt. Osztályállatunk is volt. Kálmánt, a madarat élve nem ismertük, de valószínűleges öngyilkossága után fél évet velünk töltött (az ablakpárkányon). Nem akarom túlzásba vinni a hálálkodást, de ennek az iskolának tényleg sok mindent köszönhetek. Ebben a suliban vannak jó tanárok, de a legtöbbjük emellé irtózatosan jó fej is. És ezúton is köszönöm nekik, hogy elviseltek és tanítottak.*

3. *Hogy érzed magad? Jól. Nagyon jól.*

Rendkívül fontos, hogy meg tudjuk fogalmazni érzéseinket. Ha beszédünk árnyaltabb, gondolkozásunk is árnyaltabb, és ez fordítva is igaz.

a) Elevenítsd fel egyik emlékezetes nyári élményedet! Fogalmazd meg egy mondatban, mikor, kivel, hol és mit csináltál!

b) Válassz ki és karikázz be a megadott listából három szót, amelyek pontosan kifejezik, hogyan érezted magad, milyen volt hangulatod, viselkedésed, lelkiállapotod akkor!

nyugodt, szerelmesen, érdeklődő, éber, kíváncsi, odaadó, heves, magával ragadott, lenyűgözött, rajongó, tette kész, csodálkozó, meglepett, elámult, felcsigázva, várakozó, reményteli, ujjongó, életteli, energiával telt, erőre kapott, kicsattanó, pezsgő, lelkes, buzgó, túláradó, humoros, huncut, pajkos, bolond, bolondozó, lökött, szeleburdi, kerge, kalandvágó, bódult, gyengéd, örvendező, boldog, felderülve, feldobva, felfrissült, bizalommal teli, bizakodó, magabiztos, büszke, felvillanyozva, élénk, felpezsdült, emelkedettség, ihletettség, elragadtatott, barátságos, érzékeny, nyílt, hálás, sugárzó, ragyogó, imádat, együttérző, megérintve, áhítatban, megkönnyebbült, elégedett, elmélyült, elfoglalt, derűs, higgadt, összeszedett, rendezett, ellazult, megkönnyebbült, gondtalan, felszabadult, kipihent, teljes, egész, kiteljesedett, áldott

c) Válassz a b) pontban megadott szavak közül további hármat! Keress hozzá az életedből olyan helyzetet, amikor a szónak megfelelően érezted magad!

I. MIT TANULTUNK AZ ELŐZŐ ÉVEKBEN?

1. A kommunikáció és a tömegkommunikáció	4
2. A helyesírás	6
3. A szövegalkotás	9
4. A beszédhangok	12
5. A szavak szerkezete és jelentése	14
6. A szófajok	16
7. A szó szerkezetek	18
8. A mondatok és a mondatrészek	19
9. Gyakorolj!	21

II. DOLGOZZUNK A SZÖVEGEKKEL!

10. A szövegek olvasása	24
11. A szövegek értelmezése	27
12. Véleményalkotás szóban	29
13. A hozzászólás, a felszólalás és a kiselőadás	32
14. Alkalmi beszédek	34
15. Jegyzetkészítés szóbeli és írott szövegekhez	35
16. Adatgyűjtés, a források felhasználása	36
17. Néhány jellegzetes sajtóműfaj	37
18. Az önéletrajz	39
19. Gyakorolj!	40
20. Összefoglalás – Dolgozzunk a szövegekkel!	42
21. Ellenőrizd a tudásodat!	44

III. A SZÓALKOTÁSI MÓDOK

22. A szóösszetétel	46
23. A szerves szóösszetételek	48
24. A szervetlen szóösszetételek	50
25. A különírás és az egybeírás	51
26. Az alárendelő összetett szavak helyesírása	54
27. A mellérendelő összetett szavak helyesírása	56
28. A szóképzés	58
29. A szóalkotás ritkább módjai	61
30. Gyakorolj!	63
31. Összefoglalás – A szóalkotási módok	64
32. Ellenőrizd a tudásodat!	66

IV. AZ ÖSSZETETT MONDAT

33. Az összetett mondat	68
34. Az alárendelő összetett mondat	71
35. Az állítmányi, az alanyi és a tárgyi alárendelő összetett mondat	74
36. A határozói alárendelő összetett mondat	76
37. A jelzői alárendelő összetett mondat	78
38. A kapcsolatos, az ellentétes és a választó mellérendelő összetett mondatok	81
39. A következtető és a magyarázó mellérendelő összetett mondatok	83
40. Részösszefoglalás	86
41. A többszörösen összetett mondatok – Kiegészítő tananyag	88
42. Az összetett mondatok helyesírása	90
43. Az idézés és a párbeszéd	93
44. Gyakorolj!	95
45. Összefoglalás – Az összetett mondat	97
46. Ellenőrizd a tudásodat!	99

V. A NYELV VÁLTOZÁSA

47. A magyar nyelv eredete és típusa	101
48. A magyar nyelv szókészletének eredete	103
49. Nyelvtörténeti áttekintés	105
50. A magyar nyelv változatai	109
51. Nemzetiségi nyelvhasználat az országhatáron innen és túl	112
52. Gyakorolj!	115
53. Összefoglalás – A nyelv változása	117
54. Ellenőrizd a tudásodat!	119

VI. BESZÉLGESSÜNK A NYELV HASZNÁLATÁRÓL!

55. A nyelvtani szabályokon túl	120
56. A nyelvhasználat az érvényesülés eszköze	122
57. A nyelv csapatot épít	124
58. A helyzethez illő nyelvhasználat	126
59. Gyakorolj!	129